

Ακροδεξιά κοινωνικά δίκτυα

Διερεύνηση του πολιτικού και πολιτισμικού ακτιβισμού

**Αλέξανδρος Αφουξενίδης, Πέτρος Πετρίδης,
Μιχάλης Πέτρου, Κάρολος Καβουλάκος**

ΜΕΛΕΤΕΣ - ΕΡΕΥΝΕΣ ΕΚΚΕ
STUDIES - RESEARCH REPORTS

23

ΑΘΗΝΑ 2021

Ακροδεξιά κοινωνικά δίκτυα

NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ

Το ερευνητικό έργο υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: 3185).

Copyright © 2021 NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH

This work is licensed under the Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Copyright © 2021 ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΕΚΚΕ)

Κρατίου 9 & Αθηνάς, 105 52 Αθήνα

www.ekke.gr

Επιμέλεια και διόρθωση: Κατερίνα Σάββα

Εκδόσεις ΕΚΚΕ:

Κρατίου 9 & Αθηνάς, 105 52 Αθήνα

e-mail: ekdosis@ekke.gr

ISBN: 978-960-6834-45-5

Σχεδίαση και παραγωγή: ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΥΝΘΕΣΗ

Κιάφας 3 και Ακαδημίας, 106 78 Αθήνα, Τηλ.: 210 38 13 838, 210 38 10 502,

e-mail: info@synthesi-print.gr

www.synthesi-print.gr

Ακροδεξιά κοινωνικά δίκτυα

Διερεύνηση του πολιτικού και πολιτισμικού ακτιβισμού

Αλέξανδρος Αφουξενίδης, Πέτρος Πετρίδης,
Μιχάλης Πέτρου, Κάρολος Καβουλάκος

NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ, 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11
1. Εισαγωγή.....	15
2. Η ακροδεξιά στον ευρωπαϊκό χώρο.....	23
3. Η ακροδεξιά στην Ελλάδα.....	61
4. Ψηφιακά μέσα και ακροδεξιός ακτιβισμός.....	85
5. Η περίπτωση των ΗΠΑ.....	131
6. Συμπεράσματα.....	143
Βιβλιογραφία.....	151

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πολλοί φίλοι, από την Ελλάδα και το εξωτερικό, βοήθησαν στη συγγραφή αυτού του βιβλίου. Μας έδωσαν, μέσα από την ανταλλαγή απόψεων και το –ορισμένες φορές– εξαντλητικό διάβασμα κειμένων, νέες και πρωτότυπες ιδέες για το φαινόμενο που μελετά αυτός ο τόμος.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τους Νίκο Λυμιούρη και Σωτήρη Βανδώρο για την εξαιρετικά πολύτιμη συνεισφορά τους σε αυτή τη δημοσίευση.

Ευχαριστούμε επίσης την Κατερίνα Σάββα για την υπομονή που έδειξε στην φιλολογική επιμέλεια του κειμένου. Η έκδοση του βιβλίου θα ήταν πολύ δυσκολότερη δίχως την αμέριστη βοήθεια της Κατερίνας.

Το βιβλίο αφιερώνεται σε αυτούς που αντιστέκονται στους φασίστες και στα ιδεολογήματα της ακροδεξιάς. Αφιερώνεται στα αντιφασιστικά κοινωνικά κινήματα της Ελλάδας και του εξωτερικού. Και αφιερώνεται στις γυναίκες, στους μετανάστες και στις μειονότητες που αποτελούν τους βασικούς στόχους των αντιδραστικών, υπερσυντηρητικών ψευδο-ιδεολογιών και μυθοπλασιών.

Τέλος, τα λάθη ή/και οι παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τους συγγραφείς αυτής της έκδοσης.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό μελετά σε βάθος τις κοινωνικο-πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις του ακροδεξιού λόγου που εμφανίζεται την τρέχουσα περίοδο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Η κεντρική ιδέα του βιβλίου προέρχεται από μία προγενέστερη εργασία που διενεργήθηκε στο ΕΚΚΕ κατά την οποία μελετήθηκαν περίπου είκοσι ακροδεξιά ιστομπλόγκ (από ένα δείγμα εκατό ιστότοπων). Στις πλατφόρμες αυτές εντοπίστηκε η εμφάνιση τριών αλληλένδετων συστημάτων εξουσίας: του έθνους, του φύλου και της σεξουαλικότητας, που καθρεφτίζουν την αναπαραγωγή κοινωνικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων και στερεότυπων. Η περίοδος της έρευνας εκείνης (2015-2016) συνέπεσε με μια σειρά από σημαντικές πολιτικές εξελίξεις, όπως οι μαζικές αφίξεις προσφύγων λόγω της εμπόλεμης κατάστασης στη Συρία. Τέτοια γεγονότα πυροδότησαν και τη μαζική αναπαραγωγή δημοσιευμάτων (posts) στα ακροδεξιά ιστομπλόγκ αναφορικά με τη μετανάστευση και την ιδέα του έθνους, της φυλής και της βιολογικής αναπαραγωγής της.

Τα παραπάνω αφηγήματα επανέφεραν στο προσκήνιο ιδέες που συναρτώνται με το ζήτημα του ομόιμου έθνους και του έθνους ως πολιτισμικής ενότητας. Για παράδειγμα, οι πρόσφυγες αντιμετωπίστηκαν ως στρατιώτες που επιτίθενται στο ελληνικό έθνος-κράτος δημιουργώντας, παράλληλα, κινδύνους ως προς την εύρεση εργασίας για τους Έλληνες. Η πολυπολιτισμικότητα εμφανίζεται να αποτελεί έναν ακόμη κίνδυνο για τον ελληνικό πολιτισμό, τη θρησκεία και τις παραδόσεις του λαού. Το σημείο αυτό εκφράστηκε μέσα από αναρτήσεις που χαρακτηρίζονταν από ισλαμοφοβία και αντισημιτισμό.

Τα τελευταία χρόνια έχουν εμφανιστεί νέες μορφές και τρόποι οργάνωσης και δικτύωσης ατόμων και ομάδων αποκλειστικά στον διαδικτυακό «χώρο». Αυτό το ζήτημα αποτελεί μια σαφή πρόκληση όσον αφορά τη διερεύνηση τόσο του συσχετισμού μεταξύ των δύο ακροδεξιών «χώρων» (του «φυσικού» και του διαδικτυακού) όσο και του εάν

και πώς μετασχηματίζεται ο δεύτερος σε σχέση με τα όσα λαμβάνουν χώρα στον πρώτο.

Επίσης, ένα μέρος του βιβλίου αφορά στην αισθητική διάσταση και λειτουργία των ιστότοπων. Πέρα από τα κείμενα που εμφανίζονται σε αυτούς τους ψηφιακούς χώρους, το καθαυτό αισθητικό κομμάτι αποκτά ιδιαίτερη λειτουργική και συμβολική σημασία αποτελώντας θεμελιώδες μέρος της συνολικής στρατηγικής των χώρων αυτών.

Μερικές γενικότερες επισημάνσεις

Το φαινόμενο της ακροδεξιάς στο διαδίκτυο είναι δυναμικό. Κατά τη διάρκεια συγγραφής του ανά χείρας τόμου συνέβησαν πάρα πολλά περιστατικά ακροδεξιού ακτιβισμού (διαδικτυακά και μη), τα οποία δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν.

Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η ακροδεξιά επανήλθε στο προσκήνιο ως πολιτική δύναμη σε αρκετά δημοκρατικά πολιτεύματα. Πέρα από την εναρκτήρια συζήτηση για την ιδεολογία της ακροδεξιάς, των κομμάτων που την απαρτίζουν και του συσχετισμού της με παλαιότερες ακραίες μορφές πολιτικού ριζοσπαστισμού, όπως είναι ο φασισμός, η συγκεκριμένη έρευνα θα επικεντρωθεί στο ερώτημα της σύνδεσης της σχετικής άθνησης της ακροδεξιάς με την αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου και με τον διαδικτυακό ακτιβισμό. Η σχέση μεταξύ της ακροδεξιάς πολιτικής κουλτούρας και των κοινωνικών μέσων δικτύωσης αποτελεί ένα νέο ερευνητικό αντικείμενο που δεν έχει μελετηθεί ακόμη σε βάθος. Αρκετές σχετικά πρόσφατες έρευνες στις ΗΠΑ και την Ευρώπη έχουν καταστήσει σαφές ότι πολλές ακροδεξιές συλλογικότητες και φορείς χρησιμοποιούν το Ίντερνέτ για ακτιβισμό έτσι ώστε να αποφεύγουν τον έλεγχο από τα εθνικά νομικά καθεστώτα και την αστυνομία. Από αρκετές ομάδες της ακροδεξιάς, οι νέες αυτές ψηφιακές μορφές δράσης και επικοινωνίας θεωρούνται σημαντικά εργαλεία για τη συσπείρωση του χώρου σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο.

Ειδικότερα, κατά τα τελευταία δέκα χρόνια, η αυξανόμενη εκλογική επιρροή των ακροδεξιών κομμάτων της Ευρώπης καθρεφτίζεται στη διόγκωση των ακροδεξιών μπλογκ και ιστοσελίδων. Δεν είναι απόλυτα κατανοητό ποιοι είναι ακριβώς οι αποδέκτες αυτών των μηνυμάτων, ποιο είναι το προφίλ και η ιδεολογία τους και από ποια οικονομικά

στρώματα προέρχονται. Επίσης, δεν έχει συστηματικά διερευνηθεί το κατά πόσο υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της επισκεψιμότητας αυτών των ιστοσελίδων και της εκλογικής ψήφου προς την ακροδεξιά. Η χρήση του Ίντερντ μεγεθύνει την ευκαιρία για κάποιον να ριζοσπαστικοποιηθεί; Ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι δεν μας είναι ξεκάθαρο κατά πόσο ορισμένες ακροδεξιές ιδέες και ιδεολογίες που προωθούνται στο διαδίκτυο ασκούν επιρροή όχι μόνο στους υποστηρικτές αυτών των ιδεών –λειτουργία του διαδικτύου ως «αντixείου»: ως ενός χώρου όπου τα άτομα βρίσκουν τις ιδέες τους να επιβεβαιώνονται ή να υποστηρίζονται και να διαδίδονται από άλλα άγνωστα άτομα – αλλά και σε αυτούς που θα χαρακτηρίζαμε ως «απολίτικους», ή ακόμη και «κεντρώους» ή «κεντροαριστερούς». Ως προς το ζήτημα αυτό, η μετανάστευση αποτελεί ένα ενδεικτικό ίσως παράδειγμα: σε πολλά ευρωπαϊκά ακροδεξιά μπλογκ, κάποιες άλλες ευρωπαϊκές χώρες (ειδικότερα αυτές που θεωρούνται ως πολυπολιτισμικές) επιλέγονται ως κλασικά παραδείγματα προς αποφυγή λόγω των διογκούμενων προβλημάτων που θα συνεχίζονται, εάν δεν δοθεί ένα τέλος στη μαζική μετανάστευση.

Επιπρόσθετα, μας είναι σχετικά άγνωστο σε ποιο βαθμό συγκροτούνται σχέσεις μεταξύ των χρηστών αυτών των ιστοσελίδων και του πολιτικού ακτιβισμού ακροδεξιών ομάδων και κομμάτων. Το συγκεκριμένο σημείο αποτελεί κεντρικό ζήτημα της παρούσας διερευνητικής εργασίας. Ενδεικτικά, θα μελετηθεί σε βάθος κατά πόσο αυτές οι σελίδες και τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης λειτουργούν ως διαμεσολαβητές για τη διεύρυνση του ακροδεξιού ακτιβισμού αλλά και αν, επιπλέον, αποτελούν κατ' ουσίαν «επιταχυντές» για τα εθνικά και τα διεθνικά δίκτυα. Το ζήτημα αυτό, καθώς σχετίζεται με τη συνολικότερη πολιτική δραστηριότητα της ακροδεξιάς τα τελευταία χρόνια, μας προσανατολίζει στην έρευνα για την ανάπτυξη της ιδεολογίας της, για τη διαμόρφωση της στρατηγικής της αλλά και των άλλων τακτικών της και, τέλος, για την ανεύρεση νέων υποστηρικτών και μελών. Η έννοια της «μεσοποίησης» (mediatization) μας είναι χρήσιμη στο σημείο αυτό, καθώς αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα και οι ομάδες που ριζοσπαστικοποιούνται χωρίς φυσική επαφή αλλάζουν τις στρατηγικές τους λαμβάνοντας υπόψη το χώρο των ψηφιακών μέσων. Οι γνώσεις που διαθέτουμε ως προς το ζήτημα αυτό είναι εξαιρετικά περιορισμένες τόσο σε εγχώριο, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Οι περισσότερες έρευνες και ακαδημαϊκές εργασίες πάνω στο

θέμα έχουν επικεντρωθεί σε ομάδες με φιλελεύθερη ή γενικότερα προοδευτική πολιτική τοποθέτηση και ατζέντα (συνδικάτα, κινήματα, κοινωνικά δικαιώματα, περιβαλλοντικά κινήματα κ.λπ.). Βεβαίως, η διεθνής βιβλιογραφία εμφανίζεται αρκετά πλούσια σε αναλύσεις των δράσεων των πολιτικών και των κομμάτων, των διεθνών φορέων και της κοινωνίας πολιτών και εν γένει των κοινωνικών δικτύων. Ιδιαίτερα σε σχέση με τα δύο τελευταία θέματα, μπορούμε να βρούμε πολυάριθμες εξειδικευμένες και στοχευμένες ερευνητικές εργασίες για την πολιτική συμμετοχή και τον ρόλο των ψηφιακών μέσων – πολλές αναφέρονται, λ.χ., σε παγκόσμιες κινητοποιήσεις και στη διεθνή ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών, όπως η Αραβική «Άνοιξη». Παρόλο που υπάρχει σχετική αύξηση στα ακραία συντηρητικά κινήματα (τα οποία διαμαρτύρονται για τις εκτρώσεις, τη μετανάστευση, το κράτος πρόνοιας κ.λπ.), εντούτοις δεν υπάρχει η ανάλογη διερεύνησή τους.

Αναφορικά με το γενικότερο ζήτημα της διερεύνησης των ηλεκτρονικών μέσων, πολλοί ερευνητές εστίασαν στο κατά πόσο τα κοινωνικά δίκτυα και το Ίντερνέτ δημιουργούν έναν νέου είδους δημόσιο χώρο, ο οποίος μπορεί, εν δυνάμει, να ωφελήσει την ενίσχυση της δημοκρατίας. Υπάρχουν και αρκετές κριτικές αναγνώσεις του θέματος αυτού που βασίζόμενες σε εμπειρικά ευρήματα μάς δείχνουν ότι το διαδίκτυο παραμένει ένα προνόμιο της μειοψηφίας σε παγκόσμιο επίπεδο, και ότι όσο περνά ο καιρός υπάρχει σημαντική πτώση στη διαδικτυακή χρήση σε σχέση με την πολιτική δραστηριότητα και τον ακτιβισμό. Αναφέρεται συχνά ότι η πολιτική συμμετοχή μέσω των ψηφιακών μέσων αυξάνεται ή μειώνεται ανάλογα με το αν υπάρχουν σημαντικά τρέχοντα πολιτικά γεγονότα. Συνεπώς, η ευκαιρία για ακροδεξιά ριζοσπαστικοποίηση μπορεί να παρουσιάζει και μια ανάλογη διακύμανση. Η εφήμερη φύση αλλά και ο κατακερματισμός των μέσων αποτελούν σημαντικά στοιχεία που θα ληφθούν υπόψη στη διεξαγωγή αυτής της έρευνας.

Τέλος, τα ηλεκτρονικά μέσα συνιστούν ένα ενδιαφέρον τοπίο παραγωγής και αναπαραγωγής πολιτισμικών προτύπων και στερεοτύπων. Οι ιστοσελίδες αποτελούνται από υπερκείμενα, εικόνες και ήχους. Συνεπώς, το βιβλίο αυτό ελπίζουμε ότι εμβαθύνει στην υπάρχουσα γνώση του ακροδεξιού χώρου για να μελετηθεί με ποιον τρόπο οι ιδέες για το έθνος και την πολιτισμική ταυτότητα εκφράζονται εκ νέου ως εικόνες και σύμβολα και πιθανόν καταλήγουν να επηρεάσουν ακόμη και το κοινό που βρίσκεται μακριά από τη χρήση του διαδικτύου.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ουσιαστικά η μελέτη αυτή αφορά τη διερεύνηση της πολιτικής ατζέντας της άκρας δεξιάς και του (νέο) φασισμού. Ειδικότερα, αφορά τις νέες στρατηγικές και τακτικές που ακολουθούνται για τη διάχυση του φασιστικού Λόγου, την εδραίωσή του και την προσπάθεια κατάκτησης δύναμης και εξουσίας. Παρόλο που ο ακροδεξιός και φασιστικός Λόγος (και οι πράξεις, ο ακτιβισμός, οι κινητοποιήσεις κ.λπ.) εμφανίζει πολλά κοινά σημεία σε διαφορετικές χώρες και τόπους, οι δυνάμεις που προωθούν αυτές τις ιδέες δεν συμπεριφέρονται απαραίτητα με τον ίδιο τρόπο όταν αποκτήσουν εξουσία. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ του Τραμπ¹ (όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια του τόμου αυτού) διαφέρουν σημαντικά από χώρες της Ευρώπης, όπως η Πολωνία ή η Ουγγαρία. Παρομοίως, αυτό που συνέβη στη ναζιστική Γερμανία τη δεκαετία του 1930 δεν ταυτιζόταν με την ιταλική περίπτωση. Επίσης, κι αυτό είναι ίσως το σημαντικότερο για την έρευνα αυτή, οι ακροδεξιές πολιτικές και αντιλήψεις, ακόμα κι αν είναι διαδεδομένες, δεν οδηγούν απαραίτητα σε φασιστικά κράτη, αλλά οδηγούν σίγουρα σε ελλειμματικά μορφώματα και είδη πολιτικής εκπροσώπησης, καθώς και σε ταχεία συρρίκνωση δημοκρατικών αξιών και πεποιθήσεων. Όπως πολύ σωστά επισημαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα (Χριστόπουλος, 2014, σελ. 13):

...έχουμε τη διείσδυση του χυλού που αποτελεί τη μαγιά της ακροδεξιάς ιδεολογίας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του ελληνικού πολιτικού φάσματος. Ο εθνικισμός, ο ρατσισμός, ο αντισημιτισμός και ο σεξισμός δεν αποτελούν μονοπώλιο της Χρυσής Αυγής – όπως και αλλού, βέβαια. Στην Ελλάδα, όμως, ο “νέος μακεδονικός αγώνας” των αρχών της δεκαετίας του 1990 οδήγησε στην ανάδυση ενός επιθετικού εθνικιστικού λόγου, ο

1. Βλ. Donald Trump borrows from the old tricks of fascism, 30/10/2018, *The Guardian*.

οποίος διαχύθηκε στο σύνολο του πολιτικού φάσματος, της Αριστεράς μη εξαιρουμένης, με την Εκκλησία της Ελλάδος να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο. Δεν είναι τυχαίο ότι σε αυτό το περιβάλλον η Χρυσή Αυγή κάνει τα πρώτα βήματα της βρεφικής της ηλικίας. Είναι η στιγμή που ο παλαιάς κοπής αυτοθυματοποιημένος ελληνικός εθνικισμός συνάντησε το όνειρο της “ισχυρής Ελλάδας”: μιας βαλκανικής καπιταλιστικής μητρόπολης που “διδεισδύει” (σύμφωνα με μια δημοφιλή λέξη της δεκαετίας) οικονομικά στην ενδοχώρα των αδύναμων γειτόνων.

Η φασιστική πολιτική ατζέντα επενδύει σε πολλές και διαφορετικές στρατηγικές και χρησιμοποιεί όλα τα εργαλεία διάδοσης των ιδεολογημάτων της. Αυτές οι δύο όψεις (ατζέντα, στρατηγικές/εργαλεία) αποτελούν τον πυρήνα της διερεύνησής μας. Οι βασικές ιδέες που θα δούμε στη συνέχεια να επαναλαμβάνονται συστηματικά αφορούν τα εξής: το μυθολογικό και μυθικό παρελθόν και την ομοιογένεια της φυλής, την ιδέα της ιεραρχίας, τον αντι-καθεστωτισμό και την εναντίωση στη διανόηση, την (αυτο)θυματοποίηση, τα περί νόμου και τάξης, την επίκληση φαντασιώσεων και πλασματικών επιθυμιών και την έμφαση στη «κανονική» σεξουαλικότητα.

Πίσω από αυτά, σε πολιτικό επίπεδο, υπάρχει η ενεργητική προσπάθεια απομείωσης του υπάρχοντος κράτους και των δομών του. Ο στόχος είναι σαφής και αφορά την απονομιμοποίηση του κοινοβουλευτισμού. Οι τρόποι νομιμοποίησης σχετίζονται στενά με τον ρατσισμό² και την ιδέα ότι όλοι οι άνθρωποι δεν είναι ομότιμοι. Η προσπάθεια μετατροπής ορισμένων κοινωνικών υποκειμένων σε κάτι λιγότερο από ανθρώπους, μαζί με την πρακτική του αποκλεισμού (βλέπε apartheid), γίνεται στρατηγικά, έτσι ώστε σταδιακά, αργά ή γρήγορα, να οδηγηθούν οι κοινωνίες και οι θεσμοί σε μονάδες καταστολής των πολιτών, ενώ οι ίδιοι οι πολίτες θα δικαιολογούν απάνθρωπες συμπεριφορές εντός ενός κοινωνικού συνόλου το οποίο θα έχει απομακρυνθεί από τις βασικές αρχές περί δικαιοσύνης και ελευθερίας. Το πιο χαρακτηριστικό σημείο της ατζέντας αυτής είναι η καλλιέργεια της ιδέας των διακρίσεων μεταξύ των ανθρώπων και των πληθυσμών. Ο στόχος είναι να διαμορφωθεί μια σαφής διαχωριστι-

2. Βλ. How Trump fuels the fascist right, <https://www.nybooks.com/daily/2018/11/29/how-trump-fuels-the-fascist-right/> (ανακτήθηκε στις 29/11/2018).

κή γραμμή: «εμείς» απέναντι στους «άλλους». Αυτή η ιδέα δεν είναι φυσικά πρωτόγνωρη και δεν αποτελεί φασιστική καινοτομία. Αυτό που έχει σημασία είναι το πώς λειτουργεί και αναπαράγεται κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτικές συνθήκες, έτσι ώστε τελικά να αποτελεί υπόγειο, αλλά αναπόσπαστο τμήμα mainstream ιδεολογιών καθώς και πολιτικών επιλογών. Συνεπώς, και αυτό κατά τη γνώμη μας είναι ιδιαίτερα σημαντικό, η φασιστική ατζέντα **δεν αφορά** πρωτίστως τη δημιουργία ενός ανάλογου κράτους, αλλά τη διάχυση των απόψεων και των πολιτικών αυτών. Δεν χρειάζεται να υπάρχει φασιστικό κράτος για να έχουμε εφαρμογή των φασιστικών πολιτικών.

Οι απόψεις που διαχέονται μέσα από το διαδίκτυο αλλά και μέσω πολιτικών σχημάτων ή ακόμη και δημοσιογράφων αφορούν την καλλιέργεια ενός (συχνά όχι και τόσο μακρινού) μυθικού παρελθόντος³ έτσι ώστε να δικαιολογηθούν οι απόψεις για το σήμερα. Κοινές αντιλήψεις για την πραγματικότητα γίνονται αντικείμενα διαπραγμάτευσης και διαστρέβλωσης. Γι' αυτόν το λόγο βλέπουμε ότι σε εθνικό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο στοχοποιούνται τα εκπαιδευτικά συστήματα, τα οποία αποτελούν, ενδεχομένως, την πιο σημαντική συλλογική μορφή αμφισβήτησης των θέσεων αυτών. Παρ' όλα αυτά, η στρατηγική της ακροδεξιάς αφορά στη δημιουργία μιας κατάστασης όπου η πραγματικότητα είναι θολή και κυριαρχούν οι θεωρίες συνωμοσίας και τα fake news. Εφόσον η αντίληψη περί πραγματικότητας αρχίσει να καταρρέει, οι ιδέες που περιγράψαμε συνοπτικά παραπάνω (διάκριση των φύλων, νόμος και τάξη, σεξουαλικότητα κ.λπ.) διαχέονται ευκολότερα και αποκτούν υπόσταση.

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να αντιπαρατεθεί κάποιος με αυτό το γενικευμένο σύστημα διάχυσης των εν λόγω ιδεοληψιών. Πολλοί άνθρωποι δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για να κατανοήσουν το σύστημα ιδεών των ακραίων και φασιστοειδών αντιλήψεων και το πώς αυτές συσχετίζονται όχι μόνο αναμεταξύ τους αλλά και με αρκετές πιο παραδοσιακές πολιτικές πεποιθήσεις. Στο παρακάτω χαρακτηρι-

3. Το 1922 ο Μουσολίνι έλεγε ότι: «έχουμε δημιουργήσει τον μύθο μας. Δεν είναι απαραίτητο να είναι πραγματικότητα. Ο μύθος μας είναι το έθνος. Αυτόν το μύθο θα μετατρέψουμε σε πραγματικότητα» (Griffin, 1995, σελ. 43). Η πραγματικότητα λοιπόν δεν έχει σημασία. Η χρησιμότητα του μύθου αφορά στην καλλιέργεια και στη συνέχεια στην χαλιναγωγήση των συναισθημάτων με σκοπό να γίνουν πράξη οι (νέο) φασιστικές ιδέες περί έθνους, ιεραρχίας και φυλετικής καθαρότητας.

στικό απόσπασμα βλέπουμε ταυτόχρονα τη δράση της ακροδεξιάς σε καθημερινό επίπεδο, αλλά και τη δυσκολία της αναγνώρισής της:

Μια μέρα στο ΙΚΑ⁴

Στα μέσα του 2018, ημέρα καθημερινή και ώρα πρωινή, χρειάστηκε να πάω στο ΙΚΑ Ζωγράφου για ένα πιστοποιητικό άθλησης. Καθώς δεν είχα κλείσει ραντεβού, μπήκα στην ουρά αναμονής για τη Γενική Γιατρό. Η γιατρός έπαιρνε κατά προτεραιότητα τα επείγοντα περιστατικά και τα ραντεβού, κι έτσι η ώρα αναμονής ήταν μεγάλη. Οι ασθενείς στην αναμονή ήταν κατά κύριο λόγο ηλικιωμένοι που ήθελαν συνταγογράφηση και κάποια άλλα μικροπεριστατικά, 6-8 άτομα, που αυξομειωνόμασταν αναλόγως την κίνηση. Καθόμασταν σε πάγκους με πλαστικά καθίσματα και στις δύο πλευρές του διαδρόμου, απέναντί μου ήταν καθισμένη μια μεσήλικη κυρία αφρικανικής καταγωγής, και δίπλα της ένας μαυροντυμένος νεαρός αδιευκρίνιστου στίλ, ηλικίας μάλλον γύρω στα 20-22 χρονών το πολύ. Από τη δική μου πλευρά κάθονταν μια ηλικιωμένη κυρία, δίπλα της ένας άντρας ηλικίας γύρω στα 40, συνηθισμένης φυσιογνωμίας και ενδυμασίας και τριγύρω δύο τρεις άλλοι, κυρίως ηλικιωμένοι άντρες και γυναίκες. Οι όποιες λιγοστές κουβέντες κινούνταν στα συνηθισμένα πλαίσια, και ήταν χαμηλών τόνων: λ.χ. ποια είναι η σειρά προτεραιότητας, εάν περιμένουν πολύ ώρα, ότι έχει πάντα πολύ κίνηση το συγκεκριμένο ιατρείο, γιατί υπάρχει τόση καθυστέρηση, κτλ.

Το πρώτο πράγμα που θυμάμαι ότι μου έκανε εντύπωση ήταν η απάντηση του νεαρού στο κινητό του, σε τηλεφώνημα κάποιου φίλου του, ότι “περιμένω στη γιατρό, και ναι αν θέλεις πέρνα από δω”. Τι περίεργο σκέφτηκα, υπάρχει άνθρωπος να θέλει να κανονίσει φιλικό ραντεβού μέσα στη μιζέρια του ΙΚΑ; Δηλαδή θα πιούνε και καφεδάκι στους διαδρόμους; Ακόμη, πιο περίεργο, λίγα λεπτά αργότερα όταν συνειδητοποίησα, ότι ο νεαρός απέναντι ένευσε στο άντρα που καθόταν παραδίπλα μου, και άρχισαν να ανταλλάσσουν κάποιες λιγοστές κουβέντες, σε σχέση με το τηλεφώνημα, κι επομένως προφανώς είχαν έρθει μαζί, ήταν φίλοι ή συγγενείς και ίσως γνώριζαν και οι δύο το τρίτο άτομο στο τηλέφωνο. Το κάπως περίεργο σε όλο αυτό, ήταν ότι όμως δεν κάθονταν δίπλα να μιλήσουν κανονικά, αλλά εξ αποστάσεως, ενώ υπήρχε θέση δίπλα στο νεαρό. Πάντως,

4. Ορισμένα στοιχεία έχουν αλλάξει για να διατηρηθεί η ανωνυμία του συνεντευξιαζόμενου.

σκέφτηκα ότι εν πάση περιπτώσει μάλλον θα ήταν συγγενείς, για να έχουν έρθει μαζί. Όπως αποκαλύφθηκε στη συνέχεια, όταν έφυγαν και οι δύο μαζί, τελικά μόνο ο νεαρός είχε ραντεβού στη γιατρό, και ο εν λόγω κύριος δεν μπήκε μέσα στο εξεταστήριο, αν και κάποια στιγμή πέταξε ότι είναι ο πατέρας του νεαρού “έχω έρθει με τον γιό μου”. Οι αρκετά περίεργες αυτές συνθήκες δεν άργησαν να ξεκαθαρίσουν λίγο αργότερα.

Όπως είπα παραπάνω οι κουβέντες ήταν λιγοστές, περισσότερο σύντομες ερωτήσεις: “Έχει κάποιον μέσα [η γιατρός;]” ή σχόλια για την αναμονή, την τήρηση της σειράς, ‘είστε μετά από μένα’ και την όλη αργοπορία, σχόλια τα οποία πάντως γίνονταν σε αρκετά χαμηλό τόνο, περισσότερο στωικό παρά σοβαρά εκνευρισμένο, μιας και μάλλον ήταν όλοι ενήμεροι και προετοιμασμένοι για τον μακρύ χρόνο αναμονής. Πάνω σε μια τέτοια στιγμή ο προαναφερθείς κύριος άρπαξε την αφορμή που περίμενε. Ξαφνικά άρχισε να είναι ομιλητικός, μονολογώντας και εκφράζοντας μια έντονη δυσαρέσκεια για το ΙΚΑ, τους πολιτικούς και τις πολιτικές παρατάξεις, τις πρόσφατες εκλογές, και το όλο πολιτικό σύστημα γενικότερα.

Ο τόνος της φωνής ήταν έντονος, αλλά δεν ξεφώνιζε, και ακουγόταν παράξενα συμπαγής και υπερεστιασμένος μέσα στο διαμετακομιστικό περιβάλλον του ΙΚΑ, όπου όλοι θέλουν να πάνε να διεκπεραιώσουν τη δουλειά τους και να φύγουν, ενώ και ο μονόλογος δεν άργησε να παρεκτραπεί σε συγκεκριμένη ρητορική: “να ποια είναι η κατάντια του συστήματος υγείας,...αλλά καλά να πάθετε, εσείς δεν τους ψηφίσατε; Τον Τσίπρα, τον άχρηστο; αλλά και ο Μητσοτάκης τα ίδια χάλια...” φτάσαμε στο κατηγορώ του ίδιου του εκλογικού θεσμού, αλλά και του δημοκρατικού πολιτεύματος με λόγια όπως “Εκλογές δεν θέλατε; Νομίζατε ότι με τις εκλογές θα βελτιωθούν τα πράγματα;” και σε απαξιωτικές αποφάνσεις “Δημοκρατία, θέλατε, εε; Να τα χάλια μας, χρόνια ολόκληρα, όχι όπως παλιά”. Σημειωτέον, όλη αυτή την ώρα, ο νεαρός δεν μιλούσε καθόλου.

Στο σημείο αυτό, το επεισόδιο άρχισε να γίνεται πολύ περίεργο, τόσο όσον αφορά το περιεχόμενο των λόγων του συγκεκριμένου κυρίου, όσο και ως προς τον τόνο και την εμμένουσα γραμμή του λόγου του. Συνήθως σε τέτοιους δημόσιους χώρους αναμονής, η έκφραση της όποιας δυσαρέσκειας είναι αρκετά επιφανειακή, βοηθάει να περάσει η ώρα, να πει κανείς κάποια κουβέντα, χωρίς σοβαρές πολιτικές διεκδικήσεις, τέλος πάντων να περάσει η ώρα αναμονής μέχρι να κάνει κανείς τη δουλειά του και να φύγει, εκτός αν πέσει κανείς πάνω σε κάποιον λιγότερο ή περισσότερο ψυχικά διαταραγμένο που μιλάει ακατάσχετα.

Όμως ο συγκεκριμένος κύριος δεν είχε τέτοιο προφίλ, και κάτι δεν μου κόλλαγε, η ρητορική “συζήτηση” αυτή ήταν φορετή, κι ο κύριος αυτός φαινόταν πολύ σοβαρά προσπλωμένος στο προπαγανδιστικό έργο του. Και εκείνη τη στιγμή, κατάλαβα καθαρά το σχήμα και τους όρους του συγκεκριμένου συμβάντος: Χρυσαιγίτες; ΙΚΑ, αναμονή, δυσαρέσκεια, ηλικιωμένοι, φασιστική προπαγάνδα. Σημειωτέον, χωρίς εμφανείς ρατσιστικές κορώνες, ο νεαρός βουβός και “συγκαταβατικός” όλη την ώρα απέναντι στη κυρία, αφρικανικής καταγωγής δίπλα του, με πρόσωπο αδιάφορο σαν μάσκα. Ευτυχώς, καθώς ήρθε γρήγορα η σειρά της να εξεταστεί στη γιατρό, γλύτωσε το ρητορικό κρεσέντο του φασίστα προσπλυτιστή, ενώ εμείς οι υπόλοιποι όχι.

Στο σημείο αυτό: “Δημοκρατία, θέλατε, εε; Να τα χάλια μας, χρόνια ολόκληρα, όχι όπως παλιά”, καθώς κανένας δεν έπαιρνε πρωτοβουλία να αντιδράσει, και είχα καταλάβει πλέον τί γίνεται, δεν μπόρεσα να μην επέμβω: “Και λοιπόν, τι να έχουμε Χούντα;” πέταξα την λέξη προκλητικά και ειρωνικά, ενώ παράλληλα άρχισα να καρφώνω έντονα με το βλέμμα μου τους δύο άντρες, κοιτάζοντάς τους εξονυχιστικά. Ο νεαρός παρέμεινε αμίλητος και φαινομενικά τουλάχιστον ατάραχος, ο σαραντάρης όμως δεν έκανε πίσω. Και γιατί όχι, που ξέρουμε ότι δεν ήταν καλύτερα; συνέχισε προκλητικά. Στο σημείο αυτό, η γιαγιά που καθόταν ανάμεσά μας πρόλαβε κι αντέδρασε πρώτη, γύρισε και του είπε πολύ ήρεμα, καθόλου εκνευρισμένα, “Είσαι από την Αθήνα; Μην λες τέτοια πράγματα. Αυτές δεν ήταν καλές εποχές. Εσύ δεν τις έζησες, είσαι νέος”. Κοιταχτήκαμε με τη γιαγιά με νόημα. Εγώ είχα μείνει σοκαρισμένη για λίγα δευτερόλεπτα, πλέον οι μάσκες είχαν πέσει. Ο σαραντάρης απότομος, επιδοκιμαστικά στη δικτατορία “Εγώ δεν τα έχω ζήσει, αλλά μου τα έχουν πει, για πριν το 1974”... “Τι λες;” είπα με ύφος αποδοκιμασίας και συνέχισα κάπως ήρεμα και απειλητικά κοιτάζοντας τον στα μάτια, “Ξέρω πολύ καλά τι κάνεις τώρα, ξέρω τι ήρθες να κάνεις εδώ”. Παραδόξως, αν και προσπάθησαν να το καλύψουν, αυτή η συγκεκριμένη κουβέντα μου τους δημιούργησε μεγαλύτερη ανησυχία από την αναφορά στη Χούντα. Ο σαραντάρης με κάρφωσε κι αυτός λέγοντας –ναι; μα τι κάνω; Εγώ μόνο λέω κάτι που ξέρω... ο νεαρός αντάλλαξε ένα ανυπόμονο, ίσως και κάπως ανήσυχο βλέμμα με τον άλλο (ίσως χάλασε η δουλειά), εγώ επανέλαβα με σταθερό τόνο – ξέρω πολύ καλά τι κάνεις εδώ, κοιτάχτηκα με νόημα με τη γιαγιά και πάλι δίπλα μου, οι υπόλοιποι δεν μιλούσαν, δεν είχαν όρεξη να μπλεχτούν, ίσως και να είχαν καταλάβει κάτι, ίσως και όχι...

Ο σαραντάρης θέλησε να συνεχίσει την προπαγάνδα και σε εκείνο το σημείο, εκνευρίστηκε πλέον υπερβολικά και ύψωσα τον τόνο της φωνής μου: “Ξέρεις κάτι, εδώ έχουμε έρθει για υπηρεσίες υγείας και όχι για πολιτικά... και επειδή έχω πίεση και μου ανεβαίνει η πίεση όταν ακούω για Χούντα κομμένες οι κουβέντες αυτές εδώ μέσα. Εδώ είναι δημόσιος χώρος υγείας, και δεν έχουμε όρεξη να ακούμε αυτά που μας λες. Τέλος οι κουβέντες, μου ανεβαίνει η πίεση!”. Είχα εκνευριστεί σοβαρά και ετοιμαζόμουν να πάω να δω την προϊσταμένη και να την ενημερώσω σχετικά εάν δεν σταματούσε η προπαγάνδα.

Αλλά, οι δύο άντρες πλέον αναχαιτίστηκαν, γιατί ήταν φανερό πως δεν ήθελαν φασαρίες. Ήθελαν η προπαγάνδα τους να έρθει φυσικά, κουβεντιαστά, μέσα σε ένα χώρο της καθημερινότητας, χωρίς υπερβολικές εντάσεις και έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Έχει επίσης ενδιαφέρον ότι ο τρόπος λειτουργίας τους έγινε υπόρρητα απειλητικός. Έτσι, αντάλλαξαν κουβέντες μεταξύ τους, του τύπου, “πάρε τον Αντρέα, και πες του να περάσει από δω”, υπονοώντας ότι υπάρχουν και άλλοι, είναι πολλοί, και να μην τα βάλω μαζί τους; Εγώ, πήρα το μήνυμα, αλλά δεν φοβήθηκα ιδιαίτερα - τζίφος, δηλαδή, τι θα μου έκαναν μπροστά σε όλους στο δημόσιο χώρο; Ή θα με έπαιρναν από πίσω; Ήμουν με το αυτοκίνητο μέρα μεσημέρι στο κέντρο μιας πολυσύχναστης γειτονιάς. Δεν τους έκοβα ικανούς για κάτι τέτοιο. Ούτε και πρόλαβε να εμφανιστεί τελικά ο τρίτος φίλος.

Στο σημείο αυτό, πάντως έχοντας πετύχει κι εγώ τον στόχο μου να ανακόψω την προπαγάνδα τους, και καθώς υπήρχε κάποια δυσαρέσκεια και από τους άλλους, “ελάτε, ηρεμήστε”, κ.τ.λ. σταμάτησα την κατά μέτωπο επίθεση και η κατάσταση αποφορτίστηκε κάπως. Σε αυτό έπαιξε ρόλο κι ένα κάπως αστείο περιστατικό, όπου η γιαγιά που καθόταν δίπλα μου “έκλεψε” τη σειρά εξέτασης από τον νεαρό. Κυριολεκτικά, ανασηκώθηκε, και σφήνωσε στην πόρτα λίγο πριν να μπει ο νεαρός, αφήνοντάς τον άναυδο, λέγοντας στη γιατρό ότι είναι επείγον περιστατικό και πονάει το πόδι της, ενώ τόση ώρα δεν είχε δώσει δείγμα ότι συνέβαινε κάτι τέτοιο. Το περιστατικό έφερε ένα είδος απορίας και μειδιάματος σε όλους μας, κι έτσι κάπως εκτονώθηκε η κατάσταση. Το επόμενο ραντεβού ήταν ο νεαρός, και όταν βγήκε, έφυγαν και οι δύο άντρες χαιρετώντας με με ένα εξαιρετικά ευγενικό χαμόγελο, σαν να μην έγινε τίποτα. Και όλα μέλι γάλα, υποστηρικτές της χούντας με “ευγενικά πρόσωπα”, με κανόνες “ευγενείας και αβροφροσύνης”. Και ξέρω ότι τη μεθεπόμενη μέρα ή στην πρώτη ευκαιρία θα ήταν και πάλι εκεί...

Πίσω από τις διάφορες ακραίες απόψεις που βλέπουμε σήμερα υπάρχουν κοινά στοιχεία. Σε όλα τα μυθικά παρελθόντα η ιδέα της πατριαρχίας και της πατριαρχικής οικογένειας συνυπάρχει μαζί με την ιδέα του σπουδαίου και μεγάλου έθνους. Μόνο που σήμερα, λένε οι ακραίοι, αυτές έχουν χαθεί λόγω της παγκοσμιοποίησης, του φιλελεύθερου κοσμοπολιτισμού και των αρχών της ισότητας. Ο μύθος της ομοιογένειας επανέρχεται με αναφορές στην ύπαιθρο, στη γειτονιά, στους φίλους και στην οικογένεια. Η τελευταία αποτελεί μια *στρατηγικής σημασίας* αναφορά της ακροδεξιάς, του alt-right και της (νέο) φασιστικής ιδεολογίας, κυρίως, γιατί μέσα από αυτή γίνεται ευκολότερη η διάδοση της άποψης περί ισχυρών ανδρών που θα πρέπει να καθοδηγήσουν το έθνος. Ο αρχηγός του έθνους το φροντίζει, όπως ακριβώς ένας πατέρας φροντίζει τα παιδιά του και την οικογένεια του.

Μύθοι, οικογένεια, σεξισμός, πατριαρχία, ρατσισμός, ιεραρχία και φυλετική υπεροχή. Σχεδόν όλα αυτά τα ιδεολογήματα έχουν περάσει στην καθημερινή πολιτική ατζέντα. Ο φασισμός και η ακροδεξιά σήμερα δεν μοιάζουν ακριβώς ίδια με τη δεκαετία του 1930, αλλά θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο βασικός πυρήνας των ιδεολογημάτων τους παραμένει αναλλοίωτος.

2. Η ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

Τα τελευταία χρόνια είναι αδιαμφισβήτητη η επανεμφάνιση ακροδεξιών κομμάτων και ρατσιστικών κινημάτων στις δυτικοευρωπαϊκές δημοκρατίες και όχι μόνο. Από τη δεκαετία του 1980, σε αρκετές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται εμφανής άνοδος τέτοιων κομμάτων στο πολιτικό σκηνικό, η οποία επεκτάθηκε από το 1990 και έπειτα και σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Κόμματα της άκρας δεξιάς στη Γαλλία, στην Αυστρία, στην Ιταλία, στο Βέλγιο, στην Ουγγαρία έχουν επιτύχει σημαντικές εκλογικές νίκες τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, ενώ ακροδεξιά κόμματα ανήλθαν στην εξουσία και σε χώρες εκτός Ευρώπης, όπως το ακροδεξιό κόμμα του Μπολσονάρο στη Βραζιλία. Παράλληλα, η εκλογική άνοδος αυτών των κομμάτων στην πολιτική арένα συνοδεύεται σε παγκόσμιο επίπεδο (π.χ. Αμερική, Σουηδία, Γερμανία) και από έξαρση ακροδεξιών ρατσιστικών και βίαιων επιθέσεων εναντίον μεταναστών, εργατικών σωματείων, ομοφυλοφιλικών κινημάτων και ακτιβιστών για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά καιρούς, έχουν διατυπωθεί διάφορες επιστημονικές προσεγγίσεις ως προς τα αίτια της εμφάνισης των εν λόγω κομμάτων, της εκλογικής απήχυσής τους και της αξιοσημείωσης λαϊκής υποστήριξης που απολαμβάνουν. Αν και για κάθε χώρα προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τα κοινωνικοοικονομικά, ιστορικά και πολιτισμικά δεδομένα, όσο και ως προς τα χαρακτηριστικά και τη ρητορική των ακροδεξιών κομμάτων, τρεις βασικές κατηγορίες υποθέσεων θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως κοινή βάση ερμηνείας σχετικά με τα αίτια ανόδου τους:

- α) οικονομικοί λόγοι (οικονομική κρίση, ανεργία, απο-ανάπτυξη, απορρύθμιση εργασιακών σχέσεων),
- β) μετανάστευση / ξενοφοβία,
- γ) πολιτική απάθεια / απογοήτευση για παραδοσιακά πολιτικά κόμματα εξουσίας / απαξίωση πολιτικής ελίτ.

Ωστόσο, και στο βαθμό που παραδεχτούμε ότι σε αρκετές ευρωπαϊκές κοινωνίες ισχύει η δυσaréσκεια των πολιτών ως προς τα παραπάνω, εύλογα προκύπτει ο προβληματισμός σχετικά με το τι ωθεί τελικά μέρος του εκλογικού σώματος να ενισχύσει την εκλογική δύναμη ακροδεξιών κομμάτων, παρόλο που στο πολιτικό σκηνικό υπάρχουν και άλλες εναλλακτικές πολιτικές επιλογές διαμαρτυρίας. Επίσης, η όποια δυσaréσκεια που κατά καιρούς προκύπτει στους πολίτες των ευρωπαϊκών κοινωνιών (εξαιτίας των παραπάνω τριών παραγόντων) δεν οδηγεί αναπόδραστα σε όλες τις περιπτώσεις και σε περαιτέρω ενίσχυση των ακροδεξιών κομμάτων. Κατά συνέπεια, και υπό το πρίσμα της διεθνούς επιστημονικής βιβλιογραφίας, αναφορικά με το τι τελικά ωθεί μέρος του εκλογικού σώματος να πλαισιώσει την ακροδεξιά, προκύπτουν δύο βασικές κατηγορίες ερμηνειών. Η *πρώτη* ερμηνευτική προσέγγιση σχετίζεται με τον προσδιορισμό της ζήτησης με ειδικότερη έμφαση στη μελέτη του τρόπου με τον οποίο η ακροδεξιά ρητορική αξιοποιεί τα ευρύτερα κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά δεδομένα με σκοπό να επηρεάσει τη σκέψη, τη συμπεριφορά και τα συναισθήματα των πολιτών ή μέρους του εκλογικού σώματος έτσι ώστε το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα και εκπρόσωποί του, να εμφανιστούν ως υπεύθυνοι για τα όποια δεινά αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες. Απώτερος στόχος η απαξίωση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και των δημοκρατικών θεσμών. Η *δεύτερη* ερμηνευτική προσέγγιση σχετίζεται με τον προσδιορισμό της προσφοράς με ειδικότερη έμφαση στη μελέτη του τρόπου με τον οποίο τα ακροδεξιά κόμματα αξιοποιούν πολιτικοοικονομικές συγκυρίες για να προβάλουν στο εκλογικό σώμα τα ειδικά χαρακτηριστικά και το πολιτικό τους προϊόν (δομή, οργάνωση, λειτουργία, ιδεολογία, δράσεις), με σκοπό να γίνουν ελκυστικά στις συνειδήσεις των εκλογέων και έτσι να κερδίσουν την εκλογική τους υποστήριξη (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 23-26).

Αναμφίβολα, για την προσπάθεια εντοπισμού των αιτίων εμφάνισης ακροδεξιών κομμάτων αλλά και κατανόησης των τρόπων με τους οποίους οι πολίτες προσλαμβάνουν ως ελκυστικό τον ακροδεξιό πολιτικό ακτιβισμό, απαιτείται ο συνυπολογισμός και άλλων παραγόντων, όπως η ανάλυση των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων, η μελέτη του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα των περιοχών όπου ακροδεξιά κόμματα άντλη-

σαν σημαντική υποστήριξη, αλλά και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκλογέων που επέλεξαν εκλογικά να ενισχύσουν κόμματα της ακροδεξιάς (επάγγελμα, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο κ.ά.,) σε σχέση με τις εκάστοτε πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες.

Στην περίπτωση της Ελλάδας και στον τρόπο με τον οποίο ακροδεξιοί πολιτικοί σχηματισμοί εμφανίστηκαν στον πολιτικό στίβο και διαδραμάτισαν ρόλο στα πολιτικά δρώμενα –ειδικά μετά τη μεταπολίτευση– ιδιαίτερο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει η εμφάνιση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού (2000) και λίγο παλαιότερα η ίδρυση της Χρυσής Αυγής (1983), αξιοσημείωτες εκλογικές επιτυχίες και των δύο στο πρόσφατο παρελθόν.⁵ Αν και με ορισμένες εμφανείς ιδεολογικές και οργανωτικές διαφοροποιήσεις, στις οποίες θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, οι δύο αυτοί ακροδεξιοί πολιτικοί σχηματισμοί επέφεραν μια σημαντική ανακατάταξη στο ελληνικό εκλογικό σώμα και στο πολιτικό σκηνικό, απαξιώνοντας τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα και υιοθετώντας κυρίως –ανάμεσα σε άλλα– αντισυστημική, αντιευρωπαϊκή και αντιμεταναστευτική ατζέντα. Η θεαματική άνοδός τους θα μπορούσε συνοπτικά να αποδοθεί στην κρίση και τον κατακερματισμό του πολιτικού συστήματος, στην ανεργία, στην εκτεταμένη απογοήτευση για τους πολιτικούς θεσμούς, στην αποπολιτικοποίηση, στην υποχώρηση του κοινωνικού κράτους, στην τρέχουσα οικονομική κρίση, αλλά και στην ανεπάρκεια ιστορικών γνώσεων και στο έλλειμμα πολιτικής κουλτούρας για σημαντικό τμήμα των εκλογέων.

Σε κάθε περίπτωση, οι εντυπωσιακές εκλογικές επιτυχίες των ακροδεξιών κομμάτων ακόμα και σε περιοχές ή χώρες που θεωρούνταν απρόσβλητες από την ακροδεξιά ιδεολογία αποτελούν πρόκληση για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες και κατ' επέκταση καθιστούν επιτακτική την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτοί οι σχηματισμοί

5. Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός στις Ευρωεκλογές του 2004, με ποσοστό 4,11% κατάφερε να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή και συγκεκριμένα τον πρόεδρό του, Γιώργο Καρατζαφέρη, ενώ στις εθνικές εκλογές του 2007 καταφέρνει να εισέλθει στο ελληνικό κοινοβούλιο με ποσοστό 3,8% και 10 έδρες. Αντίστοιχα, η Χρυσή Αυγή στις εθνικές εκλογές του 2012 πέτυχε το εντυπωσιακό ποσοστό του 6,97% και εξέλεξε 18 έδρες. Για τις διαχρονικές εκλογικές αποδόσεις των δύο κομμάτων αλλά και για τις διαμορφούμενες εκλογικές συνθήκες σε διαφορετικές χρονικές περιόδους θα επανέλθουμε στη συνέχεια.

οργανώνονται, αναπτύσσουν την ιδεολογία τους, επεκτείνουν την επιρροή τους, διαμορφώνουν στρατηγικές και έλκουν υποστηρικτές και ψηφοφόρους. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα έκθεση –μέσα από μια βιβλιογραφική επισκόπηση και ανάλυση– επικεντρώνεται: α) στη μελέτη των συνθηκών και των αιτιών εμφάνισης ακροδεξιών κομμάτων και ρητορικών που κλόνισαν και εξακολουθούν να κλονίζουν το ευρωπαϊκό πολιτικό τοπίο τα τελευταία χρόνια, και β) στη μελέτη του τρόπου με τον οποίο ο σύγχρονος δεξιός εξτρεμισμός βρήκε απήχηση και στην Ελλάδα επιτυγχάνοντας αξιοσημείωτη λαϊκή υποστήριξη και κομβικές εκλογικές επιτυχίες στο Ελληνικό Κοινοβούλιο.

Η ακροδεξιά στην Ευρώπη: μια σύντομη εκλογική αναδρομή

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες παρατηρήθηκε μια εντυπωσιακή άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων και κινημάτων, με αρκετά από αυτά να πετυχαίνουν εντυπωσιακές αποδόσεις σε διάφορες εκλογικές αναμετρήσεις σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα πέτυχαν τη συμμετοχή τους σε κυβερνήσεις συνεργασίας όπως η «Εθνική Συμμαχία»,⁶ όπου συμμετείχε το 1994 στην ιταλική κυβέρνηση υπό την προεδρία του Σίλβιο Μπερλουσκόνι. Επίσης, στη Γαλλία ο Ζαν Μαρί Λε Πεν, πρόεδρος του κόμματος «Εθνικό Μέτωπο», πέτυχε το 1992 ένα πολύ σημαντικό ποσοστό στις γαλλικές περιφερειακές εκλογές αποσπώντας το 15,2% των ψήφων. Τρία χρόνια αργότερα, στις προεδρικές εκλογές του 1995 κατέλαβε το 15,1% των ψήφων και στις προεδρικές εκλογές του 2002 κατάφερε να περάσει στο δεύτερο γύρο με ποσοστό 23,3%, όπου έχασε την προεδρία από τον Ζακ Σιράκ. Εκείνη τη χρονική περίοδο, αντίστοιχες εντυπωσιακές εκλογικές αποδόσεις πέτυχαν τα ακροδεξιά κόμματα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης όπως στην Αυστρία, την Ολλανδία και το Βέλγιο.

Σήμερα, δεκαέξι περίπου χρόνια μετά, το φαινόμενο της ακροδεξιάς διείσδυσης στην πολιτική ζωή κρατών της ΕΕ δείχνει να δι-

6. Το κόμμα της Εθνικής Συμμαχίας, σχηματίστηκε το 1990 υπό τον Τζιανφράνκο Φίνι με ιδεολογικές αναφορές στον Μπενίτο Μουσολίνι.

ευρύνεται, καθώς μέλη ακροδεξιών ή εθνικιστικών κομμάτων είτε συμμετέχουν σε κυβερνήσεις συνεργασίας, είτε κατέχουν σημαντική αντιπολιτευτική δύναμη, αφήνοντας πίσω το πολιτικό περιθώριο στο οποίο είχαν τεθεί αρκετές δεκαετίες πριν. Πράγματι, διερευνώντας τον πολιτικό χάρτη αρκετών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαπιστώνει κανείς μια δυναμική παρουσία ακροδεξιών κομμάτων και συνασπισμών στο πολιτικό και κοινωνικό στερέωμα καλύπτοντας ένα ευρύ πολιτικό φάσμα και υιοθετώντας ρητορικές μίσους με κυρίαρχες τον ευρωσκεπτικισμό, τη μετανάστευση και το αντι-ισλαμικό μένος. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, στις εκλογές του 2017, το ακροδεξιό κόμμα «Εναλλακτική για τη Γερμανία» (AfD), κατόρθωσε για πρώτη φορά να εισέλθει στο κοινοβούλιο ως τρίτη αντιπολιτευτική δύναμη, ενώ στο κρατίδιο της Σαξωνίας αναδείχτηκε πρώτο κόμμα. Στην Αυστρία, το «Κόμμα Ελευθερίας» (FPÖ), ακροδεξιό και αυτό, στις εκλογές του 2017 σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας με το Λαϊκό Κόμμα υπό τον Σεμπάστιαν Κουρτς. Στη Σουηδία, οι Σουηδοί Δημοκράτες (SD) ένα κόμμα με σαφείς νεοναζιστικές αναφορές, στις εκλογές του 2018, κατάφεραν να αναδειχθούν σε τρίτη εκλογική δύναμη συγκεντρώνοντας το 18% των ψήφων. Στη Δανία, το ακροδεξιό Δανικό Λαϊκό Κόμμα (DF) στις εκλογές του 2015 αναδείχτηκε δεύτερη πολιτική δύναμη με ποσοστό 21%, ενώ, στις εκλογές του καλοκαιριού του 2019, μπορεί να υποδιπλασίασε τα ποσοστά του, ωστόσο το 8,7% των ψήφων που πήρε δεν παύει να είναι ένα σημαντικό εκλογικό ποσοστό. Στη Φινλανδία, το ακροδεξιό Κόμμα των Φινλανδών (PS) κατέλαβε τη δεύτερη θέση στο εθνικό κοινοβούλιο με ποσοστό 17,5% και με ελάχιστη διαφορά (0,2%) από το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα που ήρθε πρώτο με ποσοστό 17,7%. Στην Ολλανδία το εθνικιστικό «Κόμμα για την Ελευθερία» (PVV), με έντονη ρατσιστική και αντι-μεταναστευτική ρητορική, στις εκλογές του 2017 έλαβε τη δεύτερη θέση με 13,1%. Στη Γαλλία, στις ευρωεκλογές του 2019, το ριζοσπαστικό δεξιό Γαλλικό «Εθνικό Μέτωπο» της Μαρίν Λε Πεν, που μετονομάστηκε σε «Εθνικό Συναγερμό», ήρθε πρώτο με 24,2%, ποσοστό με το οποίο κατέστη πρώτη πολιτική δύναμη, με την πρόεδρό του να διεκδικεί με αξιώσεις τη νίκη των προεδρικών εκλογών το 2022.

Αξιοσημείωτη εκλογική πορεία καταγράφουν ακροδεξιά κόμματα και σε χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, όπως οι νυν χώρες του Βίσεγκραντ, με προεξέχουσα την Ουγγαρία, όπου το κόμμα Φιντές

(Fidesz) του συντηρητικού εθνικιστή Βίκτορ Όρμπαν, στις εκλογές του Απριλίου του 2018, ήρθε πρώτο με το εντυπωσιακό ποσοστό 48,9%, εξασφαλίζοντας στον αρχηγό του την τρίτη διαδοχική κυβερνητική θητεία. Εξίσου εντυπωσιακό, όμως, είναι και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο αντιπολιτευτικό κόμμα –το οποίο κατέλαβε τη δεύτερη θέση με ποσοστό 22,2%– είναι το νεοναζιστικό «Κίνημα για μια καλύτερη Ουγγαρία», με την ονομασία «Γιόμπικ» (Jobbik), με σαφείς αντισημιτικές θέσεις και ρατσιστικές αναφορές για ομοφυλόφιλους και μετανάστες. Στην Τσεχία στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2017, το ακροδεξιό κόμμα της «Ελευθερίας και της Άμεσης Δημοκρατίας» (SPD) ήρθε δεύτερο στις εκλογικές προτιμήσεις των ψηφοφόρων με ποσοστό 11,44%, ενώ στη γειτονική Πολωνία το κυβερνών συντηρητικό εθνικιστικό κόμμα Νόμος και Δικαιοσύνη (PiS), στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2019, κατάφερε να έρθει πρώτο με ποσοστό 43,6%, εξασφαλίζοντας δεύτερη κυβερνητική θητεία. Τον Ιούνιο του 2018, στις εθνικές εκλογές της Σλοβενίας, το Σλοβενικό Δημοκρατικό Κόμμα (SDS) αναδείχτηκε πρώτο κόμμα με 24,92% στην εκλογική αναμέτρηση. Αν και δεν κατάφερε να σχηματίσει κυβέρνηση, οι κεντρικές προεκλογικές του θέσεις περί παρεμπόδισης της εισβολής των προσφύγων και μεταναστών προς όφελος της επιβίωσης του λαού της Σλοβενίας φαίνεται να βρήκαν απήχηση στο εκλογικό σώμα.

Ο εκλογικός χάρτης της ακροδεξιάς πολιτικής επιρροής φαίνεται να συμπληρώνεται και σε χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, καθώς σε ορισμένες από αυτές ακροδεξιά κόμματα πέτυχαν σημαντικές εκλογικές νίκες. Στην Ιταλία, το ακροδεξιό κόμμα της Λέγκας του Βορρά ήρθε πρώτο στις εθνικές εκλογές της 4ης Μαρτίου του 2018 με ποσοστό 17,35%, και από την 1η Ιουνίου του 2018 συμμετέχει σε κυβέρνηση συνασπισμού με τον γραμματέα του Ματέο Σαλβίνι να είναι αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Εσωτερικών. Στις ευρωεκλογές τον Μάιο του 2019, η Λέγκα κατάφερε και πάλι να έρθει πρώτη στο εκλογικές προτιμήσεις των ψηφοφόρων πετυχαίνοντας ποσοστό 34,3%. Στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα την τελευταία δεκαετία, εντοπίζεται μια αξιοσημείωτη εκλογική πορεία της νεοναζιστικής οργάνωσης Χρυσή Αυγή (ΧΑ), με σημαντικότερη επιτυχία της την είσοδό της στη βουλή στις εκλογές του Μαΐου του 2012, όπου κατέλαβε την έκτη θέση με ποσοστό 6,97%, ενώ στις ευρωεκλογές του 2014 αναδείχθηκε τρίτο κόμμα με 9,39%. Στις εθνικές εκλογές του

Σεπτεμβρίου του 2015 κατέκτησε ποσοστό 6,99% και ήταν η τελευταία εκλογική της παρουσία στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, καθώς στις εκλογές του Ιουλίου του 2019 δεν κατάφερε να εκπροσωπηθεί.⁷ Στην Κύπρο, το αδελφό ναζιστικό κόμμα της Χρυσής Αυγής, το Εθνικό Λαϊκό Μέτωπο (ΕΛΑΜ), με ιδεολογικές αναφορές στον αντικομμουνισμό, τον εθνικισμό και την αντιμεταναστευση, πέτυχε να εισέλθει στην Κυπριακή Βουλή στις εκλογές του 2016, λαμβάνοντας 3,71% των ψήφων και εκλέγοντας δύο βουλευτές, ενώ στις ευρωεκλογές του 2019, παρόλο που τελικά δεν κατάφερε να εκλέξει ευρωβουλευτή, αύξησε θεαματικά τα εκλογικά του ποσοστά πετυχαίνοντας 8,25% των ψήφων (Katsourides, 2013, σελ. 567-589).

Σύμφωνα με τα παραπάνω εκλογικά δεδομένα, γίνεται ολοένα και πιο ξεκάθαρο ότι σε όλη την Ευρώπη δεξιά-λαϊκιστικά και ακροδεξιά κόμματα γνωρίζουν θεαματική αύξηση της εκλογικής τους δύναμης, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι στις χώρες τους απολαμβάνουν σημαντική λαϊκή υποστήριξη και συνάμα ότι οι ευρωπαϊκές κοινωνίες δείχνουν να ριζοσπαστικοποιούνται ευμενώς προς δεξιές-ακροδεξιές και συντηρητικές ιδεολογίες και συμπεριφορές. Ωστόσο, τα κόμματα αυτά (λόγω εθνικών, ιστορικών, κοινωνικο-πολιτισμικών και πολιτικών αιτιών) στερούνται μιας ενιαίας ομοιομορφης και συνεκτικής ιδεολογίας, παρουσιάζοντας ποικιλόμορφες πολιτικές θέσεις και δομικές διαφοροποιήσεις. Παρόλα αυτά, εντοπίζονται ορισμένα κοινά στοιχεία στις ιδεολογικές τους αναφορές με σημαντικότερα την εναντίωσή τους στη μετανάστευση, την αντι-ισλαμική ρητορική και την έντονη κριτική στην παγκοσμιοποίηση και το ευρωπαϊκό πολιτικοοικονομικό και κοινωνικό οικοδόμημα. Είναι ενδεικτικό ότι ηγέτες ακροδεξιών κομμάτων, όπως ο πρωθυπουργός Βίκτωρ Όρμπαν της Ουγγαρίας και ο Ματέο Σαλβίνι, γραμματέας της ιταλικής Λέγκας του Βορρά και υπουργός εσωτερικών της Ιταλίας, διατυπώνουν με κάθε ευκαιρία την αποστροφή τους για τους μετανάστες, εκφράζοντας συνάμα επιχειρήματα περί καθαρής –από πρόσφυγες και μετανάστες– Ευρώπης και τηρώντας αδιάλλακτες αντιευρωπαϊκές θέσεις ως προς τις κοινές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι θέσεις τους αυτές πολύ συχνά συνοδεύονται και από μια ανεξέλεγκτη

7. Αναλυτικότερα για την πορεία της ΧΑ και γενικότερα της ακροδεξιάς στην Ελλάδα θα αναφερθούμε στο Κεφάλαιο 3.

ακροδεξιά ακτιβιστική βία εναντίων μεταναστών, μουσουλμάνων, εκπροσώπων αλληλέγγυων αριστερών και δημοκρατικών δομών και κινημάτων.⁸

Το ζήτημα της αύξησης της εκλογικής δύναμης της ακροδεξιάς και της συνεπακόλουθης διείσδυσής της σε μεγάλο τμήμα των ευρωπαϊκών κοινωνιών αναμφίβολα προκαλεί αλυσιδωτές αντιδράσεις στο πολιτικό κατεστημένο, ανησυχία και σκεπτικισμό στον δημοκρατικό κόσμο. Ταυτόχρονα, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη, σε ακαδημαϊκό και μη επίπεδο, της συστηματικής διερεύνησης των αιτιών εμφάνισης του φαινομένου και του τρόπου με τον οποίο τα εν λόγω κινήματα και κόμματα αναπτύσσονται, διαμορφώνουν τακτικές και πρακτικές και υποστηρίζονται από σημαντικά τμήματα του πληθυσμού.

Το ευρωπαϊκό ιδεώδες σε κρίση – Αναζητώντας τα αίτια ανόδου της ακροδεξιάς στην Ευρώπη

Έχουν διατυπωθεί αρκετές υποθέσεις για το φαινόμενο της εκλογικής επιτυχίας και διείσδυσης της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς στην πολιτική και κοινωνική ζωή των κοινωνιών της Ευρώπης. Ορισμένες από αυτές εντοπίζονται στις ριζικές κοινωνικοοικονομικές ανακατατάξεις που έχουν επέλθει ειδικά μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Μ. Guibernau (2010, σελ. 5), ο αντίκτυπος της παγκοσμιοποίησης έγινε αισθητός σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής, όπως στην οικονομία, τον πολιτισμό και την πολιτική.

Στο πεδίο της οικονομίας, ειδικά μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, η παγκόσμια οικονομία και οι αγορές εργασίας καθοδηγούνται ολοένα και περισσότερο από το καπιταλιστικό κεφάλαιο, όπου η μετατόπιση βιομηχανικών δομών σε αναπτυσσόμενες χώρες (εξαιτίας των χαμηλών ημερομι-

8. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως στη Γερμανία, την Ιταλία, την Ουγγαρία, την Ελλάδα και αλλού, ακροδεξιά μορφώματα διεξάγουν κατά καιρούς ρατσιστικές εκστρατείες που σημαδεύονται από βίαια επεισόδια έως και φόνους, ενώ μέλη τους έχουν κατά καιρούς διωχθεί και καταδικασθεί για υποκίνηση ρατσιστικής βίας και φυλετικού μίσους.

σθίων, του χαμηλότερου κόστους παραγωγής, των περιορισμένων έως ανύπαρκτων εργατικών δικαιωμάτων), μπορεί μεν να ευνοεί τις επιχειρηματικές ελίτ, αλλά αυξάνει δραματικά την κοινωνική δυσарέσκεια από τον αυξανόμενο εγχώριο αριθμό των ανέργων. Η αίσθηση της οικονομικής ευπάθειας της κοινωνικής ανασφάλειας και της ήττας σε εργατικά στρώματα χαμηλής και μεσαίας επαγγελματικής δεξιοτήτας διευρύνεται από την αντίληψη ότι πρόσφυγες και μετανάστες «κλέβουν» τις δουλειές από τους γηγενείς, ενώ ταυτόχρονα απολαμβάνουν αυξημένη κοινωνική πρόνοια σε σχέση με αυτούς. Αυτό έχει ως συνέπεια να αυξάνεται η κοινωνική αντίδραση προς το κράτος και να πολλαπλασιάζονται η ξενοφοβία και ο ρατσισμός.

Στο επίπεδο του πολιτισμού, η παγκοσμιοποίηση γίνεται αντιληπτή σε όρους πολιτισμικής, θρησκευτικής και γλωσσικής αλλοίωσης, σε βαθμό που αρκετοί αυτόχθονες πληθυσμοί αρχίζουν να επιδεικνύουν δυσπιστία και εχθρότητα απέναντι σε πολιτισμικές αξίες που φέρουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, θεωρώντας ότι αποτελούν απειλή για τον εθνικό πολιτισμό, την εθνική συνοχή και τον εθνικό τρόπο ζωής.⁹ Παράλληλα, οι ευκαιρίες που προκύπτουν στο πλαίσιο μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας είναι ανισομερώς κατανομημένες στο βαθμό που λόγω της εκπαίδευσης, της κοινωνικής τάξης και της οικονομικής δύναμης ορισμένες μόνο κατηγορίες πληθυσμού μπορούν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, να υιοθετήσουν νέα καταναλωτικά και παραγωγικά πρότυπα και γενικότερα να «επιβιώσουν» στο νέο περιβάλλον των τεχνολογικών και παραγωγικών εξελίξεων στη μεταβιομηχανική παγκόσμια εποχή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διευρύνεται η κοινωνική ανισότητα και ο κοινωνικός κατακερματισμός, όχι μόνο ανάμεσα σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, αλλά και εντός συγκεκριμένων κοινωνιών με αποτέλεσμα να επιτείνεται το αίσθημα της κοινωνικής ανασφάλειας και της οικονομικής αβεβαιότητας. Ως αποτέλεσμα και σύμφωνα με διάφορες θεωρήσεις (Guibernau, 2010, σελ. 6), τα άτομα χάνουν την αίσθηση του ανήκειν

9. Σε αυτό το σημείο η Guibernau (2010) φαίνεται ότι συμφωνεί με τον Yilmaz (2012) αναφορικά με το ότι ο φόβος των ευρωπαϊκών κοινωνιών απέναντι στους μετανάστες και πρόσφυγες δεν είναι τόσο φόβος απέναντι στον ξένο, αλλά φόβος προς τον ισλαμικό τρόπο ζωής, του οποίου εκφραστές είναι πολλοί ασιατικοί πληθυσμοί που συρρέουν στην Ευρώπη.

και ό,τι θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση μιας συνεκτικής κοινωνίας (κράτος πρόνοιας, οργανωμένη αγορά εργασίας, θρησκεία, οικογενειακές και παραδοσιακές αξίες, κ.α.). Αν και βαθιά ατομικιστικές οι δυτικές κοινωνίες, τα άτομα που διαβιούν σε αυτές δεν παύουν ν' αναζητούν κοινά πολιτισμικά σημεία αναφοράς προκειμένου να ξεπεράσουν συναισθήματα οντολογικής απομόνωσης και ανασφάλειας. Τα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα έχουν κατορθώσει να συλλάβουν αυτές τις ελλείψεις συνεκτικότητας και τα αισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, αλλά και τη σημασία ύπαρξης μιας συνεκτικής ταυτότητας. Ως εκ τούτου, έρχονται να προσφέρουν το ιδεολογικό αφήγημα περί ενίσχυσης τη εθνικής ταυτότητας –υπερκεράζοντας το ζήτημα των κοινωνικών τάξεων– παρέχοντας ισχυρές δεσμεύσεις περί προστασίας απέναντι σε κάθετι που αντιλαμβάνονται ως ξένη επιβουλή που δύναται να μολύνει και να αλλοιώσει παραδοσιακές αξίες και τον εθνικό πολιτισμό.

Η πολιτική αποξένωση αποτελεί έναν ακόμα αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης, και κατά την Guibernau (όπ.π., σελ. 7) οι πολίτες αρκετών ευρωπαϊκών χωρών έρχονται αντιμέτωποι με ένα ριζικά αλλοιωμένο πολιτικό τοπίο σε σχέση με το παρελθόν. Η συγκέντρωση πολιτικοοικονομικών εξουσιών σε υπερεθνικούς οργανισμούς και δομές, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (με τη συνεπαγόμενη υποχώρηση του έθνους-κράτους) και η αναδιάρθρωση των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας έχουν αποδυναμώσει στις συνειδήσεις των πολιτών τον παραδοσιακό ρόλο των πολιτικών κομμάτων και των εθνικών πολιτικών. Η αντίληψη ότι το πολιτικό κατεστημένο ενδιαφέρεται κυρίως για τη διατήρηση των προνομίων του είναι διάχυτη στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, οι πολίτες των οποίων προσλαμβάνουν τα νέα επίπεδα υπερεθνικής διακυβέρνησης ως υπονόμευση του ρόλου τού εθνικού κράτους και ως διαβρωτικό στοιχείο της δημοκρατίας και έλλειψης διαφάνειας και λογοδοσίας. Βεβαίως, στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί και ο κομβικός ρόλος ορισμένων ΜΜΕ, που κατά καιρούς τροφοδοτούν με τέτοιες αντιλήψεις τους πολίτες, επιτείνοντας την έλλειψη εμπιστοσύνης τους στο πολιτικό σύστημα με αποτέλεσμα την αποστασιοποίηση των τελευταίων από θεσμικές δομές πολιτικής εκπροσώπησης και έκφρασης. Αυτές οι πολιτικές ανακατατάξεις δημιουργούν ένα κλίμα αντισυστημικών κινήσεων και συμπεριφορών που φαίνεται να προσπορίζεται επιτυχώς η ακροδεξιά πολιτική.

Ως εκ τούτου, προκύπτει πλέον το βασικό ερώτημα, ως προς το ποιοι θα μπορούσαν να είναι οι υποστηρικτές της ριζοσπαστικής δεξιάς και ποιοι έλκονται από ακροδεξιές ρητορικές και γιατί.

Σκιαγραφώντας το προφίλ του ακροδεξιού υποστηρικτή και ψηφοφόρου. Ερευνητικές προκλήσεις και μεθοδολογικές προοπτικές

Η αντίληψη ότι άνεργοι και εργαζόμενοι με χαμηλή ειδίκευση και εκπαίδευση αποτελούν τις δεξαμενές από όπου αντλούν δύναμη τα ακροδεξιά κόμματα, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό. Συγγραφείς όπως οι C. Mude (2007) και P. Norris (2005), μέσα από σχετικές μελέτες τους, έχουν δείξει ότι το χαμηλό οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο των ψηφοφόρων δεν αποτελεί γραμμική αιτιώδη σχέση με την αύξηση της υποστήριξης προς ακροδεξιά μορφώματα. Τουναντίον, ακροδεξιά κόμματα έλκουν υποστήριξη από ψηφοφόρους της μεσαίας τάξης και αυτοαπασχολούμενους. Ως εκ τούτου, υποστηρίζει η Guibernau (2010, σελ. 8) ότι θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι ακροδεξιοί πολιτικοί σχηματισμοί απευθύνονται κυρίως σε αυτούς που πλήττονται αρνητικά από την παγκοσμιοποίηση, αναφέροντας ως παραδείγματα εύπορες περιοχές και χώρες όπως η Αυστρία, η Νορβηγία, η Δανία, η βορειοανατολική Ιταλία και η Φλάνδρα. Σε αυτές τις χώρες και περιοχές παρατηρείται χαμηλή ανεργία και επικρατούν ισχυρά συστήματα κοινωνικής πρόνοιας. Παρ' όλα αυτά, τα ακροδεξιά κόμματα πέτυχαν εκεί αξιοσημείωτες εκλογικές επιτυχίες, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι στις ακροδεξιές επιλογές των ψηφοφόρων τα οικονομικά κίνητρα διαδραματίζουν μικρότερο ρόλο σχετικά με άλλα, όπως ο κίνδυνος απώλειας της εθνικής ταυτότητας και υβριδοποίησης του εθνικού πολιτισμού λόγω της αυξημένης μετανάστευσης.¹⁰

10. Η Norris (2005, σελ. 257) επισημαίνει ότι η αυξανόμενη υποστήριξη της ριζοσπαστικής δεξιάς καθορίζεται μέσα από το πλαίσιο της κομματικής προσφοράς και της ζήτησης και ότι σε κάθε περίπτωση ο πολιτισμικός προστατευτισμός σε συνάρτηση με τις αντιμεταναστευτικές στάσεις συνιστούν σημαντικές μεταβλητές επιλογής ακροδεξιών κομμάτων.

Βεβαίως, από την άλλη, δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε ότι σε χώρες όπως η Μ. Βρετανία η ακροδεξιά αντλεί κυρίως υποστηρικτές από την εργατική τάξη, γεγονός που διευρύνει την πολυπλοκότητα σκιαγράφησης του ψηφοφόρου της ριζοσπαστικής δεξιάς. Όταν μάλιστα από τις κοινωνικές κατηγορίες περάσουμε στα άτομα και εστιάσουμε στον τρόπο με τον οποίο ο κάθε υποστηρικτής ενός ακροδεξιού κόμματος προσλαμβάνει την υποστήριξή του και την ένταξή του σε αυτό, τότε η απόπειρα σκιαγράφησης του προφίλ του ακροδεξιού ψηφοφόρου περιπλέκεται ακόμα περισσότερο. Προς αυτή την κατεύθυνση διάφοροι μελετητές επισημαίνουν ότι, προκειμένου να υπάρξει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για το προφίλ των ακροδεξιών υποστηρικτών αλλά και για τα αίτια ανόδου ακροδεξιών κινημάτων, είναι απαραίτητο οι σχετικές μελέτες που στηρίζονται στην εξ αποστάσεως έρευνα (αρχειακή μελέτη, εφημερίδες, φυλλάδια, ενημερωτικό υλικό, ιστότοποι, δημοσιεύσεις, αστυνομικά-ποινικά αρχεία, ομιλίες/ δηλώσεις αρχηγών, κ.α.)¹¹ να ενισχυθούν με έρευνες εκ του σύνεγγυς (έρευνες από τα μέσα).

Η αναγκαιότητα για εθνογραφικές μελέτες της ακροδεξιάς

Το αίτημα ενός τέτοιου μεθοδολογικού εμπλουτισμού προκύπτει από την ανάγκη να διερευνηθούν με περισσότερη ακρίβεια και πιστότητα οι εσωτερικές διεργασίες αυτών των κινημάτων, οι ιδεολογικές τους αναφορές, οι εσωτερικές συγκρούσεις, η εσωτερική τους δομή, οργάνωση και λειτουργία και η συνάφεια μεταξύ της δημόσιας ρητορικής των ηγετών τους και των εσωτερικών τους διεργασιών. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Blee (2007, σελ. 199-122), προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα γιατί εμφανίζονται ακροδεξιά μορφώματα είναι απαραίτητο να υπάρξει μια στροφή από τις εξ αποστάσεως έρευνες σε εθνογραφικές προσεγγίσεις της ακροδεξιάς, με έμφαση στην ανάλυση ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων σε συνάρτηση με τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι προσλαμβάνουν τον ακροδεξιό εξτρεμισμό και τη διερεύνηση των διαδικασιών, σύμφωνα με τις οποίες αυτοί οι σχηματισμοί προσελκύουν μέλη και οπαδούς

11. Koompas and Olzak (2004).

(Blee, 2002· 2005). Αυτού του είδους οι μελέτες από τα μέσα πιθανόν να παράσχουν περισσότερα και συγκρίσιμα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με την εσωτερική δυναμική διαφορετικών ακροδεξιών κομμάτων και τη λογική που διέπει τις ακτιβιστικές τους δράσεις, καθώς μπορούν να συναχθούν πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τα κίνητρα συμμετοχής σε αυτές τις ομάδες (ανάπτυξη της αίσθησης του ανήκειν, επιβεβαίωση της αρρενωπότητας, απόκτηση ταυτότητας κ.λπ.), τις στρατηγικές πολιτικής εμπλοκής και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συγκροτήθηκαν αυτά τα μορφώματα. Βεβαίως, όπως υποστηρίζει η Blee (2007, σελ. 125), η υιοθέτηση τέτοιων μεθοδολογικών προσεγγίσεων εμπεριέχει και σοβαρούς περιορισμούς με σημαντικότερο τη δυσκολία πρόσβασης και άντλησης ερευνητικών δεδομένων (αρχεία, συνεντεύξεις, κ.ά.), από ακαδημαϊκούς και ερευνητές, τους οποίους ακροδεξιές οργανώσεις ενδεχομένως να θεωρούν προκατειλημμένους συνομιλητές, αναξιόπιστους και σε κάθε περίπτωση άτομα χωρίς καμία πολιτική συγγένεια με αυτές (Blee, 2003, σελ. 13-23).¹² Ωστόσο, έχουν υπάρξει αρκετές μελέτες ερευνών που κατάφεραν και άντλησαν ερευνητικό υλικό μέσα από προσωπική επαφή με ενεργά και πρώην μέλη ακροδεξιών ομάδων ή κομμάτων όπως η έρευνα της Mabel Berezin για το Γαλλικό Εθνικό Μέτωπο, του Fabian Virchow για τις ακροδεξιές συγκεντρώσεις στη Γερμανία, των Annette Linden και Bert Klandermans (2007) για τους ακροδεξιούς ακτιβιστές στην Ολλανδία και του Michael Kimmel (2007) για πρώην νεοναζί στη Σκανδιναβία. Οι παραπάνω έρευνες έδειξαν ότι οι δεξιές εξτρεμιστικές ομάδες είναι περισσότερο ετερογενείς παρά ομοιογενείς και συνεκτικές σύμφωνα με τη δημόσια ρητορική τους. Τα μέλη τους εντάσσονται σε αυτές για διαφορετικούς λόγους, συμμετέχουν στη βάση ατομικών σχεδίων και προσδοκιών και, γενικά, ακολουθούν διαφορετικές διαδρομές σύμφωνα με τις δικές τους στρατηγικές επιλογές και προσδοκίες. Κατά συνέπεια, οι εν λόγω μελέτες αναδεικνύουν σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στη δημόσια εικόνα μιας ακροδεξιάς ομάδας και στην εσωτερική της οργάνωση και λειτουργία.

12. Η διαπροσωπική επαφή και συνομιλία που απαιτεί η έρευνα από τα μέσα μπορεί να αποδειχτεί δύσκολη και επικίνδυνη διαδικασία για τους ερευνητές, καθώς δεν είναι ασυνήθιστο μέλη ακροδεξιών οργανώσεων να τηρούν εκθροική στάση απέναντί τους και να τους εκφοβίζουν με απειλή βίας προς αποτροπή δημοσιεύσεων των ερευνητικών δεδομένων (Blee, σελ. 1998).

Νέοι και ακροδεξιά κινήματα: προς αναζήτηση ταυτότητας και επιβεβαίωσης ανδρισμού

Ενδεικτικά, η έρευνα του Michael Kimmel (2007, σελ. 202-218) σε πρώην νεοναζί νεολαίους στη Σουηδία έδειξε ότι αυτοί προσελκύονται από την ακροδεξιά βία προκειμένου να επικυρώσουν το πέρασμα από την εφηβεία στην ενηλικίωση και έτσι να επιβεβαιώσουν την ανδρική τους ταυτότητα. Οι περισσότεροι από τους νέους με τους οποίους μίλησε ο Kimmel προέρχονταν από μητροπολιτικά προάστια και μικρές πόλεις, διαζευγμένες οικογένειες και από χαμηλή-μεσαία τάξη, ενώ η στοχοπροσήλωσή τους σε συγκεκριμένες ιδεολογικοπολιτικές αρχές ήταν περιορισμένη έως ανύπαρκτη. Σχεδόν όλοι αυτοί οι νέοι είχαν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού είτε λόγω σωματικής αδυναμίας είτε λόγω εμφάνισης και διακατέχονταν από χαμηλή αυτοεκτίμηση, στο βαθμό που οι Arnstberg και Hallen (2009, σελ. 9) κάνουν λόγο για ένα κοινό ενοποιητικό στοιχείο των συμμετεχόντων. Οι περισσότεροι νέοι προέρχονταν από οικογένειες των οποίων τα βασικά επαγγέλματα των γονιών ήταν μικρομεσαίοι έμποροι, αγρότες, εργαζόμενοι στον κατασκευαστικό κλάδο, αυτοαπασχολούμενοι και γενικά από επαγγελματικές κατηγορίες, οι οποίες επηρεάστηκαν αρνητικά από την παγκόσμια οικονομική αναδιάρθρωση των τελευταίων ετών. Η πιο αναγνωρίσιμη ακροδεξιά ομάδα στη Σουηδία είναι η Blood and Honor, ένα παρακλάδι των Βρετανών Skinhead, και η Εθνική Κίνηση Νέων (Nationell Ungdom) με μέλη που πιθανόν ξεπερνούν τις 3.000. Αντίστοιχες οργανώσεις υπάρχουν στη Νορβηγία (μερικές εκατοντάδες μέλη), ενώ ο δυναμικότερος ακροδεξιός πόλος εμφανίζεται στη Δανία (Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα Δανίας), με σαφείς ναζιστικές αναφορές, με συστηματική παρουσία υποψηφίων στις τοπικές εκλογές, σε εφημερίδα εθνικής εμβέλειας και σε ραδιοφωνικό σταθμό. Τα μέλη των παραπάνω οργανώσεων συγκεντρώνονται συγκεκριμένες «τελετουργικές ημερομηνίες» κατά τη διάρκεια του έτους, όπως στην επέτειο των γενεθλίων του Χίτλερ, ή ακόμη και σε καθημερινή ή εβδομαδιαία βάση για να πουν και να ακούσουν σκληρή μέταλ μουσική. *«Η μουσική που είναι σκληρή ξυπνάει το πνεύμα του πολεμιστή που είναι η οργή και αυτό είναι υγιές»* (20χρονος, πρώην νεολαίος νεοναζί). Βασική τους, όμως, δράση αποτελεί ο εκφοβισμός περαστικών ή μεταναστών και ενίοτε η συμμετοχή τους σε συμπλοκές

με αριστερούς ακτιβιστές και αλληλέγγυους μεταναστών. Ειδικά, οι μάχες στους δρόμους αποτελούν για εκείνον που συμμετέχει δείκτη τολμής, γενναιότητας, ανδρισμού και εχέγγυο εντυπωσιασμού για το γυναικείο φύλο και συγκεκριμένα για τα νεαρά κορίτσια αυτών των οργανώσεων, των οποίων, όμως, η δράση είναι σχεδόν ανύπαρκτη σε σχέση με αυτή των αγοριών.

Η συμμετοχή αρκετών νέων (από τους οποίους ο Kimell πήρε συνέντευξη) σε αυτές τις δράσεις λαμβάνει ουσιαστικά τη μορφή διαβατήριων τελετουργιών και σχετίζεται περισσότερο με την επιτέλεση της εφηβικής τους αρρενωπότητας και την αναζήτηση ατομικής ταυτότητας και επιβεβαίωσης λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης, παρά με την ταύτισή τους με τη ναζιστική ιδεολογία. Ορισμένες περιπτώσεις σχετίζονται με την εφηβική αντίδραση απέναντι στην καθεστηκυία τάξη και το κοινωνικό σύστημα: *«Ήθελα να είμαι κακός, πραγματικά κακός και έτσι αποφάσισα να γίνω ναζί»* (δεκαοχτάχρονος πρώην ναζί). Για άλλους ήταν μια «επαναστατική» πράξη είτε ως αντίβαρο στην αποξένωση της οικογένειάς τους (*«αγκαλιάστηκα πολύ σπάνια ως παιδί»*) (δεκαοχτάχρονος, πρώην νεολαίος νεοναζί), είτε ως αντίδραση στην κυριαρχία της πατρικής φιγούρας. Ωστόσο, αρκετοί νέοι εστίαζαν στο όνειρο μιας ισχυρής ενωμένης και ενιαίας Σουηδίας που απέχει πολύ από τη σημερινή διχασμένη, κατακερματισμένη και γεμάτη –όπως υποστηρίζουν– μετανάστες, λόγω των διεφθαρμένων πολιτικών που κυβερνούν, χώρας τους. *«Τους μετανάστες τους μισούσα. Δεν έχουν κανέναν λόγο να είναι εδώ. Λένε ότι δεν τους αρέσει η Σουηδία. Τι κάνουν λοιπόν εδώ;»* (Δεκαοχτάχρονος πρώην ναζί).

Σύμφωνα με όσους νέους έχουν εγκαταλείψει πλέον τις νεοναζιστικές ομάδες,¹³ τα αίτια της αποχώρησής τους άλλοτε σχετίζονται με χρεοκοπία της οικονομίας συναισθημάτων, συνακόλουθη της πορείας αυτογνωσίας προς την υπευθυνότητα και την ωρίμανση. *«Κάθε μέρα χρησιμοποιούσα το θυμό για να εκφράσω κάθε συναίσθημα. Όταν γίνω 40 θα μπορώ να το κάνω; Τελικά κουράστηκα να εκφράζω θυμό»* (Δεκαοχτάχρονος πρώην ναζί). Άλλοτε σχετίζονται με την απώλεια και τη ρουτίνα της εφηβικής διασκέδασης και άλλοτε με τη συνειδητοποίηση από-

13. Οι περισσότεροι νέοι από τους οποίους ο Kimell πήρε συνέντευξη μετέχουν στο πρόγραμμα EXIT που αφορά στην αρωγή (ψυχολογική υποστήριξη, εργασία κ.ά.) νέων που επιθυμούν να αποχωρήσουν από ακροδεξιές οργανώσεις.

κλisis της ιδεολογίας του κινήματος από προκλητικές συμπεριφορές μελών. «Άρχισα να σκέφτομαι ότι άνθρωποι με τους οποίους έκανα παρέα, δεν ζούσαν σύμφωνα με τα ιδανικά του κινήματος και δεν ανταποκρίνονταν σε αυτά που έλεγαν» (20χρονος, πρώην ναζί). Τελικά, όπως σημειώνει ο Kimell, οι περισσότερες περιπτώσεις συμμετοχής νεαρών ηλικιακά μελών σε ακροδεξιές ομάδες ήταν περισσότερο μια πορεία αποξενωμένων, συναισθηματικά και κοινωνικά, ανασφαλών εφήβων αγοριών, που μέσα από αυτή τους την ένταξη αναζητούσαν την επιβεβαίωση και αναγνώριση της αρρενωπότητάς τους και λιγότερο μια επιλογή στη βάση συνειδητής αναζήτησης της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας. Ως προς αυτό και η έρευνα των Arnstberg και Hallen (2000, σελ. 7) αναφέρει ότι μόνο ένας στους δεκαπέντε εφήβους νεοναζί που συμμετείχαν στην έρευνα αρνήθηκε το ολοκαύτωμα, ενώ οι πολιτικές τους απόψεις προσιδίαζαν σε φιλελεύθερες και προοδευτικές θέσεις στη βάση ενός κράτους πρόνοιας που θα θέτει όρια στην κερδοσκοπία των εταιριών και θα έχει κομβικό ρόλο στην περιβαλλοντική διαχείριση. Ωστόσο, και σε αυτή την έρευνα, είναι ενδιαφέρον ότι το μόνο κεντρικό και κοινό συστατικό ιδεολογικό στοιχείο ήταν η εξιδανικευμένη εικόνα του άνδρα ως υπερασπιστή της οικογένειας και του έθνους.

Ακροδεξιοί υποστηρικτές: ανάμεσα στην ιδεολογική προσήλωση, την απογοήτευση και τη συμμόρφωση

Οι Linden και Klandermans (2007, σελ. 184-201), ακολουθώντας αντίστοιχες μεθοδολογικές πρακτικές για τη διερεύνηση των αιτιών ένταξης ατόμων σε ακροδεξιές οργανώσεις, ήρθαν σε προσωπική επαφή με μέλη ακροδεξιών οργανώσεων στην Ολλανδία και, μελετώντας ιστορικά ζωής, προσπάθησαν να διερευνήσουν από τα μέσα την αιζέντα, τους στόχους, και το πλαίσιο των αποφάσεων και δράσεων αυτών των οργανώσεων. Από το 1994 και έπειτα, σε αρκετές από τις κάτω χώρες, υποψήφιοι ακροδεξιών σχηματισμών εκλέγονται σε δημοτικά και περιφερειακά συμβούλια αλλά και στο εθνικό κοινοβούλιο. Στο πλαίσιο αυτό και σ' ένα διάστημα τριών περίπου ετών, από το 1996 έως το 1998, οι παραπάνω συγγραφείς διερεύνησαν 60 περίπου ιστορικά ζωής ακροδεξιών ακτιβιστών.

Με βάση αυτά, οι ερευνητές διέκριναν τρεις βασικές διαστάσεις προβληματισμού υπό το πρίσμα των οποίων μπορούσαν να κατατάξουν τις περιπτώσεις των ακροδεξιών ακτιβιστών: τη διάσταση της συνέχειας, της μετατροπής και της συμμόρφωσης. Στην πρώτη διάσταση εντάσσονται οι επαναστάτες (α), οι οποίοι διακατέχονταν από μια δέσμευση ζωής στην ακροδεξιά ιδεολογία, και οι περιπλανώμενοι (β), οι οποίοι μετακινούνταν από το ένα πολιτικό κόμμα στο άλλο. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται περιπτώσεις όπου η συμμετοχή σε μια ακροδεξιά ομάδα είναι αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής ή φυσικό επακόλουθο προηγούμενης πολιτικής κοινωνικοποίησης. Στη δεύτερη διάσταση εντάσσονται οι μεταπεισμένοι (γ), των οποίων σημαντικά γεγονότα στη ζωή τους διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στο να ενταχθούν σε ακροδεξιές ομάδες. Στη τρίτη διάσταση ανήκουν οι υπάκουοι (δ), των οποίων η ένταξη στην ακροδεξιά δεν ήταν αποτέλεσμα δικών τους επιλογών και επιθυμιών αλλά έγινε κατόπιν πιέσεων ή παροτρύνσεων του οικογενειακού ή φιλικού τους περιβάλλοντος.

α) Οι περιπτώσεις των επαναστατών: Αυτές αφορούν σε οργανωμένα μέλη νεοναζιστικών οργανώσεων, τα οποία εντάχθηκαν έπειτα από μια συνειδητή προσωπική αναζήτηση και ιδεολογικό προβληματισμό. Η όλη δράση τους εντός της οργάνωσης είχε να κάνει με μια σοβαρή και οργανωμένη απόπειρα δόμησης ενός τρόπου σκέψης των πολιτών και οργάνωσης των κοινωνικών δομών στη βάση του εθνικοσοσιαλισμού. Ορισμένοι ακτιβιστές αυτής της κατηγορίας έχουν να παρουσιάσουν μια πολύ σημαντική πορεία ακτιβισμού που περισσότερο είχε να κάνει με μια οργανωτική, πολιτική διεργασία διάχυσης ναζιστικών ιδεών στην κοινωνία και πολύ λιγότερο με ακτιβιστικές δράσεις βίας. Αυτές οι δραστηριότητες αφορούσαν είτε εκδοτικές προσπάθειες, είτε πολιτικές διεργασίες μέσα από την ανάδειξη μελών σε όργανα των κομματικών οργανώσεων, είτε πρωτοβουλίες για μια σειρά από δράσεις με σκοπό την εκπαίδευση των στελεχών στον εθνικισμό με την ίδρυση σχετικών ινστιτούτων: «*Ηθελα να δημιουργήσω έναν χώρο όπου θα μπορούσε κανείς να συζητήσει για τον εθνικισμό ως μια βάση στοχασμού και ιδεών για την οργάνωση της κοινωνίας και να μπορούν αυτές οι ιδέες να διαδοθούν σε άλλους ανθρώπους*» (33 ετών, ακροδεξιός ακτιβιστής/θεωρητικός). Η στοχοπροσήλωση αυτών των περιπτώσεων ακτιβιστών στην οργάνωση ακροδεξιών κομματικών οργανώσεων, στην παρότρυνση και στη συνειδητή επιλογή

τους να συνεισφέρουν στην ιδεολογική καλλιέργεια και συγκρότηση μέσα από την ενεργό συμμετοχή των μελών, συχνά τους οδήγησε σε διαφωνίες ως προς τη λειτουργία, τις δράσεις και την ιδεολογική αναδιοργάνωση της οργάνωσης, γεγονός που επέφερε συγκρούσεις ακόμα και φαινόμενα αποχώρησης και ένταξης σε άλλες ακροδεξιές ομάδες: «είχα πολλές συζητήσεις με μέλη του κόμματος για τις εκλογές του Δήμου. Τους υπέδειξα ότι πρέπει πολλά να αλλάξουν. Επεξεργάστηκα ένα σχέδιο ανασυγκρότησης και το έστειλα σε όλα τα περιφερειακά και εθνικά συμβούλια του κόμματος. Έλαβε μόνο θετικές κριτικές αλλά η οργάνωση ήταν ένα χάος. Αποχώρησα και εντάχθηκα στο *Voorpost Nederland*, όπου είχα περισσότερα περιθώρια πρωτοβουλιών» (33 ετών, ακροδεξιός ακτιβιστής/θεωρητικός). Είναι σαφές ότι οι επαναστάτες ακτιβιστές διακατέχονται από ισχυρά ιδεολογικά κίνητρα και από μια εσωτερική παρόρμηση τους να αλλάξουν τον κόσμο, επιδιώκοντας μέσα από την ένταξή τους σε ακροδεξιές οργανώσεις να συναντηθούν με άλλους επαναστάτες με τα ίδια ιδεολογικά κίνητρα. Εάν η οργάνωση στην οποία συμμετέχουν αποτύχει, τότε προχωρούν ή δημιουργούν νέες οργανώσεις ή αναλαμβάνουν άλλες ευθύνες και πρωτοβουλίες με τον ίδιο σκοπό. Ουσιαστικά, είναι αυτοί που διαμορφώνουν το ακροδεξιό κίνημα.

β) Οι περιπτώσεις των *περιπλανώμενων*: Αυτές αφορούσαν μέλη ακροδεξιών οργανώσεων των οποίων η εμπλοκή στην πολιτική ζωή συνοδεύεται από μια διαρκή αναζήτηση πολιτικής στέγης στη βάση κοινών ιδεολογικών αρχών. Για αρκετούς από αυτούς τους ακτιβιστές, το μακρύ ταξίδι τους μέσα στο ολλανδικό πολιτικό τοπίο ήταν μια μακρά αναζήτηση για ένα ευρύ εθνικιστικό κίνημα που, όμως, δεν κατάφεραν να βρουν σύμφωνα με τα ιδεολογικά τους πρότυπα. Η προηγούμενη πολιτική τους εμπειρία και επιρροή φαίνεται να διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις ιδεολογικές και ακτιβιστικές τους επιλογές: «Η μητέρα μου ήταν πάντα αφοσιωμένη ψηφοφόρος του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Από το σπίτι λοιπόν, πήρα τις πρώτες μου πολιτικές επιρροές. Στην πορεία όμως διαπίστωσα ότι αυτές οι πολιτικές θέσεις και ιδεολογίες δεν με εκπροσωπούσαν και παράλληλα συνειδητοποίησα ότι στις κάτω χώρες, τα εθνικιστικά κινήματα και η εθνικιστική σκέψη υποεκπροσωπούσαν. Δεν μπορούσα να καταλάβω γιατί ο εθνικισμός ήταν ζήτημα ταμπού στις κάτω χώρες. Γιατί να είναι ταμπού;» (50 ετών, ακτιβιστής και μέλος ακροδεξιών οργανώσεων/κομμάτων). Η

πορεία ορισμένων περιπλανώμενων ανάμεσα σε ακροδεξιά κόμματα συνδεόταν σε αρκετές περιπτώσεις με τη ματαίωση των προσδοκιών τους, όταν κατά καιρούς διαπίστωναν ότι υψηλόβαθμα μέλη αυτών των κομμάτων παραβίαζαν συστηματικά τους κανόνες και τις αρχές τους. Αυτό τους ωθούσε να αναζητήσουν άλλες πολιτικές στέγες με την ίδια, όμως, ιδεολογία, γεγονός που δικαιώνει την απόδοση του όρου *περιπλανώμενοι* σε αυτούς: «Πάρα πολλά από τα υψηλόβαθμα στελέχη του κόμματος ενδιαφέρονται για την προσωπική τους ευημερία και τη διατήρηση των προνομίων τους μέσω της βουλευτικής ιδιότητας. Εγώ παραμένω πιστός στα ιδανικά μου και αναζητώ ένα εθνικιστικό κίνημα, ένα πνευματικό κίνημα όπου θα έχει στο επίκεντρο τη διατήρηση του εθνικού χαρακτήρα της Ολλανδίας, όπου η Ολλανδία θα ανήκει στους Ολλανδούς και όχι στους μετανάστες που ήρθαν εδώ» (50 ετών, ακτιβιστής και μέλος ακροδεξιών οργανώσεων/κομμάτων).

γ) Οι περιπτώσεις των *μεταπεισμένων*: Αυτές αφορούσαν υποστηρικτές ακροδεξιών κομμάτων που κατέφυγαν σε αυτά έπειτα από δραματικές προσωπικές τους εμπειρίες. Διακατέχονται, κυρίως, από συναισθήματα απογοήτευσης και θυμού για την ανεπάρκεια του υφιστάμενου πολιτικού συστήματος να θεσπίσει και να εφαρμόσει δίκαιες δημόσιες πολιτικές. Δεν κατευθύνονται ούτε επηρεάζονται από την ακροδεξιά ιδεολογία και η ένταξή τους σε κινηματικές ακτιβιστικές δράσεις αποτελεί το μέσο για να εκφράσουν θυμό και οργή για τις άδικες πολιτικές που πιστεύουν ότι υφίστανται έναντι αλλοεθνών συμπολιτών τους: «Το ολλανδικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης με αντιμετώπισε με μεγάλη εχθρότητα. Διέκοψα την εργασία μου ως ναυτικός λόγω καρδιακού προβλήματος και από την Βρετανία όπου ζούσα με τη βρετανίδα σύζυγό μου επέστρεψα στην Ολλανδία. Με την επιστροφή μου έχασα το δικαίωμα αναπηρικής σύνταξης. Χρειάστηκαν αρκετά χρόνια για να επιλυθούν τα ζητήματα. Δεν μπορώ να κατανοήσω πως εγώ που επιστρέφω από το εξωτερικό στην πατρίδα μου πρέπει να φροντίσω εγώ τον εαυτό μου και οι αλλοδαποί μετανάστες που έρχονται στην Ολλανδία να τους φροντίζει το ολλανδικό κράτος» (60 ετών, ψηφοφόρος ακροδεξιού κόμματος της Ολλανδίας).

δ) Οι περιπτώσεις των *υπάκουων*: Σε αυτή την τελευταία κατηγορία ανήκουν εκείνες οι περιπτώσεις υποστηρικτών ακροδεξιών ομάδων, οι οποίοι ταυτίζονται περισσότερο με άλλα άτομα μέσα στο κόμμα παρά με το καθαυτό κόμμα. Συμμετέχουν στην όλη δράση του ακρο-

δεξιού κινήματος για όσο διαρκεί η συμμετοχή φίλων και γνωστών τους που ασπάζονται την ακροδεξιά ιδεολογία. Η συμμετοχή τους στο κίνημα αποκτά νόημα και σημασία μέσα από την ανάγκη διατήρησης προσωπικών συγγενικών σχέσεων ή και φιλικών γνωριμιών με άλλους συμμετέχοντες: *«για την πολιτική δεν ενδιαφερόμουν καθόλου αλλά σταδιακά άρχισα να συμμετέχω στην οργάνωση μέσα από τις δραστηριότητες του συζύγου μου, που είναι ενεργός στην ακροδεξιά από το 1982. Τον βοηθούσα παντού στο κόμμα όπως να διανείμει ερωτηματολόγια για την ασφάλεια στη γειτονιά, την παρουσία των ξένων, την πολική του Δήμου».*

Σύμφωνα με τα παραπάνω και μέσα από την προσέγγιση των Linden και Klandermans (2007, σελ. 184-201), η απάντηση στο ερώτημα τι ωθεί τελικά τους ανθρώπους στην ακροδεξιά πρέπει να δοθεί ανάλογα με τα κίνητρα, τις προσωπικές εμπειρίες, τις ατομικές επιδιώξεις και την εν γένει πορεία ζωής των ακροδεξιών υποστηρικτών. Για τους επαναστάτες και τους περιπλανώμενους βασικό κίνητρο αποτελεί ο κοινωνικός μετασχηματισμός με βάση τα ιδανικά της ακροδεξιάς εθνικιστικής ιδεολογίας και, παράλληλα, η διαρκής αναζήτηση πολιτικής στέγης και η συμπίευση με ομοϊδέατες σε κομματικές οργανώσεις που θεωρούν ότι θα κάνουν πράξη το ιδεολογικό τους όραμα. Για τους μεταπεισμένους κίνητρο είναι ο θυμός και η απογοήτευση από τα πολιτικό κατεστημένο και τις δημόσιες πολιτικές και η συμπίευσή τους με άλλους που μοιράζονται τον ίδιο θυμό. Τέλος, για τους υπάκουους το κίνητρό τους πιθανά να σχετίζεται με την αδυναμία τους να πουν όχι και –ως συναισθηματικά εξαρτώμενοι– να ακολουθούν άλλους στο ακροδεξιό κίνημα.

Σε κάθε περίπτωση, ο προβληματισμός γύρω από τη δυναμική των ακροδεξιών ομάδων και των αιτιών ένταξης ατόμων σε ακροδεξιές οργανώσεις οφείλει να συμπεριλάβει και μελέτες από τα μέσα, καθώς μπορεί να προκύψουν σημαντικές γνώσεις για τις ιδιαιτερότητες του δεξιού εξτρεισμού σε διαφορετικά πολιτικά πλαίσια, αλλά και αποκλίσεις και αντιφάσεις ανάμεσα στο δημόσιο πρόσωπο της ακροδεξιάς και των εσωτερικών της λειτουργιών και συσχετίσεων. Έρευνες από τα μέσα, όπως αυτή των Linden και Klandermans, που παρουσιάστηκε παραπάνω δείχνουν ότι οι ακροδεξιές ομάδες είναι πολύ πιο ετερογενείς από ό,τι θα πρότεινε μια συμπαγής και ομοιομορφη ακροδεξιά ιδεολογία στο επίπεδο του δημόσιου λόγου.

Ο ρόλος των συναισθημάτων

Επιπρόσθετα, η Blee (2007) υπερθεματίζει για περαιτέρω εθνογραφικό εμπλουτισμό της έρευνας για την ακροδεξιά μέσα από τη συμπερίληψη και άλλων ερευνητικών μεταβλητών, όπως της αξίας μελέτης των συναισθημάτων. Πράγματι, η ακροδεξιά συχνά πυκνά έχει την ικανότητα να δημιουργεί στους οπαδούς της –και όχι μόνο– αυτό που ονομάζει «συλλογική συναισθηματική» έντασης, υπερηφάνειας, φόβου αλλά και οργής με σκοπό άλλοτε την ακτιβιστική τους κινητοποίηση και άλλοτε τη στρατολόγηση νέων μελών. Με άλλα λόγια, οι ακροδεξιές ομάδες επιδιώκουν να ενεργοποιήσουν συλλογικές ενσωματώσεις συναισθημάτων έντασης, αποβλέποντας είτε σε πρακτικές εντυπωσιασμού και δέους (π.χ. παραστρατιωτικές παρελάσεις), είτε σε πρακτικές συσπείρωσης των οπαδών ενάντια σε έναν πραγματικό ή φανταστικό εχθρό (Blee, 2007, σελ. 123). Η λειτουργία των συναισθημάτων και ο τρόπος με τον οποίο αυτά ενεργοποιούνται από την ακροδεξιά φαίνεται, ενίοτε, να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις των ατόμων είτε να υποστηρίξουν ακροδεξιά κόμματα, είτε να στραφούν ενάντια σε άλλες κοινωνικές ή εθνοτικές ομάδες από τις οποίες θεωρούν ότι απειλούνται. Η εθνογραφική έρευνα των Petrou και Kandyliis (2016, σελ. 589-604) σε μια αγροτική περιοχή της Ελλάδας αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ένα φανταστικό γεγονός βιασμού ενός νεαρού ζευγαριού από Πακιστανούς ενεργοποίησε στην τοπική κοινωνία συναισθήματα φόβου, μίσους αλλά και εκδίκησης για τους αλλοδαπούς οικονομικούς μετανάστες. Το περιστατικό του βιασμού «αποκάλυψε» η εφημερίδα Στόχος (φιλικά προσκείμενη στην νεοναζιστική οργάνωση Χρυσή Αυγή), όπου γινόταν λόγος για αδυναμία εύρεσης των ενόχων από την αστυνομία, μέχρι που ακτιβιστές της ΧΑ κατάφεραν να εντοπίσουν τους δράστες και να αποδώσουν «δικαιοσύνη» καίγοντάς τους ζωντανούς. Το περιστατικό αποδείχτηκε φανταστικό και σε όσες περιπτώσεις, μάλιστα, οι παραπάνω συγγραφείς –στο πλαίσιο της εθνογραφικής τους έρευνας– επικαλέστηκαν στοιχεία και τεκμήρια που αποδείκνυαν ότι το περιστατικό είναι ανυπόστατο, μ’ έκπληξη διαπίστωσαν ότι οι συνομιλητές τους δεν πείθονταν, ενώ είχαν την απόλυτη βεβαιότητα ότι τα γεγονότα εξελίχθηκαν σύμφωνα με το άρθρο της εφημερίδας. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα επινοημένο συμβάν, εντέχνως εμπλουτισμένο με ένα ρεπερτόριο

ακραίων τελετουργικών συμβολισμών που, μέσω της συγκινησιακής του δύναμης, αποσκοπεί στη δημιουργία συναισθημάτων ψυχικής οδύνης, φόβου αλλά και εκδίκησης μέσω μιας «νθικά επιβεβλημένης» αυτοδικίας προς τον επικίνδυνο μιανό ξένο που ως δημόσια απειλή διασαλεύει την τοπική κοινωνική ευταξία και ισορροπία. Κατά τους Petrou και Kandyliis, η συντήρηση και αναπαραγωγή ενός τέτοιου μύθου και των συνεπακόλουθων συναισθημάτων προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ισχυρής διαμεσολαβητικής αρχής που μπορεί να συντηρεί και να (ανα)τροφοδοτεί τον μύθο, όποτε εκείνη το κρίνει απαραίτητο. Πράγματι, η εν λόγω έρευνα έδειξε ότι η συντήρηση και διάδοση αυτού του (φανταστικού) συμβάντος σχετιζόταν σε τοπικό επίπεδο με ένα ακτιβιστικό ακροδεξιό δίκτυο, μέλη του οποίου ήταν εκπρόσωποι της τοπικής κοινωνικής ελίτ με αυξημένο κοινωνικό γόητρο και αξιοπιστία που δύσκολα αμφισβητούνται. Στον ρόλο των συναισθημάτων θα επανέλθουμε στη συνέχεια του κειμένου, εξετάζοντάς τον με σημείο αναφοράς τα νέα ψηφιακά μέσα και δίκτυα.

Ο πολιτισμός στο επίκεντρο

Αντίστοιχο εθνογραφικό ενδιαφέρον για τη μελέτη της δυναμικής ακροδεξιών κινημάτων φαίνεται να έχουν και τα πολιτισμικά ζητήματα. Από μια εξωτερική θέαση, τα εξτρεμιστικά ακροδεξιά κινήματα φαίνονται να συνενώνονται γύρω από συγκεκριμένες ιδεολογίες και αρχές, ωστόσο μελέτες από τα μέσα δείχνουν ότι και ο πολιτισμός μπορεί να αποτελέσει τη βάση ερμηνείας για την έλξη που ασκούν τέτοια κινήματα. Η μουσική, η ένδυση, το στυλ, οι σωματικοί κώδικες, οι τελετουργίες, οι ταυτότητες και οι παραστασιακές επιτελέσεις (παρελάσεις κ.ά.) διαδραματίζουν κομβικούς ρόλους είτε για την προσέλκυση νέων μελών είτε για την ενίσχυση της δέσμευσης των ήδη υπαρχόντων. Βεβαίως, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μπορεί να είναι σημαντικά για όλα τα κοινωνικά κινήματα, αλλά προσλαμβάνουν μια ιδιαίτερη αξία σε ρατσιστικά και ακροδεξιά κινήματα στο βαθμό που πρέπει να πείσουν τα υποψήφια μέλη ότι οι εξτρεμιστικές ιδέες είναι αποδεκτές και ότι η συνένωση γύρω από αυτές μπορεί να επιτευχθεί. Ζητούμενο παραμένει η αίσθηση της δέσμευσης που θα τους βοηθήσει να αντέξουν την απόδοση του στίγματος, την περιθωριο-

ποίηση ή ακόμα και τις σωματικές επιθέσεις που πιθανά να δεχτούν μέλη των κινημάτων αυτών. Οι πολιτισμικές πρακτικές είναι απαραίτητες σε αυτή τη διαδικασία καθώς δημιουργούν δεσμούς μεταξύ των μελών και διευκολύνουν την αποδοχή των ιδεών και των πρακτικών της ακροδεξιάς. Η μελέτη τέτοιων πρακτικών είναι δύσκολο να διακριθεί από απόσταση, ωστόσο είναι σαφώς ζωτικής σημασίας αξίες που είναι απαραίτητες στην καλλιέργεια και διατήρηση του πολιτικού ακτιβισμού της άκρας δεξιάς προκειμένου να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται η αίσθηση της ομαδικής συντροφικότητας και του πολιτικού πάθους.

Ο ρόλος της ιδεολογίας και η αξία του πολιτικού λόγου της νέας ακροδεξιάς

Ένα άλλος σημαντικός παράγοντας αναφορικά με την πολιτική διεισδυτικότητα των ακροδεξιών κομμάτων στην πολιτική αρένα και τη συνεπακόλουθη δημοτικότητα που απολαμβάνουν από το εκλογικό σώμα είναι η ιδεολογία και ο πολιτικός τους λόγος. Η διαδεδομένη άποψη ότι η οικονομική κρίση και η οικονομική δυσπραγία αποτελούν τα κύρια αίτια για την αύξηση της αποδοχής της ακροδεξιάς ρητορικής σε ολόκληρη την Ευρώπη παραβλέπει το γεγονός ότι τα περισσότερα ακροδεξιά κόμματα σημείωσαν εντυπωσιακή άνοδο σε εποχή οικονομικής ευημερίας. Αυτό προβληματοποιεί περαιτέρω την επιστημονική συζήτηση και απαιτεί προσεκτική ανάλυση ως προς το περιεχόμενο της ιδεολογίας και του πολιτικού λόγου που αρθρώνουν τα νέα ακροδεξιά κόμματα, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις δείχνουν να έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν τον παραδοσιακό διαχωρισμό μεταξύ αριστεράς και δεξιάς, συνδυάζοντας, από τη μια, ισχυρή δυσaréσκεια ως προς τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των δημοκρατικών θεσμών και, από την άλλη, αιτήματα για δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Τα αποτελέσματα μιας τέτοιας διαδικασίας είναι η έλλειψη εμβάθυνσης της πολιτικής ανάλυσης, καθώς προκύπτει ο προβληματισμός ότι τόσο τα νέα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα όσο και τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα απευθύνονται στον «φόβο του εκλογικού σώματος» από διαφορετικές, όμως, σκοπιές. Τα μεν πρώτα επικαλούνται τον φόβο για μια διεφθαρμένη πολιτική ελίτ

που αδυνατεί να δώσει λύση σε κομβικά ζητήματα των ευρωπαϊκών κοινωνιών (μετανάστευση, οικονομία, κοινωνική πολιτική), εξού και το αίτημα για δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Τα δεύτερα επικαλούνται τον «φόβο» που βασίζεται στη σύνδεση των ακροδεξιών κομμάτων με παλιά φασιστικά και ναζιστικά καθεστώτα (Guibernau, 2010, σελ. 16-17). Ωστόσο, θα ήταν λάθος να ταυτίσουμε την νέα ακροδεξιά ρητορική μόνο με τον παραδοσιακό φασισμό, καθώς αυτοί οι νέοι ριζοσπαστικοί σχηματισμοί μπορούν να θεωρηθούν ως ένα κίνημα που σχηματίζεται από ριζοσπαστικές δεξιές ομάδες που λειτουργούν εντός του συνταγματικού πλαισίου και, σε αντίθεση με ριζοσπαστικά δεξιά αιτήματα παλαιότερων χρόνων, δεν επιθυμούν να αντικαταστήσουν τη φιλελεύθερη δημοκρατία με φασιστικά ή αυταρχικά καθεστώτα. Έτσι, η νέα ριζοσπαστική ρητορική αρθρώνεται ρητά ενάντια στις ελίτ και επικρίνει ιδιαίτερα την τρέχουσα λειτουργία της δημοκρατίας. Είναι λαϊκιστική και αντιτίθεται στη μετανάστευση, ιδίως τη μουσουλμανική και τη μη λευκή μετανάστευση, ενώ, παράλληλα, υπερασπίζεται διάφορα είδη εθνικισμού (Guibernau, 2010, σελ. 4-5). Κατά συνέπεια, απαιτείται προσοχή στις σχετικές αναλύσεις ως προς τη σύνδεση των νέων ριζοσπαστικών δεξιών κομμάτων με τον παραδοσιακό φασισμό. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται (Guibernau, 2010, σελ. 9), εάν εξετάσουμε τα φασιστικά καθεστώτα της περιόδου 1922-1945, διαπιστώνουμε ένα αντι-κίνημα που αυτοπροβάλλεται ως αντιφιλελευθερισμός, αντικοινοβουλευτισμός, αντισημιτισμός, αντικομμουνισμός, εν μέρει αντικαπιταλισμός και αντί της αστικής τάξης, και, τέλος, αντί του κλήρου. Αντιθέτως, η νέα ριζοσπαστική δεξιά δεν εναντιώνεται στους κανόνες της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, ούτε στον καπιταλισμό της αγοράς, καθώς μία από τις κύριες ιδεολογικές αδυναμίες του αφορά στην έλλειψη εναλλακτικού οικονομικού προγράμματος συγκριτικά με αυτό των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων. Επίσης, μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού και την αποσύνθεση της ΕΣΣΔ, ο αντικομμουνισμός δεν αποτελεί πλέον βασικό διακύβευμα για την ύπαρξη της ακροδεξιάς, ενώ αντικατέστησε τη φασιστική παραδοσιακή αντιπάθεια προς την αστική τάξη από την αντιπάθεια προς τους μετανάστες, τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες, ιδίως εάν είναι μη δυτικοί και μη λευκοί. Αν και η νέα ριζοσπαστική δεξιά στερείται ομοιογενούς και ενοποιητικής ιδεολογίας και παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις

ανάμεσα σε διαφορετικές χώρες, την ίδια στιγμή εμφανίζεται ως ένα διεθνικό κίνημα, εκπροσώπους του οποίου βρίσκουμε στη δυτική Ευρώπη, τις ΗΠΑ και την Αυστραλία. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, παρά την υιοθέτηση μιας σαφώς αντιπαγκοσμιοποιητικής στάσης, η νέα ριζοσπαστική δεξιά χρησιμοποιεί τα μέσα και τις τεχνολογικές εξελίξεις που εδρεύουν στον πυρήνα της παγκοσμιοποίησης, προκειμένου να προωθήσει την εικόνα της όχι μόνο εντός αλλά και πέραν των εθνικών συνόρων. Στο πλαίσιο αυτό και σύμφωνα με την Guibernau (2010, σελ. 10), παρά τις διαφοροποιήσεις που μπορεί κανείς να εντοπίσει στα ακροδεξιά μορφώματα, υπάρχουν ορισμένες κοινές ιδεολογικές θεματικές, όπως: α) μια ισχυρή αντίθεση στο υπάρχον (πολιτικό) κατεστημένο και μια δέσμευση για δημοκρατική μεταρρύθμιση, β) μια κυρίαρχη αντιμεταναστευτική αφήγηση, γ) μια μεγάλη έμφαση στην προστασία των δυτικών αξιών και της εθνικής ταυτότητας, και δ) μια ισχυρή άποψη περί ενός έθνους και ενός πολιτισμού.

Αντίθεση στο υπάρχον (πολιτικό) κατεστημένο

Παρά την κριτική της θέση για τη λειτουργία των φιλελεύθερων δημοκρατικών συστημάτων (διαφθορά δημοκρατικών θεσμών), η νέα ριζοσπαστική δεξιά δεν υποστηρίζει την αντικατάστασή τους από κάποιο είδος φασιστικού πολιτικού συστήματος. Αντιθέτως, τουλάχιστον θεωρητικά, υποστηρίζει μια ριζική αναγέννηση της δημοκρατίας, όπου σε προγραμματικό επίπεδο περιλαμβάνει μια αξίωση για ηθική και πολιτική νομιμότητα, μέσα από μια «πραγματική» λαϊκή συμμετοχή και εκπροσώπηση μέσω ριζικής μεταρρύθμισης των καθιερωμένων πολιτικών θεσμών και ολόκληρης της πολιτικής διαδικασίας (π.χ. χρήση δημοψηφισμάτων). Τα νέα ακροδεξιά κόμματα επιδιώκουν να υπονομεύσουν και να δυσφημίσουν θέματα που σχετίζονται με το πολιτικό κατεστημένο, (πολιτικές μετανάστευσης, πολυπολιτισμικότητα, πολιτική ορθότητα κ.λπ.) (Guibernau, 2010, σελ. 10).

Αντιμεταναστευτική αφήγηση

Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια περίπου, οι προκαταλήψεις, ο φόβος και η δυσαρέσκεια απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες έχουν αυξηθεί στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες. Με την πάροδο του χρόνου αναπτύχθηκαν ορισμένα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά επιχειρήματα για να δικαιολογήσουν την αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες. Αυτά κυμαίνονται από την πρωτοική πίεση που ασκούν οι μετανάστες στους μισθούς και την αύξηση της ανεργίας μεταξύ των εντόπιων πληθυσμών, έως τα συγκριτικά υψηλά ποσοστά γεννήσεων τους, με πιθανές επιζήμιες συνέπειες για το υπάρχον σύστημα πρόνοιας, τις δημογραφικές εξελίξεις και την εθνική ταυτότητα. Η ανοιχτή μεταναστευτική εχθρότητα που εκφράζουν αρκετά ριζοσπαστικά δεξιά κόμματα δεν στρέφεται συλλήβδην στους μετανάστες, αλλά, πρωτίστως, εναντίον εκείνων που θεωρείται ότι αποτελούν πολιτισμική απειλή για τις δυτικές αξίες, την εθνική ταυτότητα και τον εθνικό πολιτισμό.

Ειδικότερα, και μετά το κύμα της ισλαμοφοβίας που προκλήθηκε από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου στη Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον, οι μουσουλμάνοι αναδεικνύονται ως η πιο σοβαρή απειλή για τον δυτικό πολιτισμό και συχνά τονίζεται η δυσκολία αφομοίωσής τους. Ως εκ τούτου, η ριζοσπαστική δεξιά θεωρεί τον αυξανόμενο αριθμό μουσουλμάνων που εγκαθίστανται στην Ευρώπη ως σοβαρό κίνδυνο για τη δυτική κουλτούρα, τις πολιτισμικές αξίες και το Χριστιανισμό, τον οποίο θεωρούν βασικό συστατικό της ευρωπαϊκής ταυτότητας (Guibernau, 2010, σελ. 10-11). Ένα σημαντικό τμήμα του ευρωπαϊκού πληθυσμού είναι διατεθειμένο να δώσει εκλογική υποστήριξη σε ακροδεξιά κόμματα και παρακινείται από την άποψη ότι τα mainstream κόμματα δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν μέχρι και σήμερα αυτό το ζήτημα. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση αδυνατεί να καταλήξει στη θέσπιση κοινής νομοθεσίας για τη ρύθμιση των ροών μεταναστών εργαζομένων από χώρες εκτός της ΕΕ. Σε συνδυασμό με το εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα θέσπισης όρων απόκτησης ιθαγένειας για πολίτες εκτός ΕΕ, πολλές ευρωπαϊκές κοινωνίες θεωρούν ανησυχητική προοπτική την ενίσχυση και το αυξανόμενο μέγεθος των κοινοτήτων καταγωγής μεταναστών – ειδικά μουσουλμάνων που εγκαθίστανται στη δυτική Ευρώπη, όπου δυνητικά

θα υπάρχει ο κίνδυνος ανατροπής του συσχετισμού σχέσεων πλειοψηφίας-μειονοτήτων, καθώς οι μετανάστες οργανώνονται πολιτικά, πολιτισμικά και οικονομικά. Στον βαθμό μάλιστα που τα mainstream κόμματα εμφανίζονται πρόθυμα να λάβουν εκλογική υποστήριξη από εθνοτικές κοινότητες μεταναστευτικής προέλευσης (που έχουν δικαίωμα ψήφου), τα ακροδεξιά κόμματα εκφράζουν έντονο σκεπτικισμό για την πιθανή ικανότητα των πολιτών μεταναστευτικής καταγωγής (ιδίως μη δυτικών και μη λευκών) να επηρεάσουν την πολιτική ατζέντα και, σε βάθος χρόνου, να αμφισβητήσουν την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της ΕΕ. Το Front National, για παράδειγμα, υποστηρίζει τη διακοπή της μετανάστευσης στη Γαλλία και την εκ νέου καθιέρωση της γαλλικής ιθαγένειας στο πλαίσιο εφαρμογής της αρχής της εθνικής προτίμησης και της προστασίας της εθνικής ταυτότητας (Guibernau, 2010, σελ. 10-11).

Από την άλλη, παρόλο που, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η άνοδος της νέας ακροδεξιάς δεν μπορεί να εξηγηθεί εξετάζοντας αποκλειστικά οικονομικούς παράγοντες, φαίνεται ότι η παγκόσμια οικονομική ύφεση έχει εντείνει τις οικονομικές, τις πολιτικές και τις πολιτισμικές ανησυχίες που οδηγούν τους ανθρώπους προς την νέα ακροδεξιά. Σε περιόδους κρίσης οι μειονότητες υπόκεινται σε σκληρότερη μεταχείριση. Κατηγορούνται για τις ατυχίες που πλήττουν ολόκληρη την κοινωνία, καθώς θεωρούνται ένοχες λόγω της υποτιθέμενης «αναποτελεσματικότητας», «τεμπελιάς», «έλλειψης πολιτισμού» και της «ροπής προς το έγκλημα». Ωστόσο, η οικονομική αναταραχή δεν είναι το μόνο χαρακτηριστικό που μπορεί να ευνοήσει τον ρατσισμό, καθώς ιδεολογικοί παράμετροι, όπως η αντίληψη μιας πολιτισμικής απειλής ικανής να θέσει σε κίνδυνο την εθνική ταυτότητα, συνιστούν, επίσης, παράγοντες που εντείνουν την ανησυχία μεταξύ των μελών της «κυρίαρχης» ομάδας. Τα νέα ακροδεξιά κόμματα δείχνουν να έχουν συλλάβει αυτές τις ανησυχίες και οι αναφορές τους στη σημασία της διατήρησης των δυτικών αξιών και της προτεραιότητας των γηγενών πολιτών αποτελούν σημαντικό μέρος του πολιτικού τους λόγου και της ιδεολογικής τους πλατφόρμας.

Έμφαση στην προστασία των δυτικών αξιών και της εθνικής ταυτότητας

Ολοένα και περισσότερο τα ακροδεξιά κόμματα στην Ευρώπη υποστηρίζουν με θέρμη τη διατήρηση των δυτικών αξιών και του δυτικού τρόπου ζωής, μια αρχή που συχνά μετατρέπεται σε έκκληση για «εθνικές προτιμήσεις». Η αρχή της εθνικής προτίμησης, σε συνδυασμό με την εκθρόνιση έναντι εκείνων που θεωρούνται διαφορετικοί όσον αφορά τις αξίες, τον πολιτισμό, και συχνά το χρώμα του δέρματος, πρέπει να θεωρηθεί αναπόσπαστο μέρος ενός ευρύτερου έργου της ονομαζόμενης «λευκής αντίστασης» που προορίζεται να προστατεύσει μια απειλούμενη ευρωπαϊκή ταυτότητα. Τα νέα ριζοσπαστικά δεξιά κόμματα απεικονίζονται ως υπερασπιστές εκείνων των πολιτών, οι οποίοι, κατά την άποψή τους, έχουν γίνει ευάλωτοι και περιθωριοποιημένοι στις δικές τους κοινωνίες. Δηλαδή, οι Ευρωπαίοι πολίτες πρέπει να απολαμβάνουν προτεραιότητα στην κοινωνική πρόνοια και στην προστασία του πολιτισμού και της γλώσσας τους, σε σύγκριση με τους αλλοδαπούς.

Αυτή η αρχή υποστηρίζεται, μεταξύ άλλων, από το Γαλλικό Front National (FN). Το Εθνικό Μέτωπο της Γαλλίας, ενδεικτικά, εστιάζει στα ηθικά και πολιτικά προβλήματα θεωρώντας τα αιτία παρακμής της Γαλλίας και, υπερθεματίζοντας στη βάση του «France pour les Français» («Η Γαλλία για τους Γάλλους»), διακηρύσσει ότι η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας πρέπει να υπερισχύει της επίτευξης οικονομικών στόχων. Από την άλλη, για το ολλανδικό Fortuyn κύριο μέλημα δεν ήταν τόσο η προστασία της εθνικής ταυτότητας όσο η καθιέρωση κάποιου είδους «σοβινισμού ευημερίας», που δίνει προτεραιότητα στους Ολλανδούς υπηκόους. Υπό αυτήν την έννοια, ο λόγος του ήταν πιο κοντά σε αυτόν των πολιτικών κομμάτων της Σκανδιναβικής Προόδου και στο δημοκρατικό δικαίωμα που υποστηρίζει ριζικά μέτρα κατά της μετανάστευσης. Σε γενικές γραμμές, η καινοτομία της νέας ριζοσπαστικής δεξιάς πηγάζει από την υιοθέτηση του αναδυόμενου πολιτικού λόγου ταυτότητας που ταιριάζει στο δικό του ενδιαφέρον και, από αυτήν την άποψη, παρά τους δεσμούς του με την παραδοσιακή ακροδεξιά, είναι σε θέση να προσφέρει ένα νέο μήνυμα που συνδέεται με το όνειρο μιας «λευκής Ευρώπης». Το νέο ριζοσπαστικό ακροδεξιό αίτημα εμφανίζεται ως εναλλακτική λύση έναντι των

παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων και βασίζεται στη συζήτηση για μια κριτική για τη δημοκρατία, μια διαμαρτυρία εναντίον των ελίτ, μια ανησυχία για την πολιτισμική διατήρηση των δυτικών αξιών και του δυτικού πολιτισμού και τη διασφάλιση της ακεραιότητας της εθνικής ταυτότητας που, συχνά, εννοείται ως μέρος της λευκής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Στο πλαίσιο αυτό, δεν θα ήταν υπερβολή να σημειώσουμε ότι το αίτημα της ακροδεξιάς ρητορικής περί εθνικών προτιμήσεων και λευκής αντίστασης βρήκε τρόπον τινά την έκφρασή του την επόμενη των ευρωεκλογών του καλοκαιριού του 2019, όταν η νέα πρόεδρος της Κομισιόν, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, ονόμασε το νέο χαρτοφυλάκιο, το οποίο αφορά τη μετανάστευση και την ασφάλεια, ως «Επιτροπεία για την προστασία του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής».

Ειδικά, όσον αφορά στους μουσουλμάνους μετανάστες, η ακροδεξιά όχι μόνο παρουσίασε τη μετανάστευση ως πολιτισμική απειλή για το μέλλον των ευρωπαϊκών εθνών, αλλά κατάφερε και να τοποθετήσει τη μετανάστευση των μουσουλμάνων στο κέντρο του πολιτικού λόγου. Όπως υποστηρίζει ο Yilmaz (2012, σελ. 369), η μεταστροφή αυτή δεν είναι απλώς ικανότητα των δεξιών λαϊκών κομμάτων να ωθούν το κυρίαρχο πολιτικό κατεστημένο προς τα δεξιά. Αυτό που βλέπουμε είναι ένα ρεύμα που συμπαρασύρει το πολιτικό τοπίο και επαναπροσδιορίζει τα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα σε μια νέα βάση προβληματισμού. Αυτή η νέα γραμμή αλληλεπιδρά με έναν λόγο για τον πολιτισμό. Ο πολιτισμός έχει γίνει κεντρικός στα ζητήματα του ανήκειν και της κοινωνικής αλλαγής. Η οντολογία του κοινωνικού έχει πολιτισμικοποιηθεί. Ήδη, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η λαϊκιστική ακροδεξιά παρενέβη στο δημόσιο διάλογο αξιοποιώντας τη λαϊκή δυσaréσκεια για το πολιτικό κατεστημένο και σύνδεσε τους φόβους, τις ανησυχίες και τις «χαμένες» ταυτότητες των «ανθρώπων» με τα δικά της ξενοφοβικά και αντι-ισλαμικά αισθήματα.

Στη δεξιά λαϊκιστική ρητορική, οι «λαοί» έγιναν συνώνυμοι με το «έθνος», το οποίο αποκλείει τις κοσμοπολίτικες ελίτ που το κατέστρεψαν μέσω των απρόσεκτων μεταναστευτικών πολιτικών έναντι των μουσουλμάνων μεταναστών. Στο πλαίσιο αυτό ο Yilmaz (2012, σελ. 370) διακρίνει την ανάδειξη από τη λαϊκιστική δεξιά ενός ηγεμονικού πεδίου συζήτησης, που φέρνει στο προσκήνιο του πολιτικού λόγου τη διαρκή πολεμική για τους μουσουλμάνους και το Ισλάμ αναπαράγοντας αυτή τη νέα ηγεμονία. Η διαρκής εστίαση στον μουσουλμάνο

μετανάστη εφιστά την προσοχή στις πολιτισμικές διαφορές ως καθοριστικές στιγμές κοινωνικής διαίρεσης και οντολογικοποιεί τον μουσουλμάνο μετανάστη απέναντι στο έθνος. Εν ολίγοις, οι μετανάστες έχουν έρθει να σηματοδοτήσουν νέους τύπους κοινωνικού ανταγωνισμού στην κοινωνία. Υπό αυτήν την έννοια, μια επιστημονική-πολιτική συζήτηση διατρέχει όλο το πολιτικό φάσμα (μεταξύ δεξιού και αριστερού) και αυτή η κοινή επιστημολογία του κοινωνικού είναι η βάση για τη νέα ηγεμονία, όπου η συζήτηση για τη μετανάστευση έχει μετατραπεί σε μια συζήτηση για τους μουσουλμάνους μετανάστες και το Ισλάμ. Αυτός ο ξενοφοβικός τόνος της συζήτησης οδηγεί πολλούς μελετητές να περιγράψουν την εν λόγω εστίαση ως μια νέα μορφή ρατσισμού με «πολιτισμικό ένδυμα», δηλαδή είτε ως ισλαμοφοβία, είτε ως πολιτισμικό ρατσισμό, είτε, τέλος, ως και τα δύο ταυτόχρονα (Modood, 2005· Wren, 2001). Η ίδια η κατηγορία «μετανάστης» έχει μετασχηματισθεί από αυτή τη διαδικασία: ο μετανάστης εργαζόμενος μετατράπηκε σε μουσουλμάνο μετανάστη και έτσι η πολιτισμική συζήτηση για τη μετανάστευση έχει λάβει κεντρική θέση στον πολιτικό λόγο. Ο Soysal (2009, σελ. 5-7), για παράδειγμα, υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός «έχει γίνει ο κυρίαρχος τρόπος αντιμετώπισης της ιθαγένειας, της ασφάλειας και ακόμη και της οικονομίας οι οποίες θεωρούνταν, συμβατικά, ότι διακρίνονται από τον πολιτισμό». Ο πολιτισμός, με άλλα λόγια, έχει γίνει η κοινή λογική για την οργάνωση και διαχείριση του κόσμου, όχι μόνο του ευρωπαϊκού, αλλά του κόσμου γενικότερα, με τους μουσουλμάνους να αντικαθιστούν τους μετανάστες (Yilmaz, 2012, σελ. 369). Το χαρακτηριστικό αυτού του ηγεμονικού λόγου είναι ότι απεικονίζει την «Ευρώπη ως καταδικασμένη ήπειρο, στο χείλος της πολιτισμικής εξαφάνισης ενόψει μιας αδυσώπητης και συντονισμένης εκστρατείας ισλαμοποίησης («Eurabia»)».

Ο Yilmaz, ενδεικτικά, εστιάζει στη δημοσίευση ενός βιβλίου που εξέδωσε το λαϊκιστικό ακροδεξιό Δανικό Λαϊκό Κόμμα (DPP). Το πρώτο και πιο σημαντικό μέρος του βιβλίου απεικονίζει μια εικόνα της Δανίας με προβλήματα λόγω των μουσουλμάνων μεταναστών και του πολιτισμού τους (ένα από τα κεφάλαια, που ονομάζεται «Ο αδύνατος συνδυασμός του Ισλάμ και της δημοκρατίας», είναι γεμάτο από εικόνες γενειοφόρων μουσουλμάνων ανδρών και γυναικών που φορούν μαντίλα). Το δεύτερο μέρος, αφιερωμένο στο μέλλον της Δανίας, παρουσιάζει ειδυλλιακές εικόνες παρθένων λιμνών, καταπράσινων

δασών, πολύχρωμων εξοχικών σπιτιών, λευκών κύκνων και γαλήνιων Δανών με χαμογελαστά παιδιά – τα οποία είναι ξανθά. Η ενότητα δημιουργεί μια εικόνα μιας καθαρής Δανίας χωρίς συγκρούσεις, η οποία θα επανέλθει στην «αρχική» κατάστασή της όταν το DPP έρθει στην εξουσία. Η διαμάχη γύρω από το βιβλίο ήταν έντονη και δείχνει ότι οι αντιδράσεις των κριτικών περιορίστηκαν στην εξακρίβωση των γεγονότων, στις συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής του βιβλίου και στον σκληρό τόνο του. Σχεδόν κανένας κριτικός δεν αμφισβήτησε τον βασικό ανταγωνισμό που χαρακτήρισε το βιβλίο. Γιατί αυτό είναι το όραμα της κοινωνίας που χαρακτηρίζει όχι μόνο την ακροδεξιά, αλλά και ολόκληρο το πολιτικό φάσμα, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών κομμάτων και των κοινωνικών κινημάτων στην αριστερά. Τόσο οι Σοσιαλδημοκράτες όσο και τα πιο «φιλικά προς τους μετανάστες» κόμματα στα αριστερά τους μοιράζονται τις ανησυχίες της ακροδεξιάς για την πολιτισμική απειλή που θέτουν οι μουσουλμάνοι μετανάστες στις «κοινές μας» αξίες. Ο πρόεδρος του Σοσιαλιστικού Λαϊκού Κόμματος στη Δανία, Βίλι Σόνταλ, συνοψίζει αυτό που φαίνεται να είναι η κοινή ανησυχία για τα αριστερά και τα προοδευτικά κινήματα: «Είναι σαφές ότι η αριστερά αγωνίστηκε εδώ και πολύ καιρό για την ισότητα των φύλων. Αλλά είναι επίσης σαφές ότι οι μετανάστες, για παράδειγμα από τη Σομαλία, δεν έχουν βιώσει τον αγώνα για ισότητα και όλες τις δυσκολίες που προκάλεσε αυτός ο αγώνας. Και αυτό δημιουργεί πολιτισμικά προβλήματα τα οποία δεν είναι αδικαιολόγητα και τα οποία πρέπει να αντιμετωπίσουμε σοβαρά αναφορικά με το ζήτημα της μετανάστευσης» Yilmaz (2012, σελ. 372). Με άλλα λόγια, μπορεί να μην θέλουμε να αποκλείσουμε τους μετανάστες, αλλά η «κουλτούρα» τους απλά δεν είναι συμβατή με τα επιτεύγματά μας. Επίσης, η αριστερά και η δεξιά όχι μόνο χρησιμοποιούν τις ίδιες οντολογικές κατηγορίες για να κατανοήσουν τους κοινωνικούς αγώνες, αλλά χρησιμοποιούν, επίσης, τα ίδια ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά σε αυτές τις κατηγορίες.¹⁴

Σύμφωνα με τις μαρξιστικές και σοσιαλδημοκρατικές παραδόσεις, οι καπιταλιστές σε μια ταξική κοινωνία απέτρεψαν την εργατική τάξη και άλλες καταπιεσμένες και περιθωριοποιημένες ομάδες να επιτύ-

14. Για μια ανθρωπολογική μελέτη στην Ελλάδα, η οποία διερευνά το πώς μέσω εθνικών αλλά και αριστερών αφηγήσεων αναφορικά με την έννοια της πολυπολιτισμικότητας συγκροτούνται ουσιοκρατικές ταυτότητες με αποτέλεσμα, εν τέλει, να ευνοούνται οι γηγενείς παρά οι μετανάστες και οι μετανάστριες, βλ. Αγγελόπουλος, 2013.

χουν τις διεκδικήσεις τους. Μόνο με την ήττα του καπιταλισμού ήταν δυνατή η τελική συμφιλίωση. Αυτό που συνέβη τις τελευταίες δύο δεκαετίες είναι η αποσύνδεση των ιδανικών διαφόρων καταπιεσμένων και περιθωριοποιημένων ομάδων (π.χ. φεμινίστριες στον αγώνα για την ισότητα των φύλων ή ομοφυλόφιλοι στον αγώνα για σεξουαλική ελευθερία) από την ταξική πάλη και από τον αντιρατσιστικό αγώνα. Η ηγεμονική αλλαγή σημαίνει ότι τα παραδοσιακά προοδευτικά αντικαπιταλιστικά, αντι-ιμπεριαλιστικά, αντι-σεξιστικά και αντι-ομοφοβικά επιχειρήματα αποσυνδέονται από τις ιστορικές τους σχέσεις στην αριστερή πολιτική και επανατοποθετούνται από τη λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά ως μέρη της εθνικής ταυτότητας, ιδίως στα ευρωπαϊκά έθνη. Αυτή η αναδιτύπωση πραγματοποιείται μέσω της συζήτησης για τους μουσουλμάνους μετανάστες και το Ισλάμ στην Ευρώπη, καθώς και μέσω του ιδεολογικά κατασκευασμένου δεσμού μεταξύ Ισλάμ και τρομοκρατίας σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό, όπως επισημαίνει ο Yilmaz (2012, σελ. 372), που μέχρι πρόσφατα ήταν το παραδοσιακό χάσμα μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας και που κάποτε αποτελούσε το περίγραμμα της αριστεράς και της δεξιάς στην Ευρώπη μετατράπηκε σήμερα σε πολιτισμικό χάσμα μεταξύ πολιτών από τη μια πλευρά και κοσμοπολίτικης πολιτισμικής ελίτ και μουσουλμάνων μεταναστών από την άλλη. Οι ιδέες που κάποτε τοποθετούνταν στο ακραίο δεξιό άκρο του πολιτικού φάσματος (δηλ. το Ισλάμ είναι ασυμβίβαστο με τις ευρωπαϊκές αξίες) έχουν μετακινηθεί στο κέντρο και έχουν υιοθετηθεί τόσο από τις κύριες δεξιές όσο και από τις προοδευτικές ή αριστερές ομάδες. Η αλλαγή δεν είναι ένα απλό ζήτημα της επιρροής της ριζοσπαστικής δεξιάς στον γενικό πολιτικό διάλογο για τη μετανάστευση. Αντίθετως, αυτό που διαπιστώνει ο Yilmaz είναι μια νέα ηγεμονική μετατόπιση των κοινωνικών ταυτοτήτων από την οικονομική στην πολιτισμική σφαίρα. Αυτό σημαίνει ότι οι κοινωνικές ταυτότητες μπορούν να γίνουν κατανοητές ως αλληλένδετες με τον πολιτισμό. Το πολιτισμικό παράδειγμα ουσιαστικοποιεί τις κοινωνικές διακρίσεις και εξηγεί τα κοινωνικά προβλήματα, αποδίδοντας την ευθύνη στον μη συγκρινόμενο χαρακτήρα των διαφορετικών πολιτισμών.

Η ηγεμονική μετατόπιση δεν είναι ένα ιδεολογικό μοτίβο που έχει μια συνεκτική κοσμοθεωρία. Αντίθετα, αυτό που διατηρεί αυτή την τεράστια σειρά, συχνά, αντιφατικών κατηγορηματικών σημασιοδοτήσεων των Ευρωπαίων και των μουσουλμάνων είναι η ονομασία των

ίδιων των οντολογικών κατηγοριών. Όπως υποστηρίζουν οι Laclau και Mouffe (1985), ένα ηγεμονικό έργο δεν μπορεί ποτέ να ολοκληρωθεί λόγω της ετερογενούς φύσης του κοινωνικού. Το έργο απαιτεί συνεχή αγώνα για να διατηρηθεί η οντολογική τάξη στη θέση της. Σε αυτήν την περίπτωση, αυτό που διατηρεί την οντολογική τάξη είναι τα θέματα μετανάστευσης, όπως κρίσεις και ηθικοί πανικοί γύρω από συγκεκριμένα ζητήματα, όπως η εγκληματικότητα, οι ομαδικοί βιασμοί, οι δολοφονίες τιμής και η περιτομή γυναικών, που παγιώνουν την εθνικιστική-ρατσιστική ηγεμονία μέσω μιας συνεχούς εστίασης στους μετανάστες και ειδικά στους μουσουλμάνους (Yilmaz, 2012, σελ. 373-374). Πράγματι, στην εργασία των Petrou και Kandyliis (2016) προκύπτει μια τέτοια πρακτική μέσω του προαναφερθέντος παραδείγματος, όπου μέσω του φανταστικού περιστατικού βιασμού που επινοήθηκε και διαδόθηκε από τους ακτιβιστές της ΧΑ, εδραιώθηκε σε τοπικό επίπεδο μια εχθρική αντιμεταναστευτική ρητορική, παρόλο που στην περιοχή η παρουσία μεταναστών είναι μικρή έως ελάχιστη.

Παρόλα αυτά, όταν οι πρώτοι μετανάστες έφτασαν στην Ευρώπη τη δεκαετία του 1960, οι Ευρωπαίοι προσέγγισαν το φαινόμενο κυρίως μέσα από τη συμβολή τους ή την επιβάρυνση τους στην οικονομία. Ακόμα και όταν ο πολιτισμός και η θρησκεία μπήκαν στη συζήτηση, αυτές διατυπώθηκαν κυρίως στο γενικό πλαίσιο της ταξικής πάλης ως το κύριο σημείο της διαμάχης. Μόνο μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ο πολιτισμός έχει έρθει στο επίκεντρο ως καθοριστικό χαρακτηριστικό της παρουσίας των μεταναστών. Η πολιτισμικοποίηση αυτής της ρητορικής προέκυψε από την παρέμβαση της ακροδεξιάς, αλλάζοντας επιτυχώς τις παραμέτρους της συζήτησης στον δημόσιο λόγο (Yilmaz, 2006).

Ειδικότερα, η παρέμβαση της ακροδεξιάς στη δημόσια συζήτηση έφερε τον πολιτισμό στο επίκεντρο σε ένα κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον που ήταν ήδη ώριμο για μια τέτοια παρέμβαση στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η διάκριση αριστεράς-δεξιάς διαγράφηκε ενόψει μιας αναδυόμενης νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας (Mouffe, 1995), με τους σοσιαλδημοκράτες να προωθούν τις ελεύθερες αγορές, ενώ οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες διευρύνονταν. Ταυτόχρονα, ορισμένα νέα κοινωνικά κινήματα που δεν εστίαζαν πρωτίστως στα αιτήματα και δικαιώματα της εργατικής τάξης καλλιεργούσαν έναν ήπιο

πολιτικό λόγο. Ήταν περίοδοι βαθιάς αντιπροσωπευτικής κρίσης, όταν τα συμφέροντα της εργατικής τάξης δεν εκπροσωπούνταν επαρκώς στο πολιτικό σύστημα. Ακριβώς αυτός είναι ο τυπικός ορισμός μιας ηγεμονικής κρίσης. Σε αυτή τη συγκυρία, το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον ήταν ώριμο για ένα νέο είδος λαϊκιστικής δεξιάς ρητορικής αναφορικά με τη μάχη του «λαού» έναντι του «κατεστημένου». Όπως υποστηρίζει ο Laclau (2005, σελ. 33-49), *«τα λαϊκιστικά κινήματα δεν πρέπει να αναλύονται σε σχέση με το ιδεολογικό τους περιεχόμενο, αλλά με έμφαση στην πολιτική τους πρακτική»*.

Η νέα ηγεμονική δομή είναι το αποτέλεσμα της παρέμβασης της ακροδεξιάς στη συζήτηση μέσω διαρκών κρίσεων και ηθικών πανικών γύρω από τους μουςουλμάνους μετανάστες και τις «πολιτισμικές πρακτικές» τους. Τα πολιτικά κόμματα της ακροδεξιάς πέτυχαν να μετατρέψουν σε κεντρικά ζητήματα τη μετανάστευση, τον πολιτισμό και τη θρησκεία και αυτή η πρακτική συμπαρέσυρε όλα τα κόμματα του πολιτικού φάσματος, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που βρίσκονται στην αριστερή πλευρά του. Η ολίσθηση προς τα δεξιά συνέβη κατά τη συζήτηση για τους μουςουλμάνους και την ασυμβατότητα του Ισλάμ με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Ο λαϊκιστική ακροδεξιά επωφελήθηκε από την αυξανόμενη προσοχή που δόθηκε στη μετανάστευση, τη μετέτρεψε σε πολιτισμικό ζήτημα και στη συνέχεια κατάφερε να ωθήσει την πολιτισμική συζήτηση για τη μετανάστευση στο κέντρο του πολιτικού λόγου. Παρόλο που οι ευρωπαϊκές κοινωνίες δεν ήταν λιγότερο ετερογενείς στο πρόσφατο παρελθόν, ο πολιτισμός δεν αποτελούσε πρωταρχικό μέλημα στο φαντασιακό των κοινωνικών διχασμών.

Οι εθνικές κουλτούρες –ως το αντίθετο του Ισλάμ– έχουν έρθει να υποδηλώσουν την οντολογική τάξη, η οποία συνιστά απόκλιση σε μία σειρά από αφηγηματικές κατηγορίες. Σε αυτές τις αφηγήσεις, η οντολογική τάξη εξισώνει την εθνική κουλτούρα με την εργατική τάξη και τους αγρότες, ως συστατικά της μέλη, με τη μορφή των «λαών». Με άλλα λόγια, ο θεμελιώδης διαχωρισμός της κοινωνίας έχει μετακινηθεί από το παραδοσιακό χάσμα μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου, σε ένα πλαίσιο που βασίζεται στο πολιτισμικό χάσμα, στο πλαίσιο του οποίου η εθνική ταυτότητα παίρνει τη θέση της σε αυτή την οντολογική τάξη ως σημείο αναφοράς. Αυτό σημαίνει ότι λύσεις σε πιεστικά προβλήματα συλλαμβάνονται μέσα στις παραμέτρους αυτής της οντολογικής δομής. Το λαϊκιστικό ακροδεξιό κίνημα κατάφερε να

πλαισιώσει τις συζητήσεις των μέσων ενημέρωσης, μέσω των συνεχιζόμενων πθικών πανικών γύρω από τις «πολιτισμικές» συμπεριφορές των μεταναστών, με τέτοιο τρόπο ώστε τα πολιτικά κόμματα όλων των πολιτικών αποχρώσεων να αναγκάζονται να ανταποκρίνονται συνεχώς σε ολοένα καινούργιες πολιτισμικές προκλήσεις.

Εθνική ολοκλήρωση και εθνοπολιτισμός

Οι ανησυχίες για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και του έθνους οδήγησαν τη νέα ακροδεξιά να αντιταχθεί στην πολυπολιτισμικότητα, η οποία, κατά την άποψή της, προάγει την καταστροφή μεμονωμένων πολιτισμών. Τα επιχειρήματα κατά της πολυπολιτισμικότητας υιοθετούνται με διαφορετικές αποχρώσεις από διαφορετικά πολιτικά κόμματα. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του Αυστριακού Κόμματος Ελευθερίας (FPÖ), το κύριο επιχείρημα είναι ότι η ανάμειξη πολιτισμών οδηγεί σε μια διαδικασία «ισοπέδωσης». Για τον λόγο αυτόν προειδοποιούν για την απειλή ξένης εισβολής από την Ανατολή και παρουσιάζονται ως υπερασπιστές της πατρίδας. Η Ιταλική Lega Nord, στην προσπάθειά της να μετριάσει και να αποφύγει κατηγορίες ρατσισμού και ξενοφοβίας, έκανε λόγο για «υπερβολικές πολιτισμικές διαφορές οι οποίες, ειδικά εάν εκφράζονται από το χρώμα του δέρματος, είναι μοιραίες για την κοινωνική ειρήνη. Όταν οι δρόμοι και τα μέρη είναι γεμάτα από χρωματιστούς ανθρώπους, οι πολίτες δεν αισθάνονται πλέον σαν στο σπίτι τους και χάνουν την ταυτότητά τους» (Guibernau, 2010, σελ. 13).

Στη δυτική Ευρώπη, η νέα ριζοσπαστική δεξιά έχει αντιδράσει προωθώντας μια οργανική σύλληψη του έθνους, η οποία θεωρεί τους «ξένους οργανισμούς» ως απειλή για τη ζωή και την υγεία του. Έτσι, ενάντια στην ιδέα της κοινωνίας ως αποτέλεσμα μιας κοινωνικής σύμβασης ή της ελεύθερης βούλησης των μελών της, η ριζοσπαστική δεξιά θεωρεί ότι είναι οντολογικά αδύνατο να ενσωματωθούν αλλοδαποί εάν δεν αφομοιωθούν. Σύμφωνα με τον Bruno Mégret, πρώην ηγέτη του Front National: «Η δημοκρατία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ανάμεσα σε μια συλλογή ατόμων που δεν μοιράζονται δεσμούς μεταξύ τους, και ακόμη λιγότερο μεταξύ μιας αντιπαραβολής διαφορετικών εθνοτικών ομάδων που έχουν ασυμβίβαστες πολιτισμικές αναφορές. Για να υπάρξει και να αναπτυχθεί η δημοκρατία απαιτεί έναν πραγματικό λαό, αυτή είναι

μία κοινότητα ανδρών και γυναικών που αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλον ως κοντινό μέσω μιας γλώσσας, πολιτισμού, πίστης, αίματος και ιστορίας» (Guibernau, 2010, σελ. 14)

Η FN επιμένει στη σύμπτωση μεταξύ της ιθαγένειας και της εθνικής ταυτότητας. Ως εκ τούτου, κατά την άποψη του Front Nationals, το να επιτρέπεται η πολιτογράφηση να προηγείται της αφομοίωσης είναι ένα σοβαρό λάθος και σύμφωνα με τον Jean Marie Le Pen, «ο πιο σοβαρός κίνδυνος για τη Γαλλία είναι να χάσει την ανεξαρτησία της για χάρη της Ευρώπης και να χάσει την ταυτότητά της για χάρη της μετανάστευσης» (Guibernau, 2010, σελ. 15). Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι –μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο– διακρίνεται μια σαφής μετάβαση από τον βιολογικό ρατσισμό στον πολιτισμικό ρατσισμό. Με την υιοθέτηση αυτής της άποψης, η νέα ριζοσπαστική δεξιά προσπάθησε να αποστασιοποιηθεί από τα ρεύματα των skinheads και τις νεοναζιστικές ομάδες, οι οποίες εξακολουθούν να επιθυμούν να κάνουν ανοιχτές αναφορές στον βιολογικό ρατσισμό.

Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος «εθνοπολιτισμός» επινοήθηκε από τη ριζοσπαστική δεξιά ως πρόσχημα υπέρ του σεβασμού των πολιτισμικών και των εθνοτικών διαφορών, διαχέοντας, παράλληλα, την άποψη ότι η καλύτερη στρατηγική για την προστασία τους είναι να αποφευχθεί η ανάμειξή μεταξύ τους. Έτσι το νέο αφήγημα της νέας ακροδεξιάς εγκαταλείπει τις αναφορές στη φυλετική ή εθνική υπεροχή και επικεντρώνεται σ' έναν μετα-ρατσιστικό λόγο, βασισμένο στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και του πολιτισμού. Με τον τρόπο αυτό, η νέα ριζοσπαστική δεξιά έχει υιοθετήσει και μεταμορφώσει τον ορισμό της «διαφοράς» που χρησιμοποιείται παραδοσιακά από την αριστερά για την προώθηση της πολυπολιτισμικότητας και του σεβασμού της διαφορετικότητας. Όπως υποστηρίζει ο Taguieff, η νέα αυτή ρητορική «ισχυρίζεται ότι ο αληθινός ρατσισμός είναι η απόπειρα επιβολής ενός μοναδικού και γενικού μοντέλου ως το καλύτερο, το οποίο συνεπάγεται την εξάλειψη των διαφορών... Κατά συνέπεια, ο αληθινός αντι-ρατσισμός βασίζεται στον απόλυτο σεβασμό των διαφορών μεταξύ εθνοτικών και πολιτισμικά ετερογενών συλλογικοτήτων» (Guibernau, 2010, σελ. 14). Ως εκ τούτου, ο εθνοπολιτισμός, όπως ορίζεται από τη νέα ριζοσπαστική δεξιά, σημαίνει την προστασία του εθνικού πολιτισμού και ταυτότητας, υποστηρίζοντας, όμως, ταυτόχρονα ότι πρέπει να διατηρηθεί και ο εθνικός πολιτισμός και οι ταυτότητες των μεταναστών. Για

να γίνει αυτό με επιτυχία, δεν πρέπει να αναμειγνύονται διαφορετικοί πολιτισμοί και ταυτότητες, διότι στην ανάμιξη η κουλτούρα και η ταυτότητα αποδυναμώνονται, ισοπεδώνονται και τελικά καταστρέφονται και αφανίζονται.

Το νέο πολιτικό τοπίο: διαχείριση από τα mainstream κόμματα

Τα νέα ριζοσπαστικά δεξιά πολιτικά κόμματα σε όλη την Ευρώπη κατάφεραν να αποκτήσουν σημαντική εκλογική υποστήριξη μέσα από την προώθηση της ιδέας για μια «Ευρώπη φρούριο», για την οποία υποστηρίζουν ότι είναι συμβατή με την προστασία των εθνικών ταυτοτήτων, των εθνικών πολιτισμών, καθώς και με την οικονομική ευημερία. Με άλλα λόγια, η νέα ριζοσπαστική δεξιά, εκμεταλλευόμενη τους φόβους και τις ανησυχίες των ευρωπαϊκών κοινωνιών, οι οποίες αισθάνονται ότι απειλούνται από κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και την αύξηση του αριθμού των μεταναστών, έχει καταφέρει να καλλιεργήσει στις συνειδήσεις των πολιτών τους τον κίνδυνο απώλειας της εθνικής ταυτότητας και την ανάγκη προάσπισής της ως την τελευταία λύση, ικανή να διατηρήσει μια ήδη κατεστραμμένη αίσθηση αυτοεκτίμησης. Για αυτούς τους πολίτες, η ταύτιση με το έθνος προσφέρει μια πηγή υπερηφάνειας και αυξημένης αίσθησης πολύτιμης συνύπαρξης με πολίτες-μέλη μιας διακριτής ομάδας, κάτι που δεν βιώνουν ως αποτέλεσμα πολιτικών από τα mainstream κόμματα. Υπό αυτές τις συνθήκες, η νέα ριζοσπαστική δεξιά απεικονίζει με επιδέξιο τρόπο το αφήγημα της υποχρέωσης αποκλεισμού εκείνων που θεωρούνται «πολύ διαφορετικοί» και το αίτημα να «μείνουν μακριά» προκειμένου να αποφύγουν τη δική τους πολιτισμική και εθνική επιμόλυνση. Η υπεράσπιση των «καθαρών» εθνικών ταυτοτήτων από τη ριζοσπαστική δεξιά κρύβει κατηγορηματικά την εχθρότητα της απέναντι στις πολιτισμικές ανταλλαγές και τον διάλογο.

Παρά τον οφθαλμοφανή επιδέξιο τρόπο που επιδεικνύει το νέο ριζοσπαστικό αφήγημα στο ζήτημα των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο και παρόλη τη σκληρή στάση που κατά καιρούς τα mainstream κόμματα υιοθετούν απέναντι στη μετανάστευση, κανένα από αυτά δεν κατάφερε ακόμη να εξομαλύνει τις ανησυχίες και το άγχος των Ευρω-

παίων πολιτών για τη μετανάστευση, ή να ανακόψει την αυξανόμενη επιρροή της νέας ριζοσπαστικής δεξιάς. Αυτό εγείρει το ερώτημα σχετικά με το αν αυτά τα mainstream κόμματα έχουν αναπτύξει έναν σοβαρό προβληματισμό ως προς την κατανόηση των παραγόντων που ωθούν τους ψηφοφόρους να υποστηρίξουν ακροδεξιά κόμματα. Κατά την Guibernau (2010, σελ. 15-16), αντί τα mainstream κόμματα να αντιμετωπίσουν ρητά τις ανησυχίες των ψηφοφόρων, τείνουν να απορρίπτουν αυτόματα τα νέα ριζοσπαστικά δεξιά κόμματα χαρακτηρίζοντάς τα ως «φασιστικά». Μέχρι στιγμής, τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα δεν έχουν επιχειρήσει να καταλάβουν γιατί το νέο ριζοσπαστικό δεξιό αφήγημα μπόρεσε να ευαισθητοποιήσει το εκλογικό σώμα. Δίνοντας έμφαση στον «πολιτικά λανθασμένο» λόγο και την ιδεολογία της νέας ριζοσπαστικής δεξιάς, τα mainstream κόμματα έχουν υποτιμήσει το βαθμό στον οποίο τα επιχειρήματά της αντηχούν στο κοινό. Ακόμη, τείνουν να απορρίπτουν την πιθανότητα ότι αυτά τα κόμματα μπορούν να γίνουν πραγματικοί διεκδικητές σημαντικής πολιτικής δύναμης, παρόλο που κάτι τέτοιο ήδη αποκρυσταλλώνεται στον σημαντικό αριθμό εδρών που τα ακροδεξιά κόμματα κατάφεραν να κατακτήσουν, τόσο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και σε εθνικό-τοπικό επίπεδο.

Η Guibernau καταλήγει στο ότι τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα θα πρέπει να επικεντρωθούν στην προσφορά μιας εναλλακτικής αφήγησης, βασισμένης σε πολιτικές που εξισορροπούν τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σε μια ορθολογική, δίκαιη και ισορροπημένη προσέγγιση των μεταναστευτικών ροών στη βάση της αναγνώρισης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Επιπλέον, τα mainstream κόμματα πρέπει να κάνουν περισσότερα για να μεταδώσουν το μήνυμα ότι, ενώ ορισμένα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα είναι παγκόσμια, υπάρχουν και άλλα δικαιώματα αποκλειστικά διαθέσιμα στους πολίτες, όπως η αποτελεσματική διακυβέρνηση, η μείωση της γραφειοκρατίας, η αύξηση της διαφάνειας, η ενίσχυση του κράτους πρόνοιας, η διασφάλιση της πρόσβασης στην επαγγελματική και πανεπιστημιακή εκπαίδευση, η καταπολέμηση της ανεργίας, ενισχύοντας την εμπιστοσύνη μεταξύ πολιτικών και πολιτών. Η διαβεβαίωση των πολιτών ότι εφαρμόζονται πολιτικές που είναι δίκαιες και δεν θα υπονομεύσουν τα δικαιώματά τους είναι ένα βασικό βήμα προς την άρση των ανησυχιών που οδηγούν τους ψηφοφόρους στη νέα ριζοσπαστική δεξιά.

3. Η ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύντομη ιστορική και εκλογική αναδρομή

Το ζήτημα της ακροδεξιάς στην Ελλάδα –σε επίπεδο πολιτικής εκπροσώπησης– τα τελευταία χρόνια ουσιαστικά αφορά σε ένα από τα πιο ριζοσπαστικά πολιτικά κόμματα της άκρας δεξιάς στην Ευρώπη, τη Χρυσή Αυγή. Παρόλα αυτά και όπως επισημαίνει ο Ellinas (2013, σελ. 1-2), για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα οι χώρες της νότιας Ευρώπης θεωρούνταν ότι αντιστέκονταν στην άνοδο των ακροδεξιών κομμάτων που παρατηρούνται σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Αυτό προκύπτει και από τις σχετικές μελέτες, οι οποίες επικεντρώθηκαν στη διερεύνηση της πορείας των ακροδεξιών κομμάτων στη δυτική Ευρώπη, αλλά δεν εστίασαν στη μελέτη του φαινομένου αυτού στις χώρες του Νότου (π.χ. Betz, 1994· Kitschelt, 1995· Hainsworth, 2000· Mudde, 2000· Carter, 2005· Norris, 2005). Η διερεύνηση της εκλογικής πορείας των ακροδεξιών κομμάτων της νότιας Ευρώπης παρέμεινε ανεξερεύνητη με χαρακτηριστική την περίπτωση της Ελλάδας, όπου οι διαδοχικές εκλογικές επιτυχίες του ελληνικού ακροδεξιού κόμματος ΛΑΟΣ, από το 2004 έως το 2012, δεν αποτέλεσαν μέρος ακαδημαϊκών μελετών και διερευνήσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η εντυπωσιακή εκλογική πορεία της Χρυσής Αυγής (ΧΑ) στις εκλογές του 2012 εξέπληξε πολλούς, καθώς πολύ γρήγορα αύξησε τα ποσοστά της από 0,29% στις εκλογές του 2009 σε 6,97% στις εκλογές του 2012. Αν κάποιος προσπαθούσε να εξηγήσει τα αίτια αυτής της ταχύτατης εκλογικής αύξησης και της συνεπακόλουθης εκλογικής απήχησης της ΧΑ στο εκλογικό σώμα, σίγουρα δεν θα μπορούσε να παραβλέψει τις κομβικές κοινωνικοοικονομικές ανακατατάξεις που βίωσε η ελληνική κοινωνία στο τέλος της δεκαετίας του 2000. Η κρίση δημόσιου χρέους οδήγησε τη χώρα σε τρία διαδοχικά μνημόνια που συνοδεύτηκαν από τη λήψη ακραίων μέτρων

λιτότητας, τα οποία περιλάμβαναν σημαντικές περικοπές δαπανών σε μισθούς, συντάξεις και αυξήσεις φόρων. Η εν λόγω οικονομική κρίση είχε σοβαρό αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων όπως ανεργία, φτώχεια, αύξηση των ποσοστών αστέγων και ατόμων χωρίς πρόσβαση σε βασικές κοινωνικές υπηρεσίες, υγειονομική περίθαλψη και δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης. Εν ολίγοις, τα δυσβάσταχτα αυτά οικονομικά μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα η ελληνική κοινωνία να βιώσει μία από τις μεγαλύτερες μεταπολεμικές κρίσεις, καθώς η χώρα απώλεσε το 1/4 του ΑΕΠ. Οι διαμορφούμενες συνθήκες οδήγησαν σε μια σειρά κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων με κυρίαρχη την αμφισβήτηση απέναντι στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, η οποία εκφράστηκε με την εκλογική βύθιση των δύο κυρίαρχων πολιτικών σχηματισμών ΠΑΣΟΚ και ΝΔ σε διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις, από το 2012 (εθνικές) στο 2014 (ευρωεκλογές) και το 2015 (εθνικές). Είναι ενδεικτικό ότι τα δύο πολιτικά κόμματα, στις εθνικές εκλογές του Μαΐου του 2012, πέτυχαν από κοινού ποσοστά που έφτασαν στο 32% σε σύγκριση με το 80% που παραδοσιακά καταλάμβαναν σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις και που αποτύπωναν το βαθύ δικομματικό πολιτικό σύστημα. Ως εκ τούτου και σύμφωνα με τα παραπάνω, οι εκλογές του 2012 θεωρούνται από πολλούς κομβικό σημείο, το οποίο σηματοδότησε μια σειρά από ριζικές ανακατατάξεις στο πολιτικό σκηνικό της χώρας και, κατ' επέκταση, σε όλο το φάσμα του οικονομικού και κοινωνικού γίγνεσθαι.

Ωστόσο, θα μπορούσε να διατυπώσει κανείς το ερώτημα αν τα μνημόνια, οι πολιτικές σκληρές λιτότητας που εφαρμόστηκαν και γενικά οι οικονομικοί παράγοντες αποτέλεσαν τα αίτια για αυτή τη θεαματική εκλογική πορεία της ΧΑ και της σημαντικής απήχυσής της στο εκλογικό σώμα. Το ερώτημα αυτό αποκτά ξεχωριστή σημασία αν λάβει κανείς υπόψη του ότι, αφενός, ο αρχηγός της ΧΑ Ν. Μιχαολιάκος είχε καταφέρει να εκλεγεί δημοτικός σύμβουλος με την παράταξή του στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2010 πετυχαίνοντας ποσοστό 5,3% (όταν ακόμα δεν είχαν φανεί οι δυσβάσταχτες συνέπειες από την υπογραφή του πρώτου μνημονίου που υπογράφηκε τον Μάιο του 2010), αφετέρου, πολύ πριν τη δυναμική εμφάνιση της ΧΑ και σε μια περίοδο οικονομικής ευημερίας, ένα άλλο κόμμα της ριζοσπαστικής δεξιάς, το ΛΑΟΣ (με ακραία διχαστική, αντισημιτική και αντιμεταναστευτική ρητορική που είχε ιδρυθεί τον Σεπτέμβριο του

2000 από τον Γ. Καρατζαφέρη, βουλευτή της ΝΔ) είχε καταφέρει στις ευρωεκλογές του 2004 να πετύχει ποσοστό 4,12%, εκλέγοντας έναν ευρωβουλευτή, και στις εθνικές εκλογές του 2007 3,8%, εκλέγοντας δέκα βουλευτές. Προκειμένου, όμως, να κατανοήσουμε το εύρος των αιτιών της εκλογικής ανόδου και της πολιτικής απήχησης των δύο συγκεκριμένων κομμάτων, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια σύντομη αναδρομή στην πορεία που ακολούθησε η ελληνική ακροδεξιά από το 1974 και έπειτα.

Εθνική Δημοκρατική Αναγέννηση

Σε όλη την πορεία της μεταπολιτευτικής περιόδου, κόμματα της ελληνικής ακροδεξιάς με περιθωριακή πολιτική δράση δεν έλειψαν από το πολιτικό σκηνικό και δη από διάφορες εκλογικές αναμετρήσεις (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 26). Χαρακτηριστικά, η Εθνική Δημοκρατική Αναγέννηση του υπουργού της Χούντας Π. Γαρουφαλιά πλαισιώθηκε από χουντικά στελέχη και βασιλόφρονες και συμμετείχε στις εκλογές του 1974 πετυχαίνοντας ποσοστό 1,04%. Με κυρίαρχη ιδεολογική πλατφόρμα τον αντικομμουνισμό και την πίστη στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη επιχείρησε μια δεξιά αντιπολιτευτική στάση απέναντι στη συντηρητική κυβέρνηση του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή για μια σειρά πολιτικών επιλογών και αποφάσεων της (φυλάκιση Απριλιανών, νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας, διαχείριση του Κυπριακού προβλήματος) (Γεωργιάδου, 2018· Ellinas, 2013· Θεοφιλόπουλος, 2011).

Εθνική Παράταξη (ΕΠ)

Η Εθνική Παράταξη είναι το κόμμα των Στ. Στεφανόπουλου και Σπ. Θεοτόκη που συμμετείχε στις εκλογές του 1977 εκλέγοντας 5 βουλευτές και πετυχαίνοντας ποσοστό 6,82%, το οποίο ήταν και το μεγαλύτερο εκλογικό ποσοστό που είχε πέτυχει κόμμα της ριζοσπαστικής δεξιάς μέχρι και τις εκλογές του 2012. Υιοθετώντας ακροδεξιά ρητορική, αξιοποίησε τη δυσανεμία του ακροδεξιού εκλογικού ακροατηρίου σχετικά με τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή, δημιουργώντας μια υπολογίσιμη ακροδεξιά νεολαία την ΕΝΕΠ (Ελληνική Νεολαία Εθνικής Παράταξης), μέλη της οποίας αρ-

γότερα θα στελεχώσουν την ΕΠΕΝ. Η Εθνική Παράταξη μέχρι της εκλογές του 1981 θα αποδυναμωθεί και αρκετοί βουλευτές και πολιτευτές της θα ενσωματωθούν στο κόμμα της ΝΔ. Ωστόσο, η δραστηριοποίησή της, πέρα από την οργάνωση της ΕΝΕΠ, αφορούσε και εκδοτική δράση με προμετωπίδα το δεκαπενθήμερο περιοδικό «*Το κίνημα*», όπου αρθρογραφούσαν νοσταλγοί του χουντικού καθεστώτος, εθνικόφρονες, και υποστηρικτές της 4ης Αυγούστου. Συνοπτικά, μέσα από τις σελίδες του περιοδικού, γινόταν ειδική μνεία σε εθνοφυλετικές, αντιδημοκρατικές και εθνικιστικές ιδέες, εξυμνούνταν η θρησκεία και τα πατροπαράδοτα ελληνικά ιδεώδη και οι συντάκτες του στρέφονταν κατά της πολιτειακής μεταστροφής και του κομμουνισμού, ενώ γινόταν ειδική μνεία στην ορμητικότητα των νέων, η πρωτοπορία των οποίων θα οδηγήσει στην ολοκληρωτική νίκη για μια νέα κοινωνία υπό την ηγεσία ενός αρχέτυπου ηγέτη που παρέπεμπε στον Ι. Μεταξά (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 60-87).

Κόμμα Προοδευτικών (ΚΠ)

Μια άλλη παρουσία της ριζοσπαστικής δεξιάς στον πολιτικό στίβο αποτέλεσε το Κόμμα Προοδευτικών του Σπύρου Μαρκεζίνη, υπουργού της κυβέρνησης ΕΡΕ στη δεκαετία του 1950 και πρωθυπουργού κατά τα τελευταία χρόνια της χούντας. Αν και ο ίδιος ως πολιτική φυσιογνωμία και προσωπικότητα ανήκε στο δεξιό στρατόπεδο, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ακραίος. Ωστόσο, στις τάξεις του κόμματός του φιλοξενήθηκαν ακροδεξιά μέλη της ΕΝΕΠ και της μετέπειτα ΕΠΕΝ. Το κόμμα συμμετείχε στις ταυτόχρονες εθνικές εκλογές και ευρωεκλογές του 1981 με 1,69% και 1,96% των ψήφων, αντίστοιχα, κερδίζοντας μία έδρα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Ellinas, 2013, σελ. 3-4 · Θεοφιλόπουλος, 2011, σελ. 1-2). Και αυτό το κόμμα στην πορεία θα αποδυναμωθεί και το μεγαλύτερο τμήμα του θα ενσωματωθεί στη ΝΔ μέχρι τις ευρωεκλογές του 1984.

ΚΕΜΕ – ΧΡΙΣΚΕΛ – ΕΝΕΚ

Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και άλλα κόμματα της ριζοσπαστικής δεξιάς ήρθαν στο προσκήνιο, όπως το ΚΕΜΕ (Κίνημα Ελλήνων Μεταρρυθμιστών) με αρχηγό τον Π. Μανωλόπουλο, υπουρ-

γό εργασίας επί 7ετίας, το ΧΡΙΣΚΕΛ, με σαφείς αναφορές σε φασιστικά και ναζιστικά καθεστώτα, το ΕΝΕΚ (Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα), που προήλθε από διάσπαση της ΕΝΕΠ, με έντονη αντιδημοκρατική, εθνοφυλετική ρητορική και συχνές αναφορές στο στράτευμα και σε έναν νέο πολιτισμό που θα δώσει τέλος στην οικογενειοκρατία, τον αρχηγισμό και την παρακμή των φαύλων κομμάτων του πολιτικού κατεστημένου (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 87-96). Αυτή είναι η περίοδος που αναδύεται και η ΧΑ (Χρυσή Αυγή, 1980), για την οποία θα αναφερθούμε διεξοδικά στη συνέχεια. Όλα τα παραπάνω ακροδεξιά κομματικά μορφώματα δεν κατάφεραν να έχουν διάρκεια στον πολιτικό στίβο, καθώς ως υποστηρικτές της χουντικής επταετίας και νοσταλγοί φασιστικών καθεστώτων δεν έτυχαν των εκλογικών προτιμήσεων του εκλογικού σώματος.

Εθνική Πολιτική Ένωση (ΕΠΕΝ)

Ωστόσο, στις ευρωεκλογές του 1984 κάνει την εμφάνισή του το κόμμα της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης (ΕΠΕΝ), ένα ξεκάθαρα ακροδεξιό κόμμα με έντονη αντικομμουνιστική και εθνικοπατριωτική ρητορική, που με σημείο αναφοράς τη χουντική περίοδο πετυχαίνει ποσοστό 2,29% καταλαμβάνοντας μία έδρα στο Ευρωκοινοβούλιο. Με σαφή υποστήριξη στο καθεστώς της απριλιανής χούντας απαίτησε την αποφυλάκιση των πρωτοστατών της, ενώ η ίδρυσή της εγκωμιάστηκε από τον «αρχηγό της», Γ. Παπαδόπουλο, από τις φυλακές Κορυδαλλού με ηχογραφημένο μήνυμα που ακούστηκε στην ιδρυτική συνδιάσκεψη του κόμματος σε κεντρικό ξενοδοχείο των Αθηνών, το 1984 (Θεοφιλόπουλος, 2011, σελ. 2-6). Για πολλούς η ΕΠΕΝ και ειδικά η νεολαία της θεωρείται φυτώριο μελλοντικών αρχηγών ακροδεξιών κομμάτων, μιας και στις τάξεις της θήτευσαν ο σημερινός ηγέτης της Χρυσής Αυγής Ν. Μιχαολιάκος και ο αρχηγός του Ελληνικού Μετώπου (ΕΜ) και σημερινός υπουργός, Μάκης Βορίδης. Ειδικά η νεολαία της ΕΠΕΝ, σύμφωνα με τη Β. Γεωργιάδου (2018, σελ. 124-125), δραστηριοποιήθηκε σε δύο βασικούς άξονες: αυτόν της «εκφραστικής αντιδραστικότητας», όπου ασκούσαν σκληρή κριτική στην καραμανλική ΝΔ, διότι περιθωριοποίησε γνήσιους εκφραστές της ακροδεξιάς ιδεολογίας και αφαίρεσε από το στράτευμα τις πρωτοβουλίες και το περιθώριο να παρεμβαίνει στα πολιτικά τεκταινόμενα, και αυτόν της

«εξτρεμιστικής αντιδραστικότητας», που αφορούσε την ακτιβιστική και βίαιη δράση μελών της νεολαίας απέναντι σε πολιτικούς αντιπάλους (αριστερές πολιτικές ομάδες σε πανεπιστημιακούς χώρους, συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, κ.λπ.)

Με σαφείς ιδεολογικές αναφορές στο απριλιανό καθεστώς, η ρητορική της ΕΠΕΝ εστίαζε, αφενός, στην κριτική προς τον κομμουνισμό και, αφετέρου, στην κριτική προς τη ΝΔ που αποτελούσε τροχοπέδη στην απελευθέρωση εκείνων των πατριωτικών δυνάμεων που θα συνέβαλαν στη δημιουργία μιας μεγάλης εθνικοπατριωτικής παράταξης, με ιερή αποστολή να σώσει την Ελλάδα από την υποδούλωσή της στον μαρξισμό/κομμουνισμό. Ο φιλοευρωπαϊκός προσανατολισμός που επέδειξε η ΕΠΕΝ σε όλη την προεκλογική πορεία προς τις ευρωεκλογές του 1984 δεν αποτελούσε αντίφαση με την παραπάνω ρητορική, καθώς, όπως την ερμηνεύει η Γεωργιάδου, η ηγεσία της ΕΠΕΝ προσδοκούσε την είσοδο του κόμματος στις ευρωεκλογές, μιας και εκεί ήλπιζε να προσελκύσει συνεργασίες με άλλα ομοειδή ευρωπαϊκά κόμματα προκειμένου να πετύχει την αποφυλάκιση των απριλιανών (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 97-125).

Εθνικό Κόμμα (ΕΚ)

Η κομματική και εκλογική πορεία της ΕΠΕΝ τερματίστηκε προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και μέλη της ίδρυσαν το Εθνικό Κόμμα (ΕΚ), του οποίου η ιδεολογία παρέμεινε μεν στις ίδιες βασικές αρχές, αλλά, ταυτόχρονα, σημείωσε και μια μεταστροφή στην πολιτική του ρητορική, που αφορούσε στον οικονομικό φιλελευθερισμό, στον κορπορατιστικό προσανατολισμό του κοινοβουλίου, στην επιθετική εξωτερική πολιτική, στην εσωτερική ομοιογενοποίηση και στην απέλαση όλων των μεταναστών (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 125-131). Το Εθνικό Κόμμα είχε σύντομη πολιτική ζωή (1990-1995) και περιορισμένη εκλογική απήχηση, ωστόσο, για αρκετούς μελετητές, κατάφερε να θέσει τις βάσεις για μια ιδεολογική ανανέωση της ελληνικής ακροδεξιάς (Ellinas, 2013, σελ. 4-5), με νέα επιχειρήματα κατά των θεσμών και την παρακμή του πολιτικού συστήματος (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 131).

Πράγματι, ηγετικά στελέχη του ΕΚ, όπως ο Μ. Βορίδης, συνειδητοποίησαν, αφενός, την ανάγκη απόρριψης παρωχημένων εκκλήσεων

για τη μοίρα των φυλακισμένων ηγετών της χούντας και, αφετέρου, την ανάγκη πλήρους εναγκαλισμού του εθνικισμού και της αναγνώρισης του έθνους ως της ανώτατης πολιτικής ενότητας. Παράλληλα, η επεκτατική εξωτερική πολιτική για την «απελευθέρωση» των ελληνικών πληθυσμών στο εξωτερικό αποτέλεσε νέο ζητούμενο των ακροδεξιών κύκλων.

Ελληνικό Μέτωπο (ΕΜ)

Οι σχετικοί προβληματισμοί και αναζητήσεις οδήγησαν στην ίδρυση του Ελληνικού Μετώπου (ΕΜ) το 1997 με αρχηγό τον Μ. Βορίδη, ο οποίος έδειχνε όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην υπόλοιπη δυτική Ευρώπη, όπου η ακροδεξιά άρχισε να πετυχαίνει σημαντικές εκλογικές νίκες σε χώρες όπως η Γαλλία και η Αυστρία, εκμεταλλευόμενη το αντι-μεταναστευτικό συναίσθημα (Ellinas, 2013, σελ. 4-5). Ακολουθώντας τα βήματα του Γαλλικού Εθνικού Μετώπου, με το οποίο ήταν συνδεδεμένη η ΕΠΕΝ, το ΕΜ αξίωσε την απαγόρευση εισόδου μεταναστών, την επικέντρωση στην εθνική ταυτότητα, την εθνικοπολιτισμική συνοχή, την εθνική ανεξαρτησία από το κέντρο αποφάσεων των Βρυξελλών, ενώ επεδίωξε και πέτυχε πολιτική συνεργασία με άλλα ακροδεξιά ευρωπαϊκά μορφώματα όπως το γαλλικό Front National και το βελγικό Vlaams Block (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 137-150).

Πολιτική Άνοιξη (ΠΟΛΑΝ)

Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990, η ελληνική κοινωνία βίωσε έναν ευρύ εθνικιστικό ενθουσιασμό που οφειλόταν στο Μακεδονικό ζήτημα. Η διαφωνία του τότε υπουργού εξωτερικών Α. Σαμαρά με τον Πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη είχε ως αποτέλεσμα την αποπομπή του πρώτου από την κυβέρνηση της ΝΔ, το 1992. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην ίδρυση από τον Α. Σαμαρά, το 1993, της Πολιτικής Άνοιξης (ΠΟΛΑΝ), η οποία στελεχώθηκε κυρίως από στελέχη (πρώην βουλευτές και πολιτευτές) που αποχώρησαν από το κόμμα της ΝΔ. Στις εκλογές του 1993, με ποσοστό 4,33%, εξέλεξε 10 έδρες, καταλαμβάνοντας την τρίτη θέση στο Κοινοβούλιο, ενώ στις ευρωεκλογές του 1994 σχεδόν διπλασίασε τα ποσοστά της πετυχαίνοντας

8,65%, εκλέγοντας δύο ευρωβουλευτές. Υιοθετώντας μια σκληρή στάση απέναντι στο Μακεδονικό ζήτημα –σε αντίθεση με την πιο ήπια στάση του Κ. Μητσοτάκη με κυρίαρχη θέση τη διπλή ονομασία του γειτονικού κράτους–, η ΠΟΛΑΝ κεφαλαιοποίησε πολιτικά το Μακεδονικό, ενεργοποιώντας εθνικιστικά αντανakλαστικά σε ένα αρκετά μεγάλο μέρος του εκλογικού σώματος. Όπως ενδεικτικά επισημαίνει η Β. Γεωργιάδου (2018, σελ. 28-29), η ΠΟΛΑΝ δεν μπορεί τυπολογικά να ταξινομηθεί στα κόμματα της ριζοσπαστικής δεξιάς, καθώς τόσο στο πρόγραμμα του κόμματος όσο και στη δημόσια ρητορική του δεν υπήρξαν ακραίες δηλώσεις και αιτήματα ούτε και αντιστοιχίες με μεταδικτατορικά ακροδεξιά κόμματα και αντιμεταναστευτικά συνθήματα, παρόλη την ξενοφοβική ρητορική που κατά καιρούς άρθρωνε ο αρχηγός της. Ωστόσο, η πολιτική της ύπαρξη και παρέμβαση στον πολιτικό βίο της Ελλάδας λειτούργησαν καταλυτικά στην ανανέωση της πολιτικής-εθνικιστικής ατζέντας της ευρύτερης εθνικιστικής πλευράς. Η ΠΟΛΑΝ προσidiaζε περισσότερο σε ένα «μεταιχμιακό κόμμα» με εθνικολαϊκιστικό λόγο που βρήκε σημαντική απήχηση και στο κεντροδεξιό κοινό (εξού και οι εκλογικές επιτυχίες), αφυπνίζοντας συνάμα ακροδεξιούς ακροατές με εθνικοπολιτισμικά συναισθήματα, άλλοτε μέσω της εμμονικής διατήρησης του Μακεδονικού ζητήματος στην επικαιρότητα και άλλοτε αξιοποιώντας πολιτικές συγκυρίες για θέματα όπως αυτό της αναγραφής του θρησκειύματος στις αστυνομικές ταυτότητες (Γεωργιάδου, ό.π., σελ. 29). Στις εθνικές εκλογές του 1996 απέτυχε να εκπροσωπηθεί στη βουλή με ποσοστό 2,94%, ενώ απέτυχε να εκλέξει και ευρωβουλευτή στις ευρωεκλογές του 1999, καταλαμβάνοντας ποσοστό 2,28%. Στις εθνικές εκλογές του 2000 και του 2004, στήριξε τη ΝΔ.

Πρώτη Γραμμή – Εθνική Συμμαχία – Κόμμα Ελληνισμού

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 η διαφωνία της Ελλάδας για την ονομασία της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας συνέβαλε στο να υιοθετηθούν ακραίες εθνικιστές θέσεις από ακροδεξιούς κύκλους. Στο πλαίσιο αυτό ιδρύονται το 1999 η Εθνική Συμμαχία, υπό τον Γ. Μιχαλόπουλο με αναφορές στον Βασιλά, τους Απριλιανούς, την ομοιογένεια της ελληνικής φυλής, το θρησκειύμα και την απέλαση μεταναστών. Είχαν προηγηθεί, το 1998, το κόμμα

Ελληνισμού του Σ. Σοφιανόπουλου με αναφορές στην απέλαση των μουσουλμάνων της Δ. Θράκης, την απελευθέρωση της Β. Ηπείρου και Κύπρου και το κόμμα Ελληνική Ενότητα, το 1992, με αναφορές στην άμεση αποφυλάκιση των χουντικών και στην ανωτερότητα της ελληνικής φυλής. Αναγνωρίζοντας τον εαυτό του ως «εθνικιστή» και επιδιώκοντας να καταπολεμήσει την παράνομη μετανάστευση, ο Μ. Βορίδης και το Ελληνικό Μέτωπο συμμάχησαν στις εθνικές εκλογές του 2000 με το κόμμα Πρώτη Γραμμή που είχε ιδρύσει το 1999 ο Κ. Πλεύρης, φανατικός αντισημίτης και αρνητής του ολοκαυτώματος. Όλα τα παραπάνω ακροδεξιά κομματικά μορφώματα δεν έτυχαν αναγνώρισης και ενίσχυσης από το εκλογικό σώμα και σε σύντομο χρονικό διάστημα αποσυντέθηκαν. Ωστόσο, ιδρυτικά μέλη και ηγετικές μορφές του Ελληνικού Μετώπου, όπως ο Μ. Βορίδης, όχι μόνο παρέμειναν ενεργοί στο πολιτικό στίβο με κομβικές πολιτικές παρεμβάσεις, αλλά κατέλαβαν και ηγετικά πόστα όταν απορροφήθηκαν από τον ΛΑΟΣ του Γ. Καρατζαφέρη το 2000.

Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός (ΛΑΟΣ)

Σε γενικές γραμμές, παρατηρώντας κανείς τη συνολική πορεία όλων των ακροδεξιών κομματικών μορφωμάτων που εμφανίστηκαν από τη μεταπολίτευση και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990, διαπιστώνει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Καταρχάς, κανένα από αυτά δεν έτυχε ευρείας εκλογικής προτίμησης από το εκλογικό σώμα και ουσιαστικά όλα παρέμειναν στο πολιτικό περιθώριο. Σίγουρα μία από τις αιτίες για αυτή την πορεία είναι είτε η άμεση ή/και έμμεση σύνδεσή τους με πρωταγωνιστές ή κατάλοιπα του απριλιανού καθεστώτος, είτε μια ιδεολογική και απροκάλυπτη σύνδεσή τους με παλαιότερα φασιστικά ή ναζιστικά καθεστώτα (π.χ. καθεστώς της 4ης Αυγούστου). Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις διαπιστώνεται μια κοινή προσπάθειά τους να διατηρήσουν στην επικαιρότητα τις ιδεολογικές τους αναφορές (εθνικοπατριωτισμός, εθνοφυλετική συνέχεια των Ελλήνων, εθνικισμός, αντικομμουνισμός, αντισημιτισμός, κ.ά.) με αφορμή διάφορες πολιτικές συγκυρίες σε διάφορες χρονικές στιγμές (νομιμοποίηση του ΚΚΕ, μεταναστευτικό, Μακεδονικό, κ.λπ.), χωρίς ωστόσο να πετυχαίνουν να συσπειρώσουν αποτελεσματικά το ακροδεξιό τους ακροατήριο (Θεοφιλόπουλος, 2011, σελ. 8).

Στην περίπτωση του ΛΑΟΣ έχουμε να κάνουμε με μία ιδιαίτερη περίπτωση κόμματος της ριζοσπαστικής δεξιάς, καθώς δεν προήλθε από μια συνένωση ή μετεξέλιξη κάποιου προηγούμενου ακροδεξιού κομματικού μορφώματος. Ο ΛΑΟΣ δημιουργήθηκε την άνοιξη του 2000 από τον πρώην βουλευτή της ΝΔ, Γ. Καρατζαφέρη (με πολιτικές συμπάθειες προς τον Βασιλιά Κωνσταντίνο και πρώην χουντικά στελέχη), ο οποίος είχε διαγραφεί από τη ΝΔ του Κ. Καραμανλή. Αν και προέκυψε μέσα από τον κομματικό μηχανισμό της ΝΔ, πολύ γρήγορα πλαισιώθηκε από ακροδεξιά στελέχη και οπαδούς άλλων ακροδεξιών κομματικών μορφωμάτων όπως η *Πρώτη Γραμμή* του Κ. Πλεύρη, το *Κόμμα Ελληνισμού* του Σ. Σοφιανόπουλου και το *Ελληνικό Μέτωπο* του Μ. Βορίδη. Όπως επισημαίνει η Β. Γεωργιάδου (2018, σελ. 151), η μεταστροφή της πολιτικής του αρχηγού της ΝΔ Κ. Καραμανλή το 1997 προς το κέντρο, η οποία εκφράστηκε ποικιλοτρόπως («δεν συνεργαζόμαστε με τα άκρα»), δημιούργησε το αφήγημα του μεσαίου χώρου, για το οποίο αρκετά στελέχη της ΝΔ εξέφρασαν επιφυλάξεις ή και σοβαρές ανησυχίες, αφενός, για τον κίνδυνο απώλειας της πολιτικής και ιδεολογικής ταυτότητας ενός μέχρι τότε «καθαρού» δεξιού κόμματος, αφετέρου, για τον κίνδυνο απώλειας της υποστήριξης ενός σημαντικού δεξιού ή και ακροδεξιού ακροατηρίου. Οι διαφορετικές και αντίθετες απόψεις που εκφράστηκαν οδήγησαν στην αποχώρηση του Γ. Καρατζαφέρη και στη δημιουργία του ΛΑΟΣ.

Στο μεταξύ, όπως υπερθεματίζει η Β. Γεωργιάδου (2018, σελ. 161), οι πολιτικές συγκυρίες της εποχής ευνόησαν την ενίσχυση του ΛΑΟΣ καθώς, από τη μια, η μεταστροφή του ΠΑΣΟΚ σε ένα εκσυγχρονιστικό ευρωπαϊκό κόμμα (επιλογή του τότε πρωθυπουργού και προέδρου του ΠΑΣΟΚ Κ. Σημίτη) και, από την άλλη, ο επαναπροσδιορισμός της ΝΔ ως κόμματος του μεσαίου χώρου «*μακριά από τα άκρα*», έφερε τα δύο κόμματα πολύ κοντά σε βασικά θέματα της τρέχουσας τότε πολιτικής ατζέντας (Μακεδονικό, σχέσεις με ΕΕ, μεταναστευτικό). Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώθηκε μια επιθετική ρητορική του αρχηγού του ΛΑΟΣ που περιλάμβανε μια σειρά από κομβικές λεκτικές και ιδεολογικές παρεμβάσεις στο πολιτικό σκηνικό και οι οποίες αποτέλεσαν τη βασική ιδεολογική πλατφόρμα του ΛΑΟΣ. Η έμφαση στα ζητήματα της θρησκείας, οι αλυτρωτικές θέσεις για αναγέννηση του ελληνισμού στις χαμένες πατρίδες, η επιθετική αντιμεταναστευτική ρητορική, η σύνδεση ανεργίας και μεταναστών, το όραμα μιας ελληνοκεντρικής

παιδείας, ένα κράτος πρόνοιας μόνο για Έλληνες, η απαλλαγή της χώρας από την οικονομική ολιγαρχία και τα πολιτικά τζάκια, η εναντίωση στο κατεστημένο τραπεζικό σύστημα, η εμπέδωση του αισθήματος της εθνικής ασφάλειας στους πολίτες, ήταν μερικά από τα βασικά θέματα της ιδεολογικής πλατφόρμας του κόμματος (Ellinas, 2013, σελ. 5· Γεωργιάδου, 2018, σελ. 156-160).

Οι παραπάνω πολιτικές και ιδεολογικές θέσεις κατάφεραν να επηρεάσουν ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των εκλογέων, το οποίο εκφράστηκε σε διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις. Ειδικότερα, στις ευρωεκλογές του 2004 ο ΛΑΟΣ με ποσοστό 4,12% κατάφερε να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή (τον αρχηγό του), ενώ στις επόμενες του 2009 κατάφερε σχεδόν να διπλασιάσει τα ποσοστά του πετυχαίνοντας 7,15% και εκλέγοντας δύο ευρωβουλευτές. Αντίστοιχα, θεαματικά αποτελέσματα πέτυχε και σε επίπεδο εθνικών εκλογών το 2007, όπου με ποσοστό 3,8% εξέλεξε δέκα βουλευτές, και το 2009, όπου με ποσοστό 5,63% εξέλεξε δεκαπέντε βουλευτές. Βεβαίως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι αυτή η εκλογική επιτυχία του ΛΑΟΣ και η συνακόλουθη πολιτική του απήχηση στο εκλογικό σώμα οφειλόταν και σε μια χρονική πολιτική συγκυρία. Όπως σημειώνει η Γεωργιάδου (ό.π., σελ. 160-166), η πολιτική ευκαιρία του ΛΑΟΣ σχετιζόταν με ιδεολογικοπολιτικές ανακατατάξεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, ορισμένες από τις οποίες είχαν να κάνουν, αφενός, με την ταύτιση απόψεων και σύγκλιση πολιτικών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων με φιλελεύθερα και χριστιανοδημοκρατικά κόμματα, αφετέρου, με την πολιτική αποξένωση σημαντικού μέρους των εκλογέων από πολιτικά κόμματα και οργανώσεις, την έλλειψη εμπιστοσύνης στο mainstream πολιτικό σύστημα και τη διάχυτη άποψη, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, περί διαφθοράς και διαπλοκής ενός κατεστημένου πολιτικού συστήματος που καθοδηγείται από το κέντρο λήψης αποφάσεων των Βρυξελλών. Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι ο αρχηγός του ΛΑΟΣ ήταν ένας έμπειρος και προβεβλημένος πολίτευτής που προερχόταν από την ΝΔ σήμαινε ότι μπορούσε να αξιοποιήσει τη μεγάλη δεξαμενή δεξιών ψηφοφόρων της, ενώ διατηρούσε υπό τον έλεγχό του εφημερίδα, τηλεοπτικό κανάλι και ραδιοφωνικό σταθμό με πανελλαδική εμβέλεια, που του επέτρεπε να παρεμβαίνει καθημερινά σε ζητήματα της επικαιρότητας, να αυτοπροβάλλεται και να διαχέει ευκολότερα τις ιδεολογικές του αντιλήψεις (εθνικοπατρι-

ωτισμός, ομοφοβικές θέσεις, ανεργία, μεταναστευτικό, Μακεδονικό, κ.λπ.) (Θεοφιλόπουλος, 2011, σελ. 9-16).

Όλοι οι παραπάνω παράγοντες διαμόρφωσαν ένα εξαιρετικά ευνοϊκό κλίμα για να συγκροτηθεί μια ακροδεξιά ψήφος εμπιστοσύνης προς το ΛΑΟΣ. Βεβαίως, ο ίδιος ο Γ. Καρατζαφέρης απέκρουε τον ισχυρισμό από τους πολιτικούς του αντιπάλους ότι ο ΛΑΟΣ είναι ένα ακροδεξιό κόμμα (Γεωργιάδου, 2018, σελ.155-156). Ωστόσο, τόσο η ιδεολογική του πλατφόρμα όσο και η στελέχωση κομβικών θέσεων του κόμματος με πρόσωπα που είχαν είτε σχέσεις με το χουντικό καθεστώς είτε εκφράζονταν θετικά για αυτό (Μ. Βορίδης, Α. Γεωργιάδης, Α. Πλεύρης), υιοθετώντας, παράλληλα, έντονες αντισημιτικές, αντικομμουνιστικές και ελληνοχριστιανικές ρητορικές, συνηγορούν προς την επιβεβαίωση των ισχυρισμών των πολιτικών αντιπάλων του ΛΑΟΣ.

Η συμμετοχή του ΛΑΟΣ στην κυβέρνηση συνεργασίας του Α. Παπαδήμου (2011-2012) και η ψήφιση από τους βουλευτές αυτού του πρώτου μνημονίου επέφεραν τη σταδιακή αποδυνάμωση του κόμματος και την εκλογική του αποτυχία, καθώς δεν κατάφερε να εκπροσωπηθεί στο Κοινοβούλιο στις διπλές εθνικές εκλογές του 2012 (2,9% και 1,58%, αντίστοιχα) αλλά ούτε και στις ευρωεκλογές του 2014 (2,69%). Ο ΛΑΟΣ, σε αντίθεση με τα άλλα ακροδεξιά λαϊκιστικά κομματικά μορφώματα που επιχειρήσαν να δοκιμαστούν στον ελληνικό πολιτικό στίβο, παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, όχι μόνο διότι είχε μακροχρόνια παρουσία, στην οποία πέτυχε σημαντικές εκλογικές επιτυχίες συσπειρώνοντας ένα μεγάλο κομμάτι ακροδεξιών υποστηρικτών και ψηφοφόρων. Η μεγαλύτερη επιτυχία του ΛΑΟΣ είναι ότι σηματοδότησε μια νέα εποχή για την ακροδεξιά στην Ελλάδα, καθώς κατάφερε να μεταφέρει αρχές, όρους και ιδεολογίες της άκρας δεξιάς από το κοινωνικό και πολιτικό περιθώριο που βρίσκονταν μέχρι τότε, στο επίκεντρο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής (εθνικισμός, ελληνοκεντρισμός, εθνοφυλετισμός, αξία ελληνοχριστιανικών πθών, μάχη ενάντια στο πολιτικό κατεστημένο, ομοφοβία, εγκληματικότητα και απελάσεις μεταναστών, αντικομμουνισμός, κ.ά.). Από αυτή την άποψη, η Β. Γεωργιάδου (2018, σελ. 168-169) σημειώνει ότι ο ΛΑΟΣ απέχει παρασάγγας από το να χαρακτηριστεί «κόμμα κομψής» στο βαθμό που συνέβαλε στην εξοικείωση του εκλογικού σώματος με ακροδεξιές ιδέες και πολιτικές, γεγονός που έπαιξε σημαντικό ρόλο

στην ευκολότερη αποδοχή της εθνικοσοσιαλιστικής ΧΑ, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Από την ακροδεξιά στην νεοναζιστική Χρυσή Αυγή: η αρχή μιας πορείας αέναης βίας και οι ιδεολογικές της αναφορές

Η Χρυσή Αυγή (ΧΑ) δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο στα ελληνικά κοινωνικοπολιτικά δρώμενα, ειδικά όσον αφορά τη βίαιη ακτιβιστική της δράση. Ιδρύθηκε το φθινόπωρο του 1983 από τον σημερινό της αρχηγό Ν. Μιχαολιάκο. Η ΧΑ από την ίδρυσή της υπήρξε μία ανοιχτά νεοναζιστική οργάνωση, όπως αποτυπώνεται στα κείμενα, τα σύμβολα και τις πρακτικές της. Είναι ενδεικτικό ότι ο αρχηγός της, ήδη από τη μεταπολίτευση (1974 και έπειτα), συμμετείχε ενεργά σε εξτρεμιστικές ακροδεξιές ενέργειες με σημαντικότερες τις βομβιστικές επιθέσεις από τον Μάρτιο έως και τον Ιούνιο του 1978 σε κινηματογράφους της Αθήνας που πρόβαλλαν σοβιετικές ταινίες, καθώς και σε επιθέσεις εμπρησμού σε χώρους, γραφεία και περιοδικά της αριστεράς (xyzcontagion 2014). Γι' αυτές του τις ενέργειες συνελήφθη μαζί με άλλους τον Ιούλιο του 1978. Τρία χρόνια νωρίτερα, τον Δεκέμβριο του 1976, συμμετείχε με άλλους υποστηρικτές της Χούντας στον ξυλοδαρμό και στο λιντσάρισμα δημοσιογράφων που κάλυπταν το ρεπορτάζ της κηδείας του δολοφονημένου από την 17 Νοέμβρη χουντικού και βασανιστή Ε. Μάλιου, με αποτέλεσμα πέντε δημοσιογράφοι να καταλήξουν στο νοσοκομείο με σοβαρές κακώσεις. Γι' αυτές του τις ενέργειες δικάστηκε και καταδικάστηκε σε φυλάκιση μέχρι το Δεκέμβριο του 1980. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 ξεκίνησε η εκδοτική του δραστηριότητα με το περιοδικό «Χρυσή Αυγή», ένα έντυπο όπου αποτυπωνόταν ξεκάθαρα η «εθνικοσοσιαλιστική» ιδεολογία και το οποίο εξελίχθηκε σε ένα από τα πιο σημαντικά μέσα για τη διάχυση της νεοναζιστικής ιδεολογίας στην Ελλάδα (xyzcontagion 2014). Εξάλλου στο ίδιο το καταστατικό της ΧΑ γίνεται σαφής αναφορά στην ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού. Η ακτιβιστική της δράση εντάθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Σε αυτό συνέβαλε η παρουσία των Βαλκάνιων μεταναστών που εισέρρεαν στην Ελλάδα μετά την πτώση του σοβιετικού καθεστώτος και ειδικότερα το Μακεδονικό ζήτημα, για το οποίο υπήρξε

ευρεία κινητοποίηση και αντίδραση στην Ελλάδα με οργανώσεις συλλαλητηρίων και συγκεντρώσεων σε όλες σχεδόν τις μεγάλες ελληνικές πόλεις. Ήταν η εποχή που η «Χρυσή Αυγή» βρήκε μια μοναδική ευκαιρία να διεισδύσει σε αυτές τις συγκεντρώσεις αλλά και σε σχολεία, επιδιώκοντας να διαδώσει την εθνικιστική και εξτρεμιστική της ιδεολογία (Σακελαρίου, 2015, σελ. 5-6). Η συχνή αυτή παρουσία της προκάλεσε αντιδράσεις και αντισυγκεντρώσεις από δημοκρατικές δυνάμεις (νεολαίες και κόμματα)· σε μία από αυτές παραστρατιωτική φάλαγγα δώδεκα ατόμων, υπό την καθοδήγηση του τότε υπαρχηγού της Α. Ανδρουτσόπουλου, επιτέθηκε σε συγκεντρωμένους της ΕΦΕΕ και αποπειράθηκε να δολοφονήσει τον Δημήτρη Κουσουρή, φοιτητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και μέλος του Κεντρικού Συμβούλιο της ΕΦΕΕ (xyzcontagion 2014).

Οι ιδεολογικές αναφορές του κόμματος παραπέμπουν απευθείας στον εθνικοσοσιαλισμό αφού, σύμφωνα με το καταστατικό του κόμματος, είναι η μόνη επαναστατική ιδεολογία που μπορεί να οδηγήσει την κοινωνία σε ανώτερα ηθικά, κοινωνικά και πνευματικά επιτεύγματα. Στρέφεται εναντίον της δημοκρατίας, καθώς πρεσβεύει ότι ως σύστημα είναι ιστορικά καταδικασμένο, αφού οι πολλοί δεν μπορούν να αποφασίσουν και απαιτείται η ισχυρή παρουσία ενός ικανού ηγέτη. Το έθνος ταυτίζεται με το κράτος και η ιθαγένεια με την εθνικότητα, η οποία διαμορφώνεται από άτομα κοινής καταγωγής με την ίδια βιολογική και πολιτισμική κληρονομιά. Είναι σαφές η έμφαση που δίνουν τα μέλη της ΧΑ στις εθνοφυλετικές διαφορές μέσα από τις κατά καιρούς δηλώσεις τους για την υπεροχή και ανωτερότητα της ελληνικής φυλής (Ellinas, 2013, σελ. 7-9). Αν και από τη δεκαετία του 1990 σταμάτησαν οι επικλήσεις στην εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία και η ρητορική της εστιάζει στον λαϊκό εθνικισμό, τα μέλη της –ακόμα και τα πρωτοκλασάτα– δεν διστάζουν ενίοτε να προβληθούν φορώντας την χιτλερική σβάστικα (κονκάρδες, δαχτυλίδια, τατουάζ). Είναι σαφές ότι η ΧΑ υπήρξε από την ίδρυσή της μια ανοιχτά ναζιστική οργάνωση, όπως εξάλλου δείχνουν όχι μόνο οι διασυνδέσεις των στελεχών της με τους εκπροσώπους του ιστορικού ελληνικού φασισμού, αλλά και τα κείμενά της εκείνη την εποχή (Georgiadiou, 2013, σελ. 75-101).

Ακόμα και μετά την εντυπωσιακή είσοδό της στην κεντρική πολιτική σκηνή το 2012, δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη διάψευση της

φασιστικής ταυτότητάς της, παρά με την επένδυση της τελευταίας με τον μανδύα του ελληνικού εθνικισμού. Παρόμοια, δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα (τουλάχιστον μέχρι την περίοδο των διώξεων εναντίον των μελών της) με τη διάψευση του βίαιου χαρακτήρα της δράσης της, τον οποίο, αντίθετα, φάνηκε να τον αξιοποιεί για την προσέλκυση υποστηρικτών. Αυτό εξάλλου φάνηκε και στις ομάδες κρούσης που είχε οργανώσει με σκοπό τις επιθέσεις σε μετανάστες στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, τις οποίες πρόβαλε ως το πλέον αξιόπιστο και αποτελεσματικό μέσο επαγρύπνησης και κινητοποίησης ενάντια στις «καταλήψεις» πλατειών της Αθήνας από μετανάστες και πρόσφυγες (Ellinas, 2013, σελ. 7-9). Στο βαθμό που επικαλείται και χρησιμοποιεί τη βία ως μέθοδο δυναμικής και άμεσης επίλυσης της κρίσης και της παρακμής του έθνους, η ΧΑ εκφράζει αυθεντικά μια βία φασιστική. Ως εκ τούτου, η βία απέναντι σε πολιτικούς αντιπάλους και «φυλετικά κατώτερους» ξένους, ως στοιχείο της ταυτότητας της ΧΑ, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται στην εξέταση της ραγδαίας επιτυχίας της, όπως στις περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Είναι ενδεικτικό ότι στις δημοτικές εκλογές του 2010 ο Ν. Μιχαολιάκος ως επικεφαλής του συνδυασμού «Ελληνική Αυγή για την Αθήνα» κατάφερε να εκλεγεί δημοτικός σύμβουλος πετυχαίνοντας ποσοστό 5,29%. Ειδικά στο 6ο διαμέρισμα των Αθηνών –όπου υπάγεται και η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα– ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής καθώς έλαβε το 8,38% των ψήφων (Ellinas, 2013, σελ. 7-9).

Γίνεται αντιληπτό ότι ο βίαιος χαρακτήρας της οργάνωσης, από τα πρώτα της βήματα μέχρι σήμερα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μία παραφυάδα της δράσης της. Τουναντίον, πρόκειται για θεμελιακό χαρακτηριστικό της που συμπληρώνει το ιδεολογικό της οπλοστάσιο και που μάλιστα εντάθηκε μετά την είσοδο της στο Κοινοβούλιο. Όπως χαρακτηριστικά ορισμένοι μελετητές επισημαίνουν, οι βίαιες πρακτικές της ΧΑ είναι η ειδοποιός διαφορά τόσο με άλλα ακροδεξιά κομματικά μορφώματα που κατά καιρούς έκαναν την εμφάνισή τους στο εγχώριο πολιτικό σκηνικό όσο και με ευρωπαϊκά ακροδεξιά κόμματα: «το στοιχείο που καθιστά την περίπτωση της ΧΑ διακριτή από άλλες περιπτώσεις είναι ότι σε αυτήν το ιδεολογικό της φορτίο και οι πρακτικές ακτιβισμού που ακολουθεί είναι αλληλένδετες, με τη μια διάσταση (ιδεολογία/θέσεις) να υποστηρίζεται από την άλλη (οργάνωση/πρακτικές)» (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 171-172). Την ίδια τοποθέτηση εκφράζει και ο

Ellinas (2013, σελ. 8-9), υποστηρίζοντας ότι «η βίαιη συμπεριφορά των μελών και των ηγετών της ΧΑ τη ξεχωρίζει από όλους τους άλλους ακροδεξιούς σχηματισμούς που έχουν εμφανιστεί στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες. Η ρατσιστική ιδεολογία και η βίαιη εικόνα της ΧΑ την ξεχώρισαν επίσης από τα ριζοσπαστικά δεξιά κόμματα στην Ευρώπη που μοιράζονται μια εθνικιστική κοσμοθεωρία». Πέρα από την ιδεολογική συμπάθεια προς το ναζισμό και τον φασισμό, η ιδεολογική πλατφόρμα της ΧΑ συμπληρώνεται από αντισημιτικές και αντικομμουνιστικές αναφορές, ενώ η αντισυσημική της ρητορική καταφέρεται ενάντια στο φαύλο δημοκρατικό καθεστώς και στο διεφθαρμένο πολιτικό κατεστημένο που λεηλατεί τη χώρα προς όφελος του κεφαλαίου των πολυεθνικών και του παγκόσμιου σιωνισμού.

Η εκλογική πορεία, η είσοδος στο Κοινοβούλιο και η σκιαγράφηση του κοινωνικο-δημογραφικού προφίλ του ψηφοφόρου της ΧΑ

Η εκλογική παρουσία της ΧΑ στις βουλευτικές εκλογές του 2012 δεν ήταν κάτι νέο για την εκλογική ιστορία της. Απόπειρες εκλογικής εισόδου της ΧΑ είχαν πραγματοποιηθεί αρκετές φορές στο παρελθόν, τόσο για το Κοινοβούλιο όπως το 1996 και το 2009, όσο και για Ευρωκοινοβούλιο, το 1994, το 1999, το 2004 και το 2009. Ωστόσο, σε όλες τις παραπάνω εκλογικές αναμετρήσεις τα ποσοστά της ΧΑ δεν ξεπέρασαν το 0,75%, που ήταν και το μεγαλύτερο ποσοστό που πέτυχε και αφορούσε στις ευρωεκλογές του 1999. Η ΧΑ εισέρχεται δυναμικά στον πολιτικό στίβο με τις εθνικές εκλογές του 2012, πετυχαίνοντας το εντυπωσιακό ποσοστό του 6,97%, εκλέγοντας 18 βουλευτές, γεγονός που εξέπληξε τον πολιτικό κόσμο και όχι μόνο.

Βεβαίως, εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι προμήνυμα της εκλογικής απήχυσής της είχε ήδη σταλεί δύο χρόνια νωρίτερα με την εκλογή του αρχηγού της Ν. Μιχαολιάκου ως δημοτικού συμβούλου στις δημοτικές εκλογές του 2010, πετυχαίνοντας ποσοστό 5,29% στο Δήμο της Αθήνας. Η εκλογική της πορεία παίρνει ανοδική τροχιά καθώς στις ευρωεκλογές του 2014 καταφέρνει να συγκεντρώσει 9,39%, εκλέγοντας τρεις ευρωβουλευτές. Αλλά και στις επαναληπτικές εθνικές εκλογές το 2012, όσο και στις διπλές εθνικές εκλογές το 2015 δι-

ατρεί τα ποσοστά της, καθώς πετυχαίνει αντίστοιχα 6,92%, 6,28% και 6,99%.

Διερευνώντας τις εκλογικές της αποδόσεις ανά γεωγραφική περιοχή, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η ΧΑ επιτυγχάνει σχετική ομοιομορφία των εκλογικών της επιδόσεων εντός των εκλογικών περιφερειών, ενώ σε περιοχές όπως η Αττική, η Πελοπόννησος και η Κεντρική Ελλάδα πέτυχε ποσοστά υψηλότερα του πανελλαδικού μέσου όρου της (Αττική [9,96%], Αργολίδα [9,44%] και Κόρινθος [9,99%]). Παράλληλα, παρουσιάζει σημαντικά εκλογικά ποσοστά σε περιοχές που υπήρξαν παραδοσιακές δεξαμενές παροχής ψήφων της παλιάς άκρας δεξιάς (Μακεδονία και Πελοπόννησος για ΕΠΕΝ και Εθνική Παράταξη), όσο και πρόσφατα του ΛΑΟΣ στα αστικά κέντρα. Εντούτοις, την ενίσχυσαν και ψηφοφόροι που δεν προέρχονταν αποκλειστικά από την ακροδεξιά αλλά και πρώην ψηφοφόροι της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 179-189· Ellinas, 2013, σελ. 12-14). Διεκδικώντας την ψήφο των εκλογέων της εκλογικής περιφέρειας, κόμματα και (υποψήφιοι) βουλευτές επιζητούν τη συγκρότηση δικτύων υποστήριξης, είτε πρόκειται για επίσημους τοπικούς κομματικούς μηχανισμούς, είτε για άλλου τύπου οργανώσεις και φορείς. Στο ίδιο γεωγραφικό επίπεδο, οι τοπικές ελίτ συγκροτούν δίκτυα πελατειακών σχέσεων κατανέμοντας πόρους και προσδοκίες που μεταβιβάζονται συχνά μεταξύ γενεών. Το ότι η ΧΑ πέτυχε σχετική ομοιομορφία των εκλογικών της επιδόσεων εντός των εκλογικών περιφερειών σημαίνει ότι κατάφερε να διεμβολίσει το παραδοσιακό πεδίο συγκρότησης τοπικών πολιτικών συστημάτων στην Ελλάδα. Επίσης, παρατηρούμε ότι η ΧΑ έχει υψηλότερες επιδόσεις εκεί όπου η αναλογία μεταξύ νεότερων και μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων είναι υπέρ των πρώτων και εκεί όπου υπάρχει σχετική υπεροχή των ανέργων και των μεταναστών και υστέρηση των εργατικών επαγγελματιών, των ηλικιωμένων και των ατόμων με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν οι Ellinas και Γεωργιάδου, τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων της ΧΑ παρουσιάζουν αναλογίες με αυτά των ακροδεξιών κομμάτων της Ευρώπης, καθώς όπως συνέβη και με το ΛΑΟΣ, η ΧΑ αντλεί εκλογική υποστήριξη κυρίως από νέους έναντι των ηλικιωμένων, από άνδρες ψηφοφόρους έναντι των γυναικών, από απόφοιτους χαμηλής και μέσης εκπαίδευσης, από λαϊκά στρώ-

ματα και από εργαζόμενους κυρίως του δευτερογενή τομέα (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 190-194 · Ellinas, 2013, σελ. 12-14).

Αίτια πολιτικής αποδοχής και εκλογικής επιτυχίας: ακτιβισμός, θεωρία και πράξη

Η εντυπωσιακή εκλογική επιτυχία της ΧΑ στις διπλές εθνικές εκλογές του 2012 συνδέεται συχνά με τις συνθήκες της οικονομικής κρίσης που βίωσε η ελληνική κοινωνία στις αρχές του 2010. Η σύνδεση αυτή αναφέρεται, κυρίως, στην απονομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος και στη συνακόλουθη αποξένωση μέρους του εκλογικού σώματος που επέλεξε να στείλει μήνυμα αποδοκιμασίας των πολιτικών διαχείρισης της οικονομικής κρίσης και των καθιερωμένων κομμάτων. Η ψήφιση των δύο πρώτων μνημονίων (Μάιος του 2010 και Οκτώβριος του 2011) πραγματοποιήθηκε σε ένα τεταμένο κλίμα ακραίας πολιτικής πόλωσης και κοινωνικών αντιδράσεων, καθώς επέφεραν διαδοχικά κύματα λιτότητας και ύφεσης και οδήγησαν σε ραγδαία αύξηση της ανεργίας, μείωση των επενδύσεων, ακραία φτώχεια, αύξηση του ποσοστού αστέγων και του αριθμού ατόμων που ξαφνικά βρέθηκαν χωρίς κοινωνική προστασία σε βασικά αγαθά κοινωνικής πρόνοιας (υγειονομική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση, επιδόματα). Οι εξελίξεις αυτές πυροδότησαν μια σειρά κοινωνικοπολιτικών διαδικασιών, στο επίκεντρο των οποίων βρέθηκε έντονη αμφισβήτηση, κριτική και αποδοκιμασία στο κραταιό μέχρι τότε πολιτικό σύστημα, το οποίο ήταν επί δεκαετίες δομημένο στη βάση της επικυριαρχίας και των επιρροών των δύο κυρίαρχων μέχρι τότε κομμάτων, της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ. Ως εκ τούτου, οι διπλές εκλογές του 2012¹⁵ σηματοδότησαν

15. Οι πρώτες διεξήχθησαν τον Μάιο του 2012 υπό την υπηρεσιακή κυβέρνηση του Λ. Παπαδήμου, με τα δύο παραδοσιακά κόμματα της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ να γνωρίζουν μια πρωτόγνωρη εκλογική καθίζηση πετυχαίνοντας ποσοστά 18,85% και 13,18% αντίστοιχα. Πρώτο κόμμα αναδείχτηκε η ΝΔ, δεύτερο κόμμα ο ΣΥΡΙΖΑ με 16,78% και 52 έδρες, τρίτο κόμμα το ΠΑΣΟΚ, τέταρτο κόμμα οι Ανεξάρτητοι Έλληνες με 10,62%, πέμπτο κόμμα το ΚΚΕ με 8,48%, έκτο κόμμα η ΧΑ με 6,97% και 21 έδρες, και έβδομο και τελευταίο κόμμα η Δημοκρατική Αριστερά με 6,11% και 19 έδρες. Οι δεύτερες, πραγματοποιήθηκαν τον Ιούνιο του 2012 και διενεργήθηκαν από την υπηρεσιακή κυβέρνηση Παναγιώτη Πικραμμένου, επειδή στις προηγούμενες δεν έγινε δυνατός ο σχηματισμός κυβέρνησης. Σε αυτές η ΝΔ αναδείχθηκε κυβέρνηση με

την κατάρρευση των παραδοσιακά κυρίαρχων μέχρι τότε κομμάτων, τον κατακερματισμό του πολιτικού συστήματος και, κατ' επέκταση, την είσοδο στο ελληνικό κοινοβούλιο, για πρώτη φορά, ενός νέο-ναζιστικού κομματικού μορφώματος. Τούτων δοθέντων, η οικονομική κρίση παρουσιάζεται ως η βασική αιτία για την ενίσχυση της ΧΑ. Ωστόσο, για να κατευθυνθεί αυτή η αποδοκιμασία προς τη ΧΑ συνέβαλαν και ορισμένες άλλες συνθήκες, όπως η αύξηση του μεταναστευτικού πληθυσμού (θέμα στο οποίο η ΧΑ κατοχύρωσε την πιο γνήσια ρατσιστική ατζέντα) και η κατάρρευση του ΛΑΟΣ από το 2011. Επίσης, η θεωρία της κρίσης δεν εξηγεί πώς ένα μέρος της αποδοκιμασίας του εκλογικού σώματος στράφηκε ειδικά προς ένα μέχρι πρότινος περιθωριακό νεοναζιστικό κόμμα και όχι προς την αποχή ή προς οποιαδήποτε άλλο αντιμνημονιακό-αντισυστημικό κόμμα. Ο Ellinas (2013, σελ. 14-17) επισημαίνει μια σειρά από παράγοντες οι οποίοι –πέρα από την οικονομική κρίση– διαδραμάτισαν κομβικό ρόλο στην εκλογική επιτυχία της ΧΑ. Ενδεικτικά:

- α) Το ελληνικό πολιτικό σύστημα υπέφερε από χρόνια υψηλά επίπεδα διαφθοράς, πελατειακής νοοτροπίας και λαϊκισμού.
- β) Οι πολιτικές λιτότητας διέκοψαν πελατειακά δίκτυα των μεγάλων κομμάτων που επικεντρώνονταν στην παροχή θέσεων εργασίας. Ελλείψει αποτελεσματικών θεσμικών διαύλων πολιτικής συμμετοχής, η κατάρρευση των πελατειακών δικτύων διευκόλυνε τη στροφή μέρους του εκλογικού σώματος προς τη ΧΑ.
- γ) Η αποτυχία του πολιτικού συστήματος να παράσχει εναλλακτικές μορφές πολιτικής συμμετοχής μπορεί, εν μέρει, να εξηγήσει τη νομιμοποίηση και υποστήριξη της πολιτικής βίας ως μέσου έκφρασης πολιτικής δυσαρέσκειας.
- δ) Ο ενδογενής χαρακτήρας της ελληνικής κρίσης χρέους αποκάλυψε τις χρόνιες και βαθύτερες αποτυχίες του πολιτικού συστήματος για ριζοσπαστική πολιτική αλλαγή, τόσο στα αριστερά όσο και στα δεξιά, με αποτέλεσμα την «απονομιμοποίησή» του.
- ε) Οι πολιτικές αντιμετώπισης της μετανάστευσης του ελληνικού κράτους φάνηκαν ανεπαρκείς, καθώς δεν μπόρεσε να ελέγξει

29,66%, δεύτερο κόμμα ο ΣΥΡΙΖΑ με 26,89%, τρίτο το ΠΑΣΟΚ με 12,28%, τέταρτο οι ΑΝΕΛ με 7,51%, έκτο η ΧΑ με 6,92%, έβδομο η Δημοκρατική Αριστερά με 6,26% και όγδοο το ΚΚΕ με 4,51%.

τη ροή των μεταναστών χωρίς έγγραφα και των αιτούντων άσυλο. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 η ελληνική κοινή γνώμη αντιμετώπισε με σημαντικό σκεπτικισμό τη μετανάστευση. Οι πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου των τελευταίων δεκαετιών θεωρήθηκαν, επίσης, αποτυχημένες. Τα τελευταία χρόνια, λοιπόν, το ζήτημα της μετανάστευσης παρείχε εύφορο έδαφος για την πολιτική κινητοποίηση των απογοητευμένων ψηφοφόρων που ένιωθαν έντονα την ανάγκη τερματισμού των μεταναστευτικών ροών και, εν γένει, την αντιμετώπιση των προκλήσεων που θέτει η μετανάστευση.

Αντίστοιχα, η Γεωργιάδου (2018, σελ. 175, 193), επισημαίνοντας χαρακτηριστικά ότι «η διεύρυνση του ακροδεξιού πόλου έλαβε χώρα σε μια συγκυρία κατακρήμνισης της πολιτικής εμπιστοσύνης και ραγδαίας πτώσης του αισθήματος ικανοποίησης και των προσδοκιών ζωής στους εκλογείς», προσθέτει άλλον ένα παράγοντα για τον οποίο η ρητορική της ΧΑ βρήκε πρόσφορο έδαφος σε μεγάλη μερίδα του εκλογικού σώματος. Ο παράγοντας αυτός σχετίζεται με το χρόνιο έλλειμμα «ιδεολογικής αντίστασης» της κοινωνίας σε προκαταλήψεις και στερεότυπα για το φύλο, τη μετανάστευση, την ξενοφοβία, τον ρατσισμό, τη θρησκεία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η ακροδεξιά ρητορική της ΧΑ να φαίνεται οικεία και ως εκ τούτου να καλλιεργηθεί σε ένα προετοιμασμένο και πρόσφορο έδαφος. Η ίδια συγγραφέας εστιάζει, από τη μία, στην ιδιαίτερα αυξημένη απήχηση της ακροδεξιάς ρητορικής σε συγκεκριμένες κατηγορίες πληθυσμού και, από την άλλη, στην οπτική της προσφοράς, δηλαδή στους υλικούς, ανθρώπινους και οργανωτικούς πόρους που τα κόμματα διαθέτουν ώστε να κεφαλαιοποιήσουν τη δεδομένη σε κάθε χρονικό και χωρικό πλαίσιο ζήτηση, πείθοντας για την κρισιμότητα των θεμάτων της ατζέντας τους και των θέσεών τους. Ανάμεσα σε άλλους παράγοντες, όπως η πγεσία, η εξασφάλιση χρηματοδότησης και η ίδρυση παράπλευρων κοιμηματικών οργανώσεων, η ικανότητα αυτή καθορίζεται και από την κινητοποίηση ακτιβιστών. Αναφορικά με τον ακροδεξιό ακτιβισμό (ειδικά σε ζητήματα μετανάστευσης), διάφορες απόψεις συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι τα χαρακτηριστικά των ακτιβιστικών δράσεων έχουν καθοριστικό ρόλο τόσο ως προς την εμφάνιση, όσο και ως προς την ανθεκτικότητα των ακροδεξιών κοιμημάτων (Ellinas, 2013· Koronaiou, 2013·

Γεωργιάδου, 2018). Όπως ενδεικτικά αναφέρει ο Ellinas (2013, σελ. 16-17), η αντι-μεταναστευτική ρητορική της ΧΑ συνδυάστηκε από βίαιες ακτιβιστικές δράσεις των μελών της εναντίον των μεταναστών. Η Γεωργιάδου (2018, σελ. 180-182) εστιάζει σε αυτό τον προβληματισμό στη βάση σύνδεσης της οργανωτικής παρουσίας της ΧΑ και της εκλογικής της απήχησης, καθώς κατάφερε να αξιοποιήσει δυνάμεις σε εκείνες τις περιοχές που υπήρχαν οργανωτικοί πυρήνες του κόμματος και εκεί που οι συνθήκες επέτρεπαν την μονιμότερη παρουσία της (π.χ. Άγιος Παντελεήμονας), με αποτέλεσμα να δημιουργήσει ισχυρούς οργανωτικούς και εκλογικούς θύλακες (π.χ. 6ο διαμέρισμα Αθήνας, Νίκαια-Πέραμα).

Στην μελέτη της η Α. Κοροναίου (2013, σελ. 332-338) εστιάζει στην ακτιβιστική διάσταση της ΧΑ μέσα από το κοινωνικό της έργο. Σε αρκετές γειτονιές της Αθήνας μέλη της ΧΑ έκαναν αισθητή την παρουσία τους με σκοπό να συνδράμουν στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, βοηθώντας παράλληλα ηλικιωμένους πολίτες στις καθημερινές τους ανάγκες (περιπολίες ασφαλείας, προστασία/ συνοδεία για τραπεζικές συναλλαγές, κ.ά.). Αν και αυτές οι περιπτώσεις ακτιβισμού ανταποκρίνονται περισσότερο στο πλαίσιο δόμησης ενός αστικού μύθου και λιγότερο στην πραγματικότητα, η συγγραφέας υποστηρίζει ότι με τη συμβολή τους τα ΜΜΕ συνέβαλαν σημαντικά στη διάδοση αυτών των μύθων και, κατ' επέκταση, στην αποδοχή της ΧΑ ως ενός αντισυστημικού κόμματος που μπορεί να υποκαταστήσει τις ανεπάρκειες του ελληνικού πολιτικού συστήματος και να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πολιτών που προκύπτουν από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Στο πλαίσιο αυτό, το ενδιαφέρον των ΜΜΕ στράφηκε σε τοπικές οργανώσεις της ΧΑ, οι οποίες ανέλαβαν μια σειρά από δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα όπως δωρεές αίματος και διανομές φαρμάκων, διανομή φαγητού και αγροτικών προϊόντων, αλλά και δράσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας μέσα από τη σύσταση άτυπων δικτύων αναζήτησης εργασίας. Τις ακτιβιστικές αυτές δράσεις συνόδευε και η κατάλληλη ρητορική έπαρση της ΧΑ που σπηλίτευε τις ανεπάρκειες της ελληνικής πολιτείας να ανταποκριθεί στις ανάγκες των Ελλήνων πολιτών, βρίσκοντας έτσι την ευκαιρία να διαδώσει το εθνοκεντρικό της μήνυμα και να προβάλει την ταυτότητα ενός γνήσιου πατριωτικού κόμματος (τροφήμα, εργασία και φάρμακα μόνο για Έλληνες, ένας μετανάστης εργαζόμενος ένας Έλληνας άνεργος,

κατάρρευση του υγειονομικού συστήματος από τη δωρεά περίθαλψη μεταναστών, κ.λπ.).

Οι ακτιβιστικές δράσεις της ΧΑ φαίνεται να ενισχύονται στην περίπτωση της βίαιης δραστηριότητα των μελών της εναντίον των μεταναστών ενισχύοντας το αντι-μεταναστευτικό προφίλ του κόμματος, που εμφανίζεται είτε να αμφισβητεί είτε να υποκαθιστά το μονοπώλιο του κράτους στην έννομη βία (καταστροφές πάγκων μεταναστών σε λαϊκές που δεν είχαν άδεια, επιθέσεις σε μετανάστες στον Άγιο Παντελεήμονα και στο Πέραμα). Κατά τον Ellinas (2013, σελ. 16-17), ο συνδυασμός εθνικιστικής κοσμοθεωρίας και βίαιης δραστηριότητας βοήθησε την ΧΑ να αποκτήσει κυριότητα στο ζήτημα της μετανάστευσης. Ο βίαιος ακτιβισμός της ΧΑ αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της δράσης της και επιδιώκει να τον επιβάλει σε κάθε κοινωνική και πολιτική συγκυρία. Στο κατά πόσο η βία που ασκεί η ΧΑ συνδέεται άμεσα με την προσέλκυση ψηφοφόρων, η Γεωργιάδου (2013, σελ. 199) απαντά ότι οι βίαιες δράσεις της ΧΑ δεν αποτελούν το αίτιο συγκέντρωσης ψήφων προς αυτήν, αλλά τη συνδράμουν –ιδίως με τη βοήθεια των ΜΜΕ– στο να αποκτήσει ορατότητα σε ένα σημαντικό μέρος του εκλογικού σώματος. Παρ' όλα αυτά, δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας ότι οι βίαιες πρακτικές της ΧΑ έδειξαν να «ανταμείβονται» στην περίπτωση της χειροδικίας του Η. Κασιδιάρη στη βουλευτή του ΚΚΕ Λ. Κανέλλη κατά τη διάρκεια τηλεοπτικής εκπομπής τον Ιούνιο του 2012. Αν και αρκετοί ανέμεναν ότι αυτή η βίαιη πράξη θα είχε αρνητικά αποτελέσματα στην εκλογική αποδοχή του κόμματος, η ΧΑ κατάφερε να διατηρήσει τη συσπείρωση των ψηφοφόρων της στα ίδια επίπεδα με τις εθνικές εκλογές που είχαν διεξαχθεί έναν μήνα νωρίτερα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως η επίκληση της βίας εκ μέρους της ΧΑ αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα και κεντρικό στοιχείο της πολιτικής δράσης των ακτιβιστών της. Στην μελέτη των Petrou και Kandyliis (2016) αναδεικνύεται ένα τέτοιο δίκτυο ακτιβιστικής δράσης στο πλαίσιο μιας τοπικής κοινότητας, όπου αξιοποιώντας μηχανισμούς έμμεσου κοινωνικού ελέγχου, το εν λόγω δίκτυο διαχέει πρακτικές εξοικείωσης των κοινωνικών υποκειμένων με αυταρχικές και βίαιες συμπεριφορές, οι οποίες επιχειρείται να εμφανιστούν ως κοινωνικά αναγκαίες και νόμιμες. Σε αυτή τη μελέτη η βία εξετάζεται όχι απλώς ως σύμπτωμα αλλά ως βασικό συγκροτητικό στοιχείο της ακροδεξιάς

κινητοποίησης και, ταυτόχρονα, ως εν δυνάμει παράγοντας επιτυχίας της. Από την εν λόγω έρευνα διαπιστώθηκε ένας ακραίος αντι-μεταναστευτικός λόγος των κατοίκων, παρόλο που οι μετανάστες στην περιοχή είναι ελάχιστοι. Η εναντίωση σχετιζόταν με το συμβάν βιασμού που έχουμε ήδη αναφέρει (βλ. Κεφάλαιο 2 του παρόντος). Το περιστατικό είναι φανταστικό, κατέχει όμως δεσποζούσα θέση στον δημόσιο λόγο των υποκειμένων για την οικονομική κρίση και τα προβλήματα της καθημερινότητας τους. Οι συγγραφείς τεκμηριώνουν ότι η συντήρηση και αναπαραγωγή του μύθου σε μικροεπίπεδο συνδεόταν με την ύπαρξη μιας ισχυρής διαμεσολαβητικής αρχής –δίκτυο ακτιβιστών της ΧΑ– που συντηρούσε και ανατροφοδοτούσε τον μύθο, όποτε το έκρινε απαραίτητο. Στην ίδια μελέτη αναδεικνύεται και μια προσπάθεια εξοικείωσης με την κουλτούρα της βίας μέσα από την παρότρυνση των ακτιβιστών της ΧΑ στην περιοχή για συμμετοχή νέων ανθρώπων σε πρακτικές σκοποβολής.

Στο σημείο αυτό, δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας ότι οι ομάδες ακτιβισμού της ΧΑ αποκτούν μια ιδιαίτερη σημασία στον βαθμό που συγκροτούνται κυρίως από νέους ηλικιακά ανθρώπους. Στην μελέτη του Sakellariou (2015, σελ. 5-17) γίνεται ειδική μνεία για τους παράγοντες που έλκουν νέους να πλασιώσουν τις ομάδες κρούσης της ΧΑ. Μέσα από συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν διαπιστώνεται μια εθνικιστική έπαρση για το γεγονός ότι ως Έλληνες και με βαθιά την πίστη τους στην ανωτερότητα του ελληνικού έθνους είναι τιμή τους να υπηρετούν ένα εθνικιστικό πατριωτικό κόμμα. Έντονα εξωτερικευμένη στις συνειδήσεις των εν λόγω ακτιβιστών είναι και η πεποίθηση ότι οι μετανάστες είναι οι κύριοι αίτιοι για την αύξηση της εγκληματικότητας σε γειτονίες της Αθήνας και ότι, για τους ακτιβιστές της ΧΑ, η βία ενάντια στους μετανάστες είναι η δικαιολογημένη απάντηση στα εγκλήματα που έχουν διαπράξει. Εξίσου βαθιά πεποίθηση για τους ηλικιακά νέους ακτιβιστές της ΧΑ αποτελεί η άποψη ότι για την οικονομική κρίση και τα δεινά που έχει επιφέρει αυτή αποκλειστικά υπεύθυνο είναι το διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα και οι φαύλοι θεσμοί της δημοκρατίας που δεν κατάφεραν να τιμωρήσουν κανέναν πολιτικό για αυτή την κατάσταση. Ο συγγραφέας καταλήγει ότι η διφορούμενη εκτίμηση για την αξία της βίας, η απόδοση θετικής σημασίας στον όρο «εθνικισμός», οι ισχυρές ρατσιστικές, ξενοφοβικές και αυταρχικές ιδέες αποτελούν συστατικά μέρη δόμησης

της ιδεολογικής ταυτότητας των ηλικιακά νέων υποστηρικτών της ΧΑ για τους οποίους εντοπίζεται ένα βαθύ έλλειμμα ιστορικών γνώσεων και πολιτικής κουλτούρας.

Αναπόσπαστο τμήμα του βίαιου σκηνογραφικού μοτίβου είναι η εμφάνιση της ΧΑ ως τιμωρού που εισέρχεται στη σκηνή ως εκφραστής αλλά και ως έμπρακτος φορέας μιας βίαιης αντίδρασης στην «κρίση». Στη δαιμονοποίηση των μεταναστών που αποτελεί εμβληματικό φετίχ της ρατσιστικής ρητορικής της και επιβεβαιώνεται στις βίαιες και δολοφονικές της δράσεις και στην υπόσχεση περί τιμωρητικής βίας εναντίον των εκπροσώπων του πολιτικού κατεστημένου, η ΧΑ μοιάζει να συνδέει αποτελεσματικά το αίτημα της βίας με τη βία ως πυρήνα της κρατικής πολιτικής, προβάλλοντας ένα συγκεκριμένο μοντέλο απολεσθείσας και επιζητούμενης κοινωνικής συνοχής, της συνοχής του απειλούμενου (από εξωτερικούς εχθρούς και εσωτερικούς προδότες).

4. ΨΗΦΙΑΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟΣ ΑΚΤΙΒΙΣΜΟΣ

Το κεφάλαιο αυτό συνιστά σύνθεση ορισμένων πιλοτικών εθνογραφικών παρατηρήσεων και βασικών θέσεων της διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας που εξετάζει τη σχέση της άκρας δεξιάς με τα νέα ψηφιακά μέσα. Κατ' επέκταση, αναφέρεται τόσο σε εγχώριες όσο και σε διεθνείς εκφάνσεις της άκρας δεξιάς. Η δράση των συγκεκριμένων ομάδων και δικτύων αναδύεται μέσα από μια περίπλοκη μιντιακή οικολογία που ενδεικτικά περιλαμβάνει blogs, μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook, το Twitter, το Parler και το YouTube, ιστότοπους συλλογής ειδήσεων και αξιολόγησης διαδικτυακού περιεχομένου όπως το Reddit, ειδησεογραφικούς ιστότοπους και φόρουμ όπως το Breitbart και το Stormfront, εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων όπως το telegram, image boards όπως το 4chan, πλατφόρμες ζωντανής ροής όπως το Twitch.tv, «εναλλακτικές» βιντεοπλατφόρμες όπως το BitChute, το altCensored και το Brighteon, βιντεοπαιχνίδια και συναφείς τεχνολογίες όπως το Discord και, τέλος, «εναλλακτικά» wikis όπως το Infogalactic¹⁶ και η Metapedia. Σε αυτό το κεφάλαιο, ωστόσο, δεν αναφερόμαστε σε όλα τα παραπάνω ψηφιακά περιβάλλοντα. Σκοπός μας είναι να επισημάνουμε ορισμένες από τις πλατφόρμες και τεχνολογικές υποδομές στις οποίες αρθρώνεται ο ακροδεξιός Λόγος. Το δείγμα της πιλοτικής έρευνας παρατίθεται στον πίνακα που ακολουθεί.¹⁷

16. Κατά την τρέχουσα δεκαετία έχουν δημιουργηθεί πολλά ανταγωνιστικά ως προς τη Wikipedia Wikis. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις ακροδεξιών και συντηρητικών wikis είναι η conservapedia, το infogalactic, η metapedia, το magawiki (make America great again Wiki). Μια συγκριτική ανάλυση του περιεχομένου των λημμάτων αλλά και των τρόπων ιεραρχικής οργάνωσης και διαχείρισής τους (ποιος και πώς ελέγχει τα λήμματα, ποιο το καθεστώς πνευματικής ιδιοκτησίας) θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον, ωστόσο, σε αυτό το κείμενο δεν επιχειρείται κάτι τέτοιο.

17. Σημαντικό κομμάτι της πιλοτικής έρευνας επικεντρώθηκε και σε μέσα (π.χ.

Πίνακας 1

ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΜΕΣΟ	ΕΝΑΡΞΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	SUBSCRIBERS	ΔΙΚΤΥΩΣΗ
Πρακτική Σκέψη	YouTube	13/5/2017	43.400	Facebook Instagram BitChute
Agathi Christiana	YouTube	10/2/2019	18.000	Facebook Instagram
Right Society	YouTube	15/7/2019	1.600	Facebook BitChute Conserva.gr
Lotof	YouTube	26/1/2020	1.600	Twitch
Γαλανόλευκο Στέκι	YouTube	30/11/2019	2.300	https://gsteki.blogspot.com/ Facebook Twitter BitChute
ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΙΣ	YouTube	2/12/2019	10.000	Facebook https://odysseiatv.blogspot.com/ https://ethnikoiphylakes.org/
Ηλίας Κασιδιάρης	YouTube	10/6/2012	68.800	Facebook Twitter
Paul Joseph Watson	YouTube	5/7/2011	1.850.000	Facebook Twitter
Akkad Daily	YouTube	19/9/2019	371.000	Facebook Twitter BitChute

κανάλια στο YouTube) που δεν έχουν μεγάλο αριθμό χρηστών ούτε και παίζουν – εκ πρώτης όψης – καταλυτικό ρόλο στην παραγωγή ακροδεξιών λόγων. Δεδομένου του ότι η έρευνα μεθοδολογικά ακολουθεί το μοντέλο της πολυτοπικής εθνογραφίας (Marcus, 1995· 1998), σκοπός μας δεν ήταν μόνο το να ακολουθήσουμε τους ανθρώπους (follow the people) από δίκτυο σε δίκτυο, αλλά και τα πράγματα (follow the thing [memes, εικόνες κ.λπ.]) που παράγονται από τους κεντρικούς δρώντες που παρατίθενται στον πίνακα. Συχνά, τα παραπάνω διακινούνται από χρήστες που δεν αποτελούν δημοφιλή πρόσωπα της άκρας δεξιάς, αλλά ως υποστηρικτές και φαν συμβάλλουν στη διάχυση των λόγων και των μέσων που προαναφέρθηκαν.

(συνέχεια Πίνακα 1)

ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΜΕΣΟ	ΕΝΑΡΞΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	SUBSCRIBERS	ΔΙΚΤΥΩΣΗ
Jordan B Peterson	YouTube	30/3/2013	3.000.000	https://www.jordanbpeterson.com/Twitter
Ben Shapiro	YouTube	1/11/2016	1.940.000	Twitter
Efkarpotis	YouTube	29/1/2017	1.580	
Xurious	BitChute	Πριν 2 χρόνια και 9 μήνες	3.807	
Rick Heskey	BitChute	Πριν 2 χρόνια	10.685	Twitter
Χρυσή Αυγή - Λαϊκός Σύνδεσμος	YouTube	3/4/2012	20.700	Twitter https://www.xrisiavgi.com/portal/
Infogalactic	Wiki			
Metapedia	Wiki			
MAGAwiki	Wiki			
Conservapedia	Wiki			
Δίκτυο Ελλήνων Συντηρητικών	Website			Facebook
CYBERNAZI	altCensored			
Greek Incorrect	4chan			
Greek incorrect	Reddit			
http://fuckthejews.com/	Website			
Μαύρος Κρίνος	Blog			
Red Ice	Podcast / YouTube			
Stormfront	Website			
Breitbart	Website			

Συνεπώς, στο κεφάλαιο αυτό θα εξετασθούν τα εξής:

Πρώτον, τα κυρίαρχα λογοθετικά σχήματα που συγκροτούνται σε διάφορα ακροδεξιά διαδικτυακά μέσα αναφορικά με τις ταυτότητες φύλου, έθνους και σεξουαλικότητας. Το δεύτερο ερώτημα, στενά συν-

δεδεμένο με το πρώτο, αφορά στους λόγους που αρθρώνονται αναφορικά με τη μετανάστευση και την πολυπολιτισμικότητα ως απειλητικές διαδικασίες για τον ελληνικό και τον ευρωπαϊκό –ή εν γένει για τον δυτικό– πολιτισμό και τη συνακόλουθη άρθρωση αντισημιτικών και ισλαμοφοβικών ρητορικών. Το τρίτο ζήτημα αφορά τη διερεύνηση της αισθητικής της άκρας δεξιάς, τις σημασίες με τις οποίες τα «μέλη» της αποδίδουν στις έννοιες της τέχνης και του ωραίου, την αισθητική διάσταση της πολιτικής και τα μέσα διά των οποίων τα παραπάνω αναδύονται. Τέλος, το τέταρτο ερώτημα αφορά στους τρόπους επικοινωνίας μεταξύ της online και offline ακτιβιστικής δράσης και κυκλοφορίας σημείων, συμβόλων και σημασιών.

Οι βασικοί θεματικοί άξονες της ρητορικής, της ακτιβιστικής δράσης, της αισθητικής και των μιντιακών πρακτικών της άκρας δεξιάς που προκύπτουν από την πιλοτική έρευνα και θα παρουσιαστούν στην πορεία του κειμένου είναι οι ακόλουθοι:

Έθνος και φυλή

- Η πρόσληψη της μετανάστευσης ως απειλής για τη μεγάλη αντικατάσταση και τον βιολογικό αφανισμό του ελληνικού/ευρωπαϊκού/δυτικού πληθυσμού και πολιτισμού.
- Η πρόσληψη της μετανάστευσης ως απειλής για το βιοτικό επίπεδο των γηγενών (εργασία, στέγαση, παρακμή του προνοιακού κράτους).
- Θεωρίες συνωμοσίας: Η μετανάστευση ως σχέδιο των παγκοσμιοποιητών (globalists), της ΕΕ, των νεοταξιτών και των Εβραίων με σκοπό την πολυπολιτισμική κοινωνία και την παγκόσμια κυβέρνηση/διακυβέρνηση.
- Μετατόπιση προς τον εθνοτικό εθνικισμό. Άμβλυνση της ρητορικής του φυλετικού ρατσισμού.
- Παρακμή και ανάγκη αναγέννησης του ελληνικού/ευρωπαϊκού/δυτικού πολιτισμού.
- Εθνοφυλετική καθαρότητα και συνέχεια.
- Η έννοια της ανθρώπινης βιοποικιλότητας.
- Η ανισότητα των ανθρώπων θεμελιωμένη στη φύση.
- Η ισότητα των φυλών σε νομικό επίπεδο έχει επιτευχθεί. Το λευκό προνόμιο είναι μύθος.

Φύλο και σεξουαλικότητα

- › Ο φεμινισμός και η πολιτική ορθότητα που αυτός συνεπάγεται ως ο απόλυτος εχθρός.
- › Εξύμνηση της αρρενωπότητας και της ετεροκανονικής σεξουαλικότητας με έμφαση στη διατήρηση της πυρηνικής οικογένειας.
- › Η ισότητα των φύλων σε νομικό επίπεδο έχει επιτευχθεί άρα δεν υπάρχει λόγος ύπαρξης του φεμινισμού.
- › Ανισότητα των φύλων στη βάση της φύσης.
- › Το φύλο ως αναγώγιμο στη βιολογία (άνδρας /γυναίκα).
- › Η έκτρωση ως έγκλημα και όχι ως επιλογή.
- › Ο φεμινισμός χαρακτηρίζεται από λογικές αντιφάσεις.
- › Ο φεμινισμός ως μίσος για «τον άνδρα».
- › Ο φεμινισμός ως καταπίεση.
- › Ο φεμινισμός ως προώθηση αντιαισθητικών σωμάτων (fat movement). Παρακμή του ωραίου.

Αισθητική και μιντιακές πρακτικές

- › Συγκρότηση αντισυστημικού προφίλ μέσα από τον εναγκαλισμό «εναλλακτικών» μέσων και μιντιακών πρακτικών.
- › Στρατηγική χρήση της ειρωνείας.
- › Κριτική στη μοντέρνα τέχνη, η οποία εκτόπισε το ωραίο (του κλασικισμού, της αναγεννησιακής τέχνης, του νατουραλισμού) αντικαθιστώντας το με το άσχημο και το λειτουργικό.
- › Η τέχνη πρέπει να έχει σημασία και να προωθεί το ωραίο.
- › Παραγωγή, οικειοποίηση και διαχείριση συμβόλων.
- › Μυθοπλαστική πολιτική / μίμηση / εσωτερισμός.
- › Δημιουργία «εναλλακτικών» μέσων και πλατφορμών.

Offline ακτιβισμός

- › Διεθνοποίηση συμβόλων που εκκινούν από κοινότητες του διαδικτύου και περνούν σε offline επίπεδο.
- › Αντανάκλαση της ψηφιακής δικτύωσης στην offline οργάνωση ακτιβιστικών δράσεων (οριζόντια οργάνωση, χαλαρή ιεραρχία).

Ελευθερία της έκφρασης και του λόγου

- Στρατηγική επίκληση του δικαιώματος της ελευθερίας του λόγου σε περίπτωση κριτικής και διαφωνίας. Καταπίεση από την «πολιτική ορθότητα».

Επιστημονικότητα

- Επίκληση επιστημονικότητας και ρεαλισμού (που αντιπαραβάλλεται στις ιδεολογικοπολιτικές και μη επιστημονικές θέσεις της αριστεράς), που σχεδόν πάντα συνοδεύεται από ανορθολογικές θέσεις, εσωτερισμό και θεωρίες συνωμοσίας.

Εχθρικήτητα απέναντι στον κοινοβουλευτισμό και τη δημοκρατία

- Αφενός, αίρεται κατά το δοκούν (βλ. Τραμπ, Χρυσή Αυγή, Jobbik), αφετέρου, συμβάλλει στη συγκρότηση της ταυτότητας των «γνήσιων» εθνικοσοσιαλιστών που δεν εμπλέκονται με δημοκρατικές διαδικασίες.

Μίσος απέναντι στον μοντέρνο κόσμο

Αν και οι παραπάνω άξονες παρατίθενται τυπολογικά, όπως θα φανεί στην πορεία του κειμένου οι αλληλοεπικαλύψεις τους είναι πολλές και σημαντικές.

Ψηφιακά μέσα και πολιτική: Μια σύντομη επισκόπηση

Οι τρόποι άρθρωσης πολιτικού λόγου, ανάδυσης νέων μορφών διαμαρτυρίας, πολιτικής διεκδίκησης και οργάνωσης με σημείο αναφοράς τα ψηφιακά μέσα δεν αποτελούν νέα πεδία μελέτης. Τα παραπάνω είχαν κεντρίσει το ερευνητικό ενδιαφέρον ήδη από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990. Εκείνη την περίοδο επικρατούσε η αντίληψη ότι το –τότε ριζικά διαφορετικό– διαδίκτυο έθετε τις βάσεις για την ανάδυση οριζόντιων, αποκεντρωμένων, μη ιεραρχικών και συμμετοχικών μορφών πολιτικής οργάνωσης. Στις πιο αισιόδοξες προσεγγίσεις, το γεγονός ότι η διαδικτυακή επικοινωνία ήταν κατά κύριο λόγο «κειμενική» (text based) –δεδομένης της απουσίας βιντεοπлатφορ-

μών, της ανύπαρκτης ή εξαιρετικά περιορισμένης επικοινωνίας με τη χρήση κάμερας και μικροφώνου και της περιορισμένης χρήσης κινούμενων και μη εικόνων– καθιστούσε το διαδίκτυο έναν χώρο στο πλαίσιο του οποίου, λόγω της αορατότητας της απτής σωματικότητας των συμμετεχόντων/-ουσών, οι κανονιστικές προκείμενες του φύλου, της φυλής, του έθνους, της σωματικής αναπηρίας και της ηλικίας θα έπαυαν να παίζουν ρυθμιστικό ρόλο στις διαδικασίες συγκρότησης υποκειμενικότητων.

Από την άλλη, διαφορετικές προσεγγίσεις ερμήνευαν τις διαδικτυακές κοινωνικότητες και μορφές αλληλεπίδρασης ως προβληματικές από πολιτική και κοινωνική σκοπιά. Το διαδίκτυο γινόταν αντιληπτό ως τεχνολογία που οδηγεί στην παρακμή των πραγματικών σχέσεων και της πραγματικής πολιτικής διεκδίκησης συνιστώντας εικονικό υποκατάστατό τους. Και τα δύο αυτά σώματα λόγων απέτυχαν να εντοπίσουν ικανοποιητικά τους νέους τρόπους άρθρωσης κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης, διεκδίκησης και διαμαρτυρίας, εφόσον αναλώνονταν σε τεχνολογικούς ντετερμινισμούς προβλέποντας αρνητικά ή θετικά αποτελέσματα της τεχνολογίας, αγνοώντας, ωστόσο, την ανθρώπινη δράση και σημασιοδότηση.

Παραμφερείς λόγοι με σημείο αναφοράς την οργάνωση κινημάτων όπως το Occupy, οι διαμαρτυρίες στο πάρκο Γκεζί, αλλά και η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη αναδύθηκαν, εκ νέου, στις αρχές της δεκαετίας του 2010, στο πλαίσιο ενός διαφορετικού διαδικτύου αυτή τη φορά. Πρόκειται για το διαδίκτυο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που δεν βασίζεται, πρωτίστως, στην ανωνυμία αλλά στα πραγματικά δεδομένα και δεν χαρακτηρίζεται από την απουσία πολυμέσων αλλά από την υπερπαραγωγή τους (εικόνες, βίντεο, memes, gifs, μέσα οπτικο-ακουστικής επικοινωνίας). Χαρακτηριστικά γνωρίσματά του είναι η τεράστια συγκέντρωση κεφαλαίου στα χέρια συγκεκριμένων εταιριών και ο εξαιρετικά αυξημένος αριθμός χρηστών με ετερόκλητα μορφωτικά, θρησκευτικά, επαγγελματικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτικά υπόβαθρα.

Όλοι οι παραπάνω λόγοι εγγράφονται στο πλαίσιο ουσιοκρατικών θεωρητικών παραδόσεων. Αναγνωρίζουν είτε θετικά εγγενή χαρακτηριστικά στην τεχνολογία του διαδικτύου όπως η δημοκρατικότητα, είτε αρνητικά, που υπό ένα χαϊντεγκεριανό πρίσμα εκτιμούν ότι η τεχνολογία υποδουλώνει τον άνθρωπο και τη φύση στη λογική της αποτε-

λεσματοκτότητας (Siapera and Veikou, 2016, σελ. 36-37). Σε αυτές τις περιπτώσεις αγνοείται η ανθρώπινη δράση και σηματοδότηση και πριμοδοτείται η τεχνολογία. Εναλλακτικά μπορούμε να εντοπίσουμε θεωρητικά σχήματα που προσεγγίζουν την τεχνολογία εργαλειακά, πριμοδοτούν την ανθρώπινη δράση αλλά αγνοούν τις υλικότητες των μέσων, τις ιδιαιτερότητες της τεχνολογίας και τα αποτελέσματά τους (ό.π.). Σε αυτό το κείμενο γίνεται προσπάθεια υπέρβασης των παραπάνω δυϊσμών και η ανάλυση φιλοδοξεί να λάβει υπόψη της και τους δύο προαναφερθέντες άξονες.

Ενώ η έρευνα μέχρι και την πρώτη δεκαετία της τρέχουσας χιλιετίας είχε δώσει έμφαση στις πιθανές πολιτικές διαστάσεις των νέων τεχνοκοινωνικών μορφών που αναδύονταν με σημείο αναφοράς τα ψηφιακά μέσα, τα ακροδεξιά μέσα δεν είχαν κεντρίσει το ερευνητικό ενδιαφέρον, δεδομένου ότι συνήθως με τον όρο εναλλακτικό μέσο εννοούνταν μιντιακές πρακτικές που έτειναν να ενδυναμώνουν τη δημοκρατία (Downing, αναφέρεται στο Atton, 2006, σελ. 574). Η συμμετοχικότητα, η έλλειψη ιεραρχίας ή η χαλαρή ιεραρχία, η ανωνυμία, αλλά και πρακτικές όπως η δημιουργία ανοιχτού κώδικα, η ομότιμη δικτύωση, τα ψηφιακά κοινά, η πολιτισμική παραγωγή, η οικειοποίηση δημοφιλών συμβόλων και ο μετασχηματισμός των σημασιών τους μέσα από πρακτικές όπως το remix έγιναν συχνά αντιληπτά ως αντι-εταίρικές και συμμετοχικά δημοκρατικές πρακτικές. Αντιθέτως, ελάχιστες ήταν οι μελέτες που διερευνούσαν τον ακροδεξιό ακτιβισμό. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, νέες μορφές της άκρας δεξιάς που αναδύθηκαν κατά την προηγούμενη δεκαετία χρησιμοποίησαν με πολύ αποτελεσματικό τρόπο τα παραπάνω, δημιουργώντας αμχανία σε πολλούς ερευνητές και καθιστώντας σαφές το πόσο προβληματικοί ήταν οι λόγοι που θεωρούσαν το διαδίκτυο εγγενώς δημοκρατικό. Ένας άλλος λόγος που ενδεχομένως συνέβαλε στο να μην δοθεί μεγάλο βάρος στη μελέτη τέτοιων κοινοτήτων και κουλтурών ήταν το ότι τα μεγάλα γεγονότα, όπως η αραβική άνοιξη, θεωρούνται εξ ορισμού πολιτικά (οδήγησαν σε ανατροπές ηγετών και σε αλλαγές πολιτευμάτων), ενώ η δραστηριότητα σε «περιθωριακά» μέσα γίνεται αντιληπτή ως μη πολιτική. Τα κόμματα της άκρας δεξιάς δεν είχαν έρεισμα σε επίπεδο κοινοβουλίου και βεβαίως δεν είχαν γιγαντωθεί από την οικονομική, πολιτική και κοινωνική κρίση που ταλάνισε τον πλανήτη.

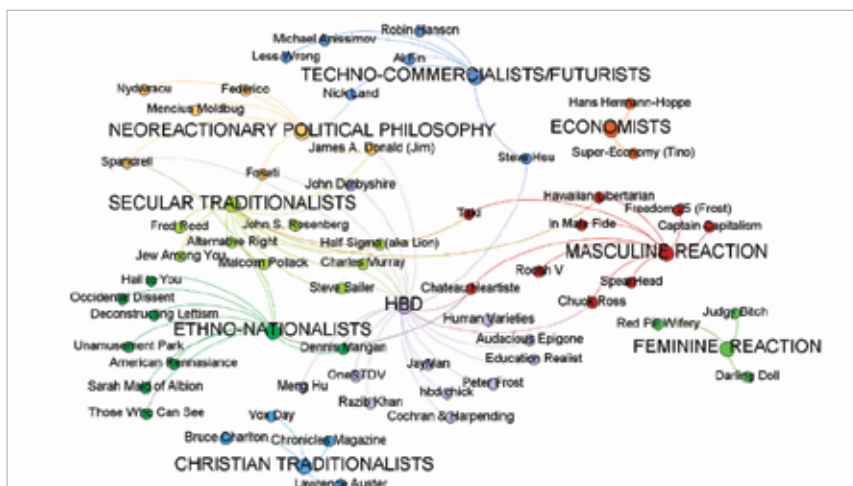
Όπως σωστά σημειώνουν οι Macgilchrist και Böhmig, η πολιτική, συνήθως, τείνει να προσλαμβάνεται είτε ως αποκλειστικά κρατική και κυβερνητική υπόθεση είτε ως πρακτική που έχει σημαντικό αντίκτυπο και μπορεί να αναγκάσει κυβερνήσεις και επίσημους θεσμούς να προβούν σε ριζικές και απτές θεσμικές αλλαγές (2012, σελ. 83). Ωστόσο, οι δύο ερευνητές εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο αναλύθηκε σε διάφορα γερμανικά blogs το βιβλίο του Thilo Sarrazin με τίτλο *«Deutschland schafft sich ab»*, στο οποίο ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι μέσω της μετανάστευσης μουσουλμάνων η Γερμανία κινδυνεύει με βιολογικό αφανισμό, προσεγγίζουν το πολιτικό υπό το πρίσμα της «ελάχιστης πολιτικής» (minimal politics). Θεωρούν μια δράση πολιτική όταν καλύπτει ένα μίνιμουμ κριτηρίων, όπως την επιδίωξη των εμπλεκομένων να καταστούν πλειοψηφία διακυβεύοντας και εκτοπίζοντας την κυρίαρχη και ηγεμονική πλειοψηφική τρέχουσα θέση, την ύπαρξη στρατηγικής και θέσεων, την ύπαρξη κάποιου τύπου οργανωτικής δομής, την ύπαρξη μιας κάποιας συμβολικής συλλογικότητας και την ύπαρξη συγκρουσιαικότητας, ανεξάρτητα από το αν ο αντίκτυπος στο θεσμικό επίπεδο είναι σημαντικός ή όχι¹⁸ (ό.π., σελ. 87-89). Το κείμενο αυτό ακολουθεί μια παρόμοια οπτική. Από ανθρωπολογική σκοπιά, άλλωστε, το πολιτικό δεν αναδύεται μόνο εκεί που υπάρχει κράτος, αλλά οπουδήποτε υπάρχει εξουσία, σύγκρουση, οργανωμένη αμφισβήτηση, συγκρότηση συλλογικοτήτων πολιτικής διαμαρτυρίας και διεκδίκησης.

Έθνος και φυλή

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να τονίσει κανείς σε μια σχετική μελέτη είναι η ποικιλομορφία που παρατηρείται αναφορικά με τις μορφές κοινωνικής δικτύωσης, οργάνωσης, θέσεων, ακτιβισμού και αισθητικής της άκρας δεξιάς. Σε σχεδιάγραμμα (βλ. Εικόνα 1), που είχε κυκλοφορήσει σε πολλά site τουλάχιστον από το 2013, ο/η δημι-

18. Συγκεκριμένα οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι σε αντίθεση με τα τηλεοπτικά γερμανικά μέσα που ανακλύωναν την αφήγηση του Sarrazin, διάφορα blogs μέσω της κριτικής τους κατάφεραν να δημιουργήσουν σημασιολογικά και ερμηνευτικά ρήγματα σε αυτή την αφήγηση.

Εικόνα 1

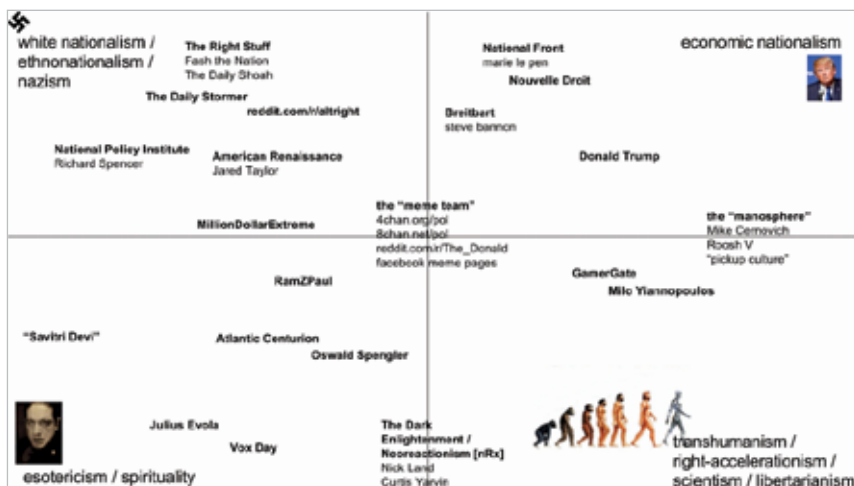

ουργός επιχειρεί να χαρτογραφήσει τα δίκτυα αυτού που ονομάζει Νέο-αντιδραστικό κίνημα ή/και Σκοτεινό Διαφωτισμό. Πρόκειται για ένα κίνημα η ίδρυση και ανάπτυξη του οποίου αποδίδονται στον μηχανικό λογισμικού και συγγραφέα Curtis Yarvin και στον φιλόσοφο Nick Land. Αντλεί θεωρητικά από το έργο φιλοσόφων όπως του Julius Evola, εσωτεριστή φιλόσοφου που αποτελεί πηγή έμπνευσης για πολλά νεοφασιστικά και αντιδημοκρατικά κινήματα στην Ελλάδα και αλλού, προωθεί θέσεις όπως η θεμελίωση της ανισότητας των ανθρώπων στη φύση και το μίσος απέναντι στον μοντέρνο κόσμο και θεωρείται μήτρα ανάδυσης της αμερικανικής εναλλακτικής δεξιάς (alt-right). Σε αυτόν τον χάρτη διαφορετικά websites που εκτιμάται ότι εντάσσονται στο εν λόγω κίνημα τοποθετούνται υπό τη σκέπη διαφορετικών τάσεων όπως «masculine reaction», «feminine reaction», «techno commercialists/futurists» κ.λπ. Μια παρόμοια χαρτογράφηση, αυτή τη φορά για την εναλλακτική δεξιά στην οποία γίνει αναφορά στη συνέχεια, επιχειρείται εδώ (βλ. Εικόνα 2).¹⁹

Η ποικιλομορφία αφορά στη χρήση πολλών μέσων και πλατφορμών, στο επίπεδο της αισθητικής, αλλά και στο επίπεδο της άρθρωσης λόγου και ακτιβιστικής δράσης. Παράλληλα, μπορούν να εντοπιστούν

19. <http://www.title-magazine.com/2017/02/aesthetics-of-the-alt-right/>

Εικόνα 2

αποκλίσεις στις βασικές ιδεολογικές θέσεις. Για παράδειγμα, η ευρωπαϊκή άκρα δεξιά τείνει να ερμηνεύει τις «απειλές» της παγκοσμιοποίησης και της μετανάστευσης υπό το πρίσμα της εθνικής κυριαρχίας, ενώ η αμερικανική ακροδεξιά επικεντρώνεται στους κινδύνους που ελλοχεύουν από τα παραπάνω υπό το πρίσμα της φυλής²⁰ (Caiani, 2013, σελ. 17-18). Επιπλέον, στην Ελλάδα διαφορές μπορούν να παρατηρηθούν με σημείο αναφοράς την αισθητική, οι οποίες, συχνά, αποκρυσταλλώνονται και σε επίπεδο offline δράσης. Μια τέτοια διάκριση επισημαίνουν οι Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα παρατηρώντας τις διαφορές ανάμεσα σε ελληνικούς εθνικιστικούς και ναζιστικούς ιστότοπους (2018). Ενώ στην πρώτη περίπτωση η αισθητική χαρακτηρίζεται από ελληνικές σημαίες και αρχαιοελληνικές σημειολογικές αναφορές (γραμματοσειρές, σύμβολα), στη δεύτερη υιοθετούνται αισθητικά στοιχεία (χρώματα) του αναρχικού χώρου, με παράλληλες αισθητικές επιρροές από τον χώρο των κόμικς, της ποπ κουλτούρας και του instagram (2018, σελ. 13). Αποκλίσεις και συγκρούσεις παρατηρούνται και με σημείο αναφοράς την είσοδο της

20. Και οι Rob May και Matthew Feldman αναφέρουν ότι η εναλλακτική δεξιά προωθεί τον εθνικτικό εθνικισμό, ωστόσο, υποστηρίζουν ότι αυτή η έννοια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της φυλής (2019, σελ. 26). Θα αναπτύξουμε τη συγκεκριμένη σχέση στη συνέχεια του κειμένου.

Χρυσής Αυγής στο Κοινοβούλιο από ομάδες που χαρακτηρίζονται ως γνήσιοι εθνικοσοσιαλιστές (ό.π., σελ. 15), ενώ μπορούμε να εντοπίσουμε και παραδοξότητες, όπως οι αναφορές του Μαύρου Κρίνου (ένα ελληνικό εθνικοσοσιαλιστικό ιστολόγιο) στα θετικά στοιχεία της αντιεξουσιαστικής και αναρχικής δράσης στην Ελλάδα και στην υπεράσπιση της «αριστερή[ς] τάση[ς] του εθνικοσοσιαλισμού».²¹

Παρά τις διαφορές μπορούν να εντοπιστούν κοινοί άξονες που διατρέχουν όλες τις παραπάνω εκφάνσεις της άκρας δεξιάς. Όπως σωστά υποστηρίζει η Caiani που έχει διεξαγάγει έρευνα κάνοντας συνεντεύξεις με εκπροσώπους κομμάτων της άκρας δεξιάς σε 7 χώρες (Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ), παρόλο που τα ακροδεξιά γκρουπ αντιτίθενται στην παγκοσμιοποίηση, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη διεθνή μετανάστευση θεωρώντας τες κινδύνους για τις παραδοσιακές αξίες, οι ίδιες αυτές επιδιώξεις συνιστούν διαδικασία διεθνοποίησης των θέσεών τους σε όρους κινητοποίησης, στόχων, ζητημάτων και οργανωτικών επαφών, δημιουργώντας έτσι ένα κοινό έδαφος, παρά τις μεταξύ τους διαφορές (2013, σελ. 17). Το διαδίκτυο παίζει καταλυτικό ρόλο σε αυτή την τάση όχι μόνο για τη διαδικτυακή συνένωση ακροδεξιών ομάδων και χρηστών από διάφορες χώρες του κόσμου και τον σχηματισμό online ομάδων, αλλά και για τη διεθνοποίηση και την οργάνωση offline δράσεων (ό.π., σελ. 18-19). Παρομοίως, οι Sakki και Pettersson (2016) που εξετάζουν τη λογοθετική κατασκευή της ετερότητας μέσα από τη ρητορική αντι-μεταναστευτικών ριζοσπαστικών λαϊκιστικών δεξιών κομμάτων στη Σουηδία και τη Φινλανδία παρατηρούν ότι η αντιμετώπιση των μεταναστών ως αποκλίνουσας κοινωνικής ομάδας, απειλής και εχθρού εκ των έσω δεν αποτελεί απλώς κοινό στοιχείο των προαναφερθέντων κομμάτων, αλλά διεθνή σχηματισμό λόγου της άκρας δεξιάς.

Συγκεκριμένα, οι άξονες που φαίνεται να αποτελούν κοινό έδαφος είναι ο φόβος και η αίσθηση απειλής από τη διαφορετικότητα (έμφυλη, εθνο-φυλετική, σεξουαλική, θρησκευτική με έμφαση στο Ισλάμ και τον Ιουδαϊσμό) (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018 · Engström, 2014· Bojarska, 2018· Peters, 2015· Sakki and Pettersson, 2016) και η εξύμνηση της αρρενωπότητας και της ετερο-

21. http://mavroskrinos.blogspot.com/2020/06/blog-post_23.html

κανονικής σεξουαλικότητας με έμφαση στη διατήρηση της πυρηνικής οικογένειας (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018, σελ. 22-28). Παράλληλα, όπως υποστηρίζει η Ambekar στη μελέτη της για την αισθητική της «εναλλακτικής δεξιάς»,²² παρά το γεγονός της συνύπαρξης ποικίλων γκρουπ στο πλαίσιο της alt-right, συγκεκριμένες τάσεις είναι, λίγο πολύ, κοινές. Η πρώτη αφορά στην αντίληψη της ύπαρξης ενός αέναου πολέμου με τις προαναφερθείσες ετερότητες, ενώ η δεύτερη στην εχθρικότητα απέναντι στον κοινοβουλευτισμό, η οποία, ωστόσο, εργαλειακά αίρεται σε περιπτώσεις όπως η εκλογή του Τραμπ που έτυχε, και ακόμη τυγχάνει, θερμής υποστήριξης από πολλές ακροδεξιές ομάδες, και η είσοδος της Χρυσής Αυγής στο ελληνικό κοινοβούλιο. Ο τρίτος κοινός άξονας αναφέρεται στην εχθρική στάση απέναντι στην κριτική σκέψη και τη λογική (η οποία, ωστόσο, όπως βλέπουμε συχνά επιστρατεύεται ως αντίβαρο στην υποτιθέμενη έλλειψη επιχειρημάτων της αριστεράς) και, τέλος, ο τέταρτος άξονας αφορά στη λατρεία της τεχνολογίας, η οποία δεν αναδύεται στη βάση του θαυμασμού για τη λογική που χαρακτήρισε την αντίστοιχη τάση του διαφωτισμού, αλλά καθίσταται μέσο εγκαθίδρυσης της κυριαρχίας των εκφάνσεων της άκρας δεξιάς με σκοπό τη νομιμοποίηση της ανισότητας.

Ένας σημαντικός μετασχηματισμός που έχει λάβει χώρα στο πλαίσιο της σύγχρονης άκρας δεξιάς (πρωτίστως στην Ευρώπη) είναι η μετατόπιση προς τον εθνοτικό εθνικισμό (Peters, 2015). Παρόλο που για ορισμένους ερευνητές αυτή η μετατόπιση εγγράφεται στο πλαίσιο του ευρύτερου εκμοντερνισμού της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, όπως σωστά επισημαίνει ο Peters, αυτές οι αλλαγές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και με τον ευρύτερο μετασχηματισμό των νέων μέσων και του αντίκτυπου αυτού στις μορφές διαμαρτυρίας, πολιτισμικής και αισθητικής παρουσίασης του εαυτού και άρθρωσης πολιτικού λόγου (ό.π., σελ. 136). Ο εθνοτικός εθνικισμός βασίζεται σε ουσιοκρατικές αντιλήψεις για το έθνος (κοινά εγγενή χαρακτηριστικά όπως η γλώσσα, η πολιτισμική κληρονομιά, η θρησκεία) (Peters, 2015, σελ. 137· Tuters, 2019, σελ. 39) και είναι στενά συνδεδεμένος με την έννοια του εθνοπλουραλισμού, με την αντίληψη, δηλαδή, ότι τα έθνη αποτελούν (ή τουλάχιστον θα έπρεπε να αποτελούν) σαφείς και παγιωμένες

22. <http://www.title-magazine.com/2017/02/aesthetics-of-the-alt-right/>

οντότητες, οι οποίες πρέπει να παραμένουν διακριτά διαχωρισμένες στον χώρο, έτσι ώστε να διατηρηθεί, αφενός, η εθνοτική ποικιλομορφία και, αφετέρου, να αποφευχθεί οποιαδήποτε μίξη/υβριδισμός μεταξύ διαφορετικών εθνών.²³ Αυτή η ουσιοκρατική αντίληψη της πολιτικής των ταυτοτήτων έχει ονομαστεί «διαφοροποιητικός ρατσισμός» (differentialist racism) (Taguieff, αναφέρεται στο Tuters, 2019, σελ. 39), ενώ η επιθυμία για τη διακριτή ύπαρξη των εθνών ακούει στο

23. Το μεταφρασμένο αυτό απόσπασμα από ομιλία του John Morgan, ενός ανθρώπου που δραστηριοποιείται σε εκδοτικούς ομίλους όπως η Counter-Currents και η Arktos Media που προωθούν ακροδεξιό υλικό, παρατίθεται στον ιστότοπο του Δικτύου Ελλήνων Συντηρητικών και συνοψίζει ορισμένες από τις διαφορές αλλά και από τις κοινές θέσεις που έχουμε αναφέρει (διατηρούμε τη γραφή): «...ενώ η Εναλλακτική Δεξιά και η Νέα Δεξιά έρχονται στο πρόβλημα του αριστερού φιλελευθερισμού, από ίδιες οπτικές, παραμένουν χωρισμένες σε σειρά θεμελιωδών ζητημάτων. Πρώτα από όλα, η φυλή. Η Αμερικανική Δεξιά (όπως και η Αμερικανική Αριστερά με την δική της οπτική) είναι απόλυτα εμμονικές με την φυλή: επαναστατικές θεωρίες, συγκρίσεις IQ, στατιστικά εγκλημάτων και άλλα. Στην Αμερική, αυτό έχει οδηγήσει σε εξέλιξη του όρου “λευκού” για να αφορά κάποιον με Ευρωπαϊκή καταγωγή. Αυτό όμως είναι λογικό στην Αμερική, όπου οι άνθρωποι, των οποίων οι πρόγονοι ήρθαν από την Ευρώπη πολλές γενιές πίσω, ανεξαρτήτως αν ήρθαν από την Σικελία ή την Σουηδία, στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ουσιαστικά ίδιοι στην κουλτούρα και την αίσθηση έθνους, και έτσι ορίζονται με όρους “προνομίου” πάνω σε εκείνους που δεν είναι Ευρωπαίοι. Και ο “Λευκός Εθνικισμός”, στην Αμερική, είναι μία αισθητή προσπάθεια να γίνουν όλοι οι απόγονοι ευρωπαίων συνειδητοποιημένοι για τα κοινά τους συμφέροντα. Παρολ’ αυτά, όντως πιστεύω ότι η προσπάθεια κάποιων να εισαγάγουν την ιδέα του “Λευκού Εθνικισμού” στην Ευρώπη, με ένωση Αμερικής, Ρωσίας, Ευρώπης, δεν υπηρετεί την παραδοσιακή εγγενή διαφοροποίηση των Ευρωπαϊκών Εθνών. Το ζήτημα στην Ευρώπη, όπως η Νέα Δεξιά πάντα καταλάβαινε είναι τόσο βασισμένο στο έθνος, την γλώσσα, τον πολιτισμό, όσο είναι και στην φυλή. Δεν μπορούμε να προσποιηθούμε ότι ένας Ιρλανδός και ένας Ρώσος είναι εναλλάξιμοι. Αυτό φυσικά δεν λέγεται ώστε να προταθεί πως δεν υπάρχει κανένα κοινό έδαφος για Ευρωπαίους και Ευρωπαίους της διασποράς να εργαστούν μαζί. Όμως πιστεύω ότι αυτό μπορεί να γίνει πάνω στην διαφοροποίηση των ξεχωριστών εθνών, περιοχών, παραδόσεων, διαφορετικά θα εξαγάγαμε απλώς την κοσμοπολιτική γενιά του παγκόσμιου πολυπολιτισμού βασισμένη σε “λευκή” έκδοση! Οι διάφοροι ευρωπαϊκοί Λαοί και τα παρακλάδια τους έχουν ειδικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες, και αυτές πρέπει να είναι σεβαστές και να ανθίσουν κάτω από ξεχωριστά και μοναδικά ιδρύματα οργάνωσης. Άρα, αν και ποτέ δεν θα πρότεινα πως η μελέτη των φυλών δεν έχει αξία, πιστεύω ότι το Έθνος πρέπει να λάβει την πρώτη θέση πάνω από την φυλή, αφού αναλογιστούμε και τι πολεμάμε. Ένα σχετικό ζήτημα είναι η πίστη στον εθνολαϊκισμό. Η Νέα Δεξιά πάντοτε υπερασπιζόταν τα δικαιώματα όλων των ανθρώπων και όχι μόνο των Ευρωπαίων, ώστε να σταθούν και να πολεμήσουν, αν είναι δυνατόν, για την ειδική ταυτότητα και πολιτική αυτονομία ενάντια στην παγκοσμιοποίηση και την ξένη επιθετικότητα. Στο meme πιο πάνω διαβά-

όνομα «εθνικός απομονωτισμός» (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018, σελ. 29).

Τα παραπάνω σηματοδοτούν τη μετατόπιση της έμφασης από τον βιολογικό προς τον πολιτισμικό ρατσισμό, την ανάδυση νέων μορφών μη ανεκτικότητας αντί του παραδοσιακού αποκάλυπτου ρατσισμού (Barker, αναφέρεται στο Sakki and Pettersson, 2016) και την επιινόηση νέων τρόπων έκφρασης και δικαιολόγησης των παραπάνω στη ρητορική ακροδεξιών πολιτικών (Wodak and Richardson, αναφέρεται στο Sakki and Pettersson, 2016). Αυτό, αφενός, επιτρέπει στην ακροδεξιά ρητορική να αμβλυνθεί και να περιορίσει τις αρνητικές συνδηλώσεις που θα είχε ένας ξεκάθαρα βιολογικά ρατσιστικός λόγος στο κοινωνικό φαντασιακό, ενώ, από την άλλη, επιτρέπει τη νομιμοποίηση κάποιων, εκ πρώτης όψεως, παράδοξων συμμοχίων. Για παράδειγμα, στην ελληνική συνθήκη εντύπωση είχε προκαλέσει η στενή σχέση βουλευτή της Χρυσής Αυγής με Αλβανό συνεργάτη. Εντούτοις, η πρακτική αυτή νομιμοποιείται στη βάση της βούλησης για τη συγκρότηση ενός κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού που συνομιλεί με τον εθνοτικό εθνικισμό, αντλεί, ωστόσο, στοιχεία και από τη βιολογία στη βάση της λευκής φυλής. Σημαντικό σε αυτό το σημείο είναι το γεγονός ότι η γενιά των μεταναστών που έφτασε στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έχει σε σημαντικό βαθμό φυσικοποιηθεί (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει υπερβεί το προβληματικό της στάτους ως μειονότητας) και πλέον ο μεταναστευτικός και προσφυγικός κίνδυνος αποδίδεται στα μεταναστευτικά και προσφυγικά ρεύματα της δεκαετίας του 2010 που αφορούν σε ανθρώπους που δεν είναι λευκοί και χριστιανοί.

Διάφορα γεγονότα, όπως η προσφυγική κρίση του 2015, η βίαιη δράση του ISIS αλλά και τα πρόσφατα γεγονότα στον Έβρο που ανα-

σαμε “προστασία της πολιτιστικής ποικιλότητας” και “προστασία από τις πολυεθνικές εταιρείες: υποστηρίζουμε εθνικές οικονομίες με προσήλωση στην τοπική βιομηχανία και τις μικρές επιχειρήσεις”. Αυτό είναι Εναλλακτική Δεξιά στα καλύτερά της, όταν κατανοεί τον μόχθο των ευρωπαϊκών λαών ως ίδιο με τον μόχθο και την πάλη όλων των λαών του κόσμου εναντίον της παγκόσμιας οικονομίας, των πολυεθνικών και της μίας κυβέρνησης.

<https://diesy.gr/%ce%b5%ce%bd%ce%b1%ce%bb%ce%bb%ce%b1%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b4%ce%b5%ce%be%ce%b9%ce%ac-alt-right-vs-%ce%bd%ce%ad%ce%b1%cf%82-%ce%b4%ce%b5%ce%be%ce%b9%ce%ac%cf%82-new/>

παραστάθηκαν ως εισβολή όχι μόνο από ακροδεξιές ομάδες αλλά και από τα *mainstream* μέσα συνέβαλαν, σε διαφορετικούς χρόνους, στην ενίσχυση και νομιμοποίηση της άρθρωσης ισλαμοφοβικών ρητορικών. Η οικονομική δε κρίση της προηγούμενης δεκαετίας επέτεινε τον ήδη υπάρχοντα αντισημιτισμό, εφόσον μέσα από την παραγωγή και διακίνηση θεωριών συνωμοσίας, σύμφωνα με τις οποίες μυστικές ομάδες σιωνιστών κινούν τα νήματα στον πλανήτη, έπαιξαν καταλυτικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση.²⁴ Τόσο η επίσημη ρητορική της Χρυσής Αυγής περί διεθνών τοκογλύφων (κατεξοχήν σιωνιστών) όσο και η ρητορική διαφόρων *site* που ταυτίζουν οποιαδήποτε ριζοσπαστική αριστερή ή/και φιλελεύθερη κίνηση με τον «Εβραίο Σόρος» (*Antifa*, *Gay Pride*) συνέβαλαν στη διάχυση και ενδυνάμωση του ήδη υπάρχοντος αντισημιτισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, οι διαδικασίες μετανάστευσης προς την Ελλάδα γίνονται αντιληπτές ως εργαλεία των νέο-ταξιτών στην προσπάθεια εθνολογικής αλλοίωσης του ελληνικού έθνους για την επίτευξη της πολυπολιτισμικότητας (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018, σελ. 19).

Η ρητορική περί ισλαμικής εισβολής στην Ελλάδα και την Ευρώπη και η προσπάθεια «αναχαίτισής» της ενσαρκώθηκε με τον πλέον βίαιο τρόπο στις 22 Ιουλίου του 2011, όταν ο Νορβηγός ακροδεξιός Anders Breivik δολοφόνησε 77 ανθρώπους στην προσπάθειά του να υλοποιήσει το όραμά του για μια ανεξάρτητη Ευρώπη. Στο μανιφέστο του με τίτλο «2083: A European Declaration of Independence», επιτίθεται στην *πολιτική ορθότητα*, την οποία ταυτίζει με τον *πολιτισμικό μαρξισμό*, τη *σχολή της Φρανκφούρτης* και τον *ριζοσπαστικό φεμινισμό*, καθώς επίσης και στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης τις οποίες θεωρεί σχέδιο εξισλαμισμού της Ευρώπης. Τα παραπάνω είναι ιδιαίτερα σημαντικά γιατί, όπως θα δούμε στη συνέχεια, συνομιλούν και ενδεχομένως ενέπνευσαν εκείνο το κομμάτι της σύγχρονης άκρας δεξιάς που επέδειξε την πλέον αποτελεσματική χρήση των ψηφιακών μέσων και καλείται εναλλακτική δεξιά.

Ο εθνοπλουραλισμός ή η εθνοπολιτισμική ποικιλότητα («Το αντίστοιχο της Βιοποικιλότητας της Φύσης στις ανθρώπινες κοινωνίες»²⁵),

24. Για μια παρουσίαση των βασικών θεωριών συνωμοσίας που αναπτύσσονται σε ελληνικούς ιστότοπους αναφορικά με τα παραπάνω βλ. Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018.

25. http://mavroskrinos.blogspot.com/2019/12/blog-post_5.html

η οποία προωθείται και από ελληνικά ακροδεξιά ιστολόγια, αφενός, αποτελεί αντίθεση της πολυπολιτισμικότητας που οδηγεί σε υβριδοποίηση των εθνών, εξυπηρετώντας την ατζέντα των «παγκοσμιοποιητών» (globalists) και των νέο-ταξιτών, αφετέρου, αναδύεται ως «προστασία της διαφορετικότητας». Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν οι Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα διερευνώντας το συγκεκριμένο ζήτημα (2018, σελ. 17-22). Σημαντικό είναι ακόμη το γεγονός ότι συγκεκριμένες πολιτικές απομονωτισμού του Τραμπ (δασμοί, ρήξη των σχέσεων με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας) που προσανατολίζονται σε ένα νέο προστατευτικό κράτος στη βάση του έθνους, το Brexit και το πρόσφατο κλείσιμο των συνόρων πολλών εθνικών κρατών κατά τη διάρκεια της κρίσης του κορονοϊού ενδυναμώνουν τέτοιες αντιλήψεις.

Η μετατόπιση από τον βιολογικό προς τον πολιτισμικό ρατσισμό είναι ιδιαίτερα σημαντική αν αναλογιστούμε ότι σύγχρονες εκφάνσεις της άκρας δεξιάς έχουν αναδυθεί με σημείο αναφοράς τον εν λόγω όρο. Πολλά ριζοσπαστικά δεξιά λαϊκά κόμματα αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως υπερασπιστών των αυτόχθονων Ευρωπαίων που εμπλέκονται σε έναν πολιτισμικό πόλεμο προσπαθώντας να σώσουν την Ευρώπη από την μεγάλη αντικατάσταση²⁶ πληθυσμών από τους μετανάστες, ένα σχέδιο που αποδίδεται στην πολυπολιτισμική ατζέντα των παγκοσμιοποιητών (Tuters, 2019, σελ. 39). Ειδικά κατά τη δεκαετία του 2010, ο όρος «πολιτισμικοί πόλεμοι», αναφερόμενος σε σύγκρουση πθικών αξιών ανάμεσα σε ανταγωνιστικές κοινωνικές ομάδες, ήρθε στο προσκήνιο και πήρε την πιο συγκροτημένη του μορφή το 2016, έτος των αμερικανικών εκλογών που οδήγησαν στην εκλογή του Τραμπ. Ο μεγάλος εχθρός είναι ο πολιτισμικός μαρξισμός, ο οποίος για τους θιασώτες αυτής της ιδέας αντανakλάται στο επίπεδο των πολιτισμικών βιομηχανιών. Θεσμοί, μέσα και βιομηχανίες, όπως το Χόλυγουντ και το Netflix, που από τη σκοπιά του «πολιτισμικού μαρξισμού» είχαν δεχθεί συστηματική κριτική, σήμερα, από πολλές

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι σε αυτή την ανάρτηση η πολυπολιτισμικότητα παρουσιάζεται ως άρρηκτα συνδεδεμένη με την υπερεξουαλικοποίηση των φύλων.

26. <https://www.youtube.com/watch?v=iTT4AO3EbcE> Βλ. αναφορές στην αντικατάσταση πληθυσμού, στη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ Ελλήνων ομογενών και προσφύγων αναφορικά με την Covid-19 και στη συνακόλουθη προσπάθεια εξισλαμισμού της Ελλάδας.

ακροδεξιές ομάδες χαρακτηρίζονται ως μαρξιστικοί και εβραϊκοί θεοσμί, εφόσον προωθούν την πολυπολιτισμικότητα και την ποικιλομορφία των φύλων. Συνεπώς, αν η έννοια του πολιτισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παραγωγή και κυκλοφορία συμβόλων, σημείων και σημασιών, σημαντικές μάχες δόθηκαν σε αυτό το πεδίο μέσα από τη χρήση συγκεκριμένων μέσων και νέων αισθητικών μορφών. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι, όπως επισημαίνει η Angela Nagle στη μελέτη της για την alt-right, η εναλλακτική δεξιά αντλεί σε μεγάλο βαθμό από το φλερι της Νέας Δεξιάς με τον Γκράμσι και την έννοια της πολιτισμικής ηγεμονίας (2017, σελ. 38-48).

Ωστόσο, παρά τη στροφή από τον βιολογικό προς τον πολιτισμικό ρατσισμό, οι αφηγήσεις για την ταυτότητα του έθνους αντλούν και από τις έννοιες της φυλής και του αίματος, ερμηνεύοντας έτσι την εθνική ταυτότητα σε βιολογικούς όρους. Στην ελληνική συνθήκη «οι μετανάστες γίνονται αντιληπτοί ως απειλή [...] ως προς την εθνοφυλετική καθαρότητα της Ελλάδας» (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018, σελ. 17), μια αντίληψη που είδαμε ότι προωθήθηκε και στη Γερμανία από το βιβλίο του Sarrazin. Στους ελληνικούς εθνικιστικούς ιστότοπους επισημαίνεται τόσο η πολιτισμική όσο και η φυλετική συνέχεια του ελληνικού γένους στο πέρασμα του χρόνου. Η δε καθαρότητα της τονίζεται εντονότερα στους ναζιστικούς ιστότοπους και η προάσπισή της επιδιώκεται στη βάση της ευγονικής (ό.π., σελ. 7, 12). Έτσι, ο αποκάλυπτος ρατσισμός δεν έχει εξαλειφθεί, αλλά, αντιθέτως, γίνεται ολοένα και λιγότερο ταμπού, παρά την προαναφερθείσα μετατόπιση της έμφασης προς τον εθνικό εθνικισμό (Billig, αναφέρεται στο Sakki and Pettersson, 2016).

Μάλιστα, μια σχετικά πρόσφατη έννοια που προωθήθηκε από την αμερικανική alt-right σε μέσα όπως το Stormfront και το Vdare είναι εκείνη της ανθρώπινης βιοποικιλότητας (που για τους πολιτικούς αντιπάλους της είναι η ευγονική μασκαρεμένη). Η συγκεκριμένη έννοια που αντλεί από την έννοια της βιοποικιλότητας στα ζώα και τα φυτά επιδιώκει να επισημάνει τις βιολογικές διαφορές (χρώμα δέρματος, μαλλιών, ματιών, συγκεκριμένα γονίδια) μεταξύ των ανθρώπων. Ο διαχωρισμός εδώ δεν γίνεται στη βάση της πολιτισμικής διαφοράς αλλά της βιολογικής, διατηρώντας έτσι τις αρχές του κλασικού ρατσισμού. Αν και στην Ελλάδα προς το παρόν η συγκεκριμένη έννοια (όχι όμως η αντίληψη) φαίνεται να μην έχει κερδίσει μεγάλο

έδαφος και περιορίζεται στην αναπαραγωγή μεταφρασμένων άρθρων από δημοφιλή ακροδεξιά μίντια των ΗΠΑ, μπορούμε σποραδικά να εντοπίσουμε αναφορές και αναρτήσεις φυλετικών χαρτών σε ορισμένα blogs, συνοδευόμενα από σχόλια όπως αυτό:

Δυστυχώς τέτοιοι χάρτες λείπουν από τα σχολικά μας βιβλία. Ενώ η ζωική και φυτική βιοποικιλότητα αναφέρεται, η ανθρώπινη βιοποικιλότητα απαγορεύεται να αναφέρεται! Δεν είναι η πρώτη φορά που η επιστήμη απαγορεύεται για πολιτικούς λόγους. Όμως η επιστήμη στο τέλος θριαμβεύει και τα σκοτάδια διαλύονται.²⁷

Πέρα από την πρόσληψη της μετανάστευσης ως απειλής προς την εθνοφυλετική και πολιτισμική καθαρότητα, ένας τρίτος συναφής άξονας είναι εκείνος της πρόσληψής της ως απειλής για το βιοτικό επίπεδο των γηγενών, τόσο αναφορικά με την εργασία όσο και τη στέγαση (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2015, σελ. 17). Η αντίληψη αυτή είναι, επίσης, διεθνοποιημένη. Οι Sakki και Pettersson (2016) καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα για τη Σουηδία και τη Φινλανδία, μελετώντας blogs που διατηρούν πολιτικοί με σημαντική επιρροή. Σε αυτή την περίπτωση, η ακροδεξιά ρητορική επιδιώκει την ενστάλαξη νοσταλγίας στους πολίτες και τη χειραγώγηση της συλλογικής μνήμης, επικαλούμενη ένα ένδοξο, εθνοτικά ομοιογενές παρελθόν που χαρακτηριζόταν από ένα προνοιακό κράτος θαύμα, το οποίο τώρα έχει παρακμάσει ακριβώς εξαιτίας της πολυπολιτισμικότητας.²⁸

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι η επίκληση αυτών των βιολογικών διαφορών και η προσπάθεια νομιμοποίησής τους γίνονται στη βάση της επιστημονικότητας και αντιπαρά τίθενται στις μη επιστημονικές, αλλά πολιτικο-ιδεολογικές θέσεις της αριστεράς και της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Μέσα από μια τέτοια ρητορική, η οποία για την άκρα δεξιά βασίζεται σε σκληρά εμπειρικά δεδομένα, γίνεται προσπάθεια να επενδυθεί με επιστημονικό κύρος το εν λόγω σχήμα και να απαξιωθούν οι ανταγωνιστικές ως προς αυτό θέσεις. Το μόντο άλλωστε που συνοδεύει συχνά τις εν λόγω αφηγήσεις είναι το «Γ'm

27. http://fyletika.blogspot.com/2013/08/blog-post_3.html

28. Στην Ελλάδα, οι ρητορικές περί εύνοιας των μεταναστών από το προνοιακό κράτος έναντι των Ελλήνων, καθώς επίσης και οι συνεχείς συνδέσεις της κοινωνικής ασφάλισης με τον Ιωάννη Μεταξά είναι, επίσης, ευρέως διαδεδομένες.

not a racist, I'm a racial realist». Οι Sakki και Pettersson (στο ίδιο) υποστηρίζουν ότι εντόπισαν τρεις διαφορετικές αλλά συνδεδεμένες αναπαραστάσεις της ετερότητας από τον ακροδεξιό λόγο: α) οι μετανάστες ως μία παρεκκλίνουσα ομάδα ανθρώπων, β) η ετερότητα ως εσωτερικός εχθρός, και γ) η ετερότητα ως απειλητική ιδεολογία. Αυτές οι αναπαραστάσεις νομιμοποιούνται κοινωνικά μέσα από την επίκληση «πραγματικών στοιχείων» και «εμπειρικών δεδομένων», παραπομπών σε «έγκυρες πηγές», ποσοτικοποιήσεις συμπερασμάτων και διαδικασίες αντιστροφής (δεν είμαι εγώ ρατσιστής αλλά αυτοί). Παρομοίως, ο Sarrazin, στο βιβλίο που οποίου έγινε αναφορά παραπάνω, υποστήριξε σε τηλεοπτικό σόου ότι, ενώ πολύς κόσμος άσκησε κριτική στο βιβλίο του, κανένας δεν άσκησε κριτική στα γεγονότα και τα δεδομένα που παραθέτει (Macgilchrist και Böhmig, 2012, σελ. 96).

Η επιστημονικότητα συνιστά ενδιαφέρον πεδίο μελέτης καθώς επιστρατεύεται με ποικίλους τρόπους από πολλά τμήματα της ακροδεξιάς και υπερσυντηρητικής σκέψης. Από την περίπτωση που είδαμε παραπάνω μέχρι και τις περιπτώσεις θεωριών συνωμοσίας που διακρίνονται από αντισημιτικές αναφορές και από ένα ισχυρό ρεύμα «αρνητισμού» (denialism) και αντι-διανοητισμού, μπορούμε να διαπιστώσουμε την ανάδυση λογοθετικών σχημάτων που κατασκευάζουν τα πανεπιστήμια ως προπύργια της αριστεράς και του πολιτισμικού μαρξισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ακαδημαϊκοί θεωρούνται μέλη παγκόσμιων συνωμοσιών που μηχανεύονται θεωρίες, οι οποίες διαψεύδονται από την εμπειρία και τη διεξαγωγή «πειραμάτων». Στο πλαίσιο του κινήματος της επίπεδης γης, για παράδειγμα (το οποίο έχει φτάσει στην Ελλάδα εδώ και αρκετό καιρό με παρουσία κυρίως στο FB και το YouTube), το ηλιοκεντρικό σύστημα και η αναπαράσταση της γης ως σφαίρας θεωρούνται απάτη που έχει στηθεί από τους *globalists* (η αναφορά γίνεται στο σχήμα της γης αλλά ο όρος που χρησιμοποιείται είναι ο ίδιος), οι οποίοι, σε συνεργασία με υπηρεσίες όπως η μασονική NASA, εξυπηρετούν σκοτεινά συμφέροντα και προωθούν συγκεκριμένες ατζέντες. Οι αντισημιτικές θεωρίες συνωμοσίας για σιωνιστές που ελέγχουν το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα αναδεικνύουν τη σχέση μεταξύ επίπεδης γης και παραδοσιακών ακροδεξιών συνωμοσιών. Οι μαθηματικοί που εξαπατούν τον κόσμο με τα μαθηματικά τους τρικ, τα οποία έρχονται σε ρήξη με την εμπειρία ονομάζονται *mathmagicians*, ενώ ως πραγματικοί επιστήμονες αναδεικνύονται τα

μέλη του κινήματος. Θα πρέπει, ωστόσο, σε αυτό το σημείο να κάνω δύο επισημάνσεις. Πρώτον, δεν ασπάζονται την εν λόγω θεωρία όλοι οι θύλακες της ακροδεξιάς. Αντιθέτως, οι οπαδοί της επίπεδης γης μπορεί να τρολάρονται από ακροδεξιές ομάδες. Ωστόσο, η σύνθεση του κινήματος απαρτίζεται από υπερσυντηρητικούς χριστιανούς δημιουργιστές που οδηγούνται σε κυριολεκτικές αναγνώσεις της Βίβλου και από κρυφών κειμένων, όπως το βιβλίο του Ενώχ, καθώς επίσης και από αντι-σιωνιστές συνωμοσιολόγους. Ένας από τους «προφήτες» του κινήματος είναι ο Eric Dubay που ξεκίνησε τη «σταδιοδρομία» του στο κίνημα των Truthers υποστηρίζοντας τις γνωστές θεωρίες περί Εβραίων που ειδοποιήθηκαν να μην πάνε στις δουλειές τους στους δίδυμους πύργους την 11/9. Δεύτερον, η έμφαση στην επιστημονικότητα συνοδεύεται σχεδόν πάντα από τη διατύπωση μεταφυσικών και ανορθολογικών θεωριών. Έτσι, στην αργκό του διαδικτύου, τα υποτιθέμενα επιστημονικά επιχειρήματα χαρακτηρίζονται από τους πολιτικούς αντιπάλους της άκρας δεξιάς ως Woo.²⁹

Φύλο και σεξουαλικότητα

Η απειλή της ετερότητας για το έθνος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Η Sandrine Sanos, στη μελέτη της για τη γαλλική διανομή της άκρας δεξιάς της δεκαετίας του 1930, υποστηρίζει ότι συγγραφείς όπως οι Maurice Blanchot και Louis-Ferdinand Celine, μέσω των έργων τους, επιχείρησαν να κατασκευάσουν τις ετεροκανονικές έμφυλες και σεξουαλικές ταυτότητες ως τα ηθικά θεμέλια του γαλλικού έθνους. Οι τροπές που χρησιμοποιήθηκαν στα έργα τους επιχείρησαν να συγκροτήσουν τη γαλλική ετεροκανονική σεξουαλική αρρενωπότητα ως αντίθεση της εβραϊκότητας και της εθνοτικής ταυτότητας των πολιτών των γαλλικών αποικιών, οι οποίοι έτειναν να κατηγοριοποιούνται και

Εικόνα 3

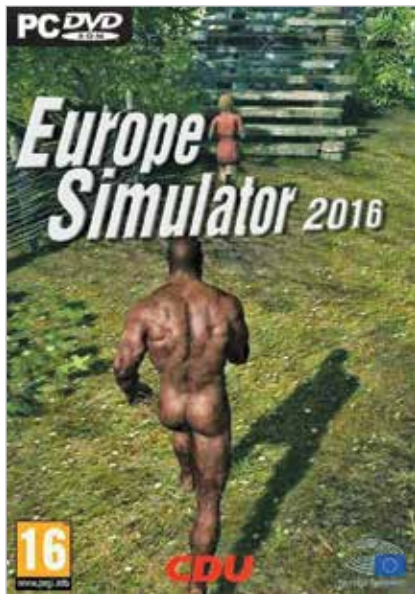

29. Ψευδοεπιστημονικές θεωρίες και συμπεράσματα.

να κωδικοποιούνται ως ομοφυλόφιλα σώματα. Έτσι, στη γραφή αυτών των συγγραφέων, σεξουαλικότητα, φύλο και έθνος ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα και συνέβαλαν στην προσπάθεια συγκρότησης και περιχαράκωσης της γαλλικής ταυτότητας και στον αποκλεισμό των Άλλων (2013, σελ. 9-10, 29). Την ίδια διαπλοκή εντοπίζουν οι Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα (2018), παρατηρώντας ότι οι λόγοι για τους κινδύνους της μετανάστευσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τους κινδύνους που ελλοχεύουν από την απόκλιση του «φυσικού ρόλου» των γυναικών (να τεκνοποιούν) από το πρότυπο της κυρίαρχης θηλυκότητας, καθώς επίσης και από την απόκλιση από την ετεροκανονική σεξουαλικότητα.

Σημαντικό στοιχείο εδώ είναι ότι και αυτές οι αφηγήσεις διατρέχονται από τη ρητορική περί επιστημονικών δεδομένων και κοινής λογικής. Προσφάτως, σε χώρες όπως η Βραζιλία και η Ουγγαρία, ο όρος που διακινείται από την άκρα δεξιά (χώρες στις οποίες η άκρα δεξιά βρίσκεται στην κυβέρνηση) είναι αυτός της ιδεολογίας του φύλου (gender ideology). Ο όρος αποσκοπεί στο να απαξιώσει επιστημονικά τις σπουδές φύλου αναπαριστώντας τες ως μορφές πολιτικής και ιδεολογίας (ένα αφήγημα που χρησιμοποιείται από ακροδεξιούς

Εικόνα 4

θύλακες και για την κλιματική αλλαγή) που δεν βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα, αλλά, αντιθέτως, έρχονται σε ρήξη με την εμπειρία. Οι επιθέσεις στην Τζούντιθ Μπάτλερ στη Βραζιλία και η κατάργηση της χρηματοδότησης των τμημάτων σπουδών φύλου στην Ουγγαρία εγγράφονται σε αυτή την προσπάθεια· σε μια προσπάθεια που θεωρεί ότι οι μορφές οικογένειας, φύλου και σεξουαλικότητας είναι δεδομένες και συγκεκριμένες και αντιλαμβάνεται ως απειλή τον γάμο ομόφυλων ζευγαριών. Συνεπώς, αυτές οι αφηγήσεις και οι έννοιες από τις οποίες αντλούν

επανεγγράφονται στην ευρύτερη συνθήκη αναπαράστασης του έθνους που βρίσκεται υπό απειλή από εισβολείς μετανάστες και πρόσφυγες. Η αυξημένη υπογεννητικότητα σε συνδυασμό με την ύπαρξη ομόφυλων ζευγαριών θέτει σε ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο το έθνος που ήδη κινδυνεύει από εξισλαμισμό.

Στο πλαίσιο της εγχώριας και διεθνούς άκρας δεξιάς, ο πολιτισμικός και βιολογικός ρατσισμός χαρακτήρισαν τη ρητορική της Χρυσής Αυγής σε όλη τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας. Το φύλο και η σεξουαλικότητα αποτέλεσαν επίσης σημείο αιχμής. Η «φανατική» καταψήφιση του «αντιεθνικού» νομοθετήματος για την ταυτότητα φύλου, δεδομένου ότι «δεν γίνεται να είσαι και με την εκκλησία και με τους τρανσέξουαλ»,³⁰ οι ποπ αναπαραστάσεις όπως το παρακάτω meme που αναπαριστά το ζώδες μαύρο σώμα να καταδιώκει μια λευκή γυναίκα,³¹ οι ψευδείς ειδήσεις περί μαζικών επιθέσεων και βιασμών Γερμανίδων από πρόσφυγες, η μελέτη των Darmstadt, Prinz και Saal, στην οποία οι συγγραφείς εξετάζουν πώς μετά από τη δολοφονία ενός νεαρού κοριτσιού στη Γερμανία ακροδεξιά μίντια διέδιδαν φήμες και αβάσιμα στοιχεία για να ταυτίσουν τον δολοφόνο με μετανάστη και να ενισχύσουν έτσι την αντι-μεταναστευτική και ισλαμοφοβική τους ρητορική (2019, σελ. 155-167), αναδεικνύουν τη διαπλοκή φύλου, σεξουαλικότητας και έθνους στην ακροδεξιά ρητορική.

Στην ελληνική συνθήκη η ρητορική των γυναικών της Χρυσής Αυγής θεωρεί εσφαλμένη την ισότητα των φύλων που οδήγησε σε παρακμή την έννοια της μητρότητας, η οποία με τη σειρά της γίνεται αντιληπτή ως φυσική και όχι ως κοινωνικο-πολιτισμική επιλογή.³²

30. <https://www.romfea.gr/diafora/17462-kasidiaris-den-ginetai-kai-me-tin-ekklesia-kai-me-tous-transejoul>

31. <http://www.title-magazine.com/2017/02/aesthetics-of-the-alt-right/>

32. Στο «Μέτωπο Γυναικών για τον Λαό και την Πατρίδα» διαβάζουμε: «Εμείς οι Ελληνίδες, μέλη του Λαϊκού Συνδέσμου, έχοντας βαθύτατη συναίσθηση της καταστροφής που επιφέρει το φεμινιστικό πνεύμα της εποχής μας, είμαστε ενάντια σε κάθε λογής διακηρύξεις για την ισότητα των δύο φύλων», «Η υποτιθέμενη απελευθέρωση της γυναίκας την αποπροσανατόλισε και από την πραγματική ουσία του ύψιστου ρόλου της, την Μητρότητα. Δηλαδή την υποχρέωση και την ύπατη τιμή, να φέρει στον κόσμο και ν' αναθρέψει τα νέα βλαστάρια στον κορμό της Φυλής, ώστε να γεφυρώσει μέσω του παρόντος, το παρελθόν και το μέλλον. Πιστεύουμε ότι η Μητρότητα είναι ένα ιερότατο καθήκον, "Το πρώτιστο Καθήκον που πράττει κάποιος για το Έθνος του είναι αυτό που έχει ορίσει η Φύση και για τα δύο φύλα, δηλαδή η τεκνοποιία και την σωστή διαπαιδαγώγηση των τέκνων αυτών"». http://whitewomenfront.blogspot.com/2007/05/blog-post_26.html

Στα βίντεο μιας εξαιρετικά δημοφιλούς Ελληνίδας YouTuber εντοπίζουμε τις ίδιες ρητορικές. Τα βίντεό της καλύπτουν ποικίλα ζητήματα, όπως η ομοφυλοφιλία στην αρχαία Ελλάδα, το gay pride, ο Κατοίφας, η ποντιακή γενοκτονία, οι εκτρώσεις, ο φεμινισμός. Τα βίντεό της για τον φεμινισμό³³ φαίνεται να είναι αυτά που έχουν προκαλέσει το μεγαλύτερο virality.

Σε αυτά τα βίντεο δίνεται έμφαση στη νομική ισότητα των φύλων, η οποία έχει ήδη επιτευχθεί και άρα δεν υπάρχει λόγος ύπαρξης του φεμινισμού (κλασική ρητορική της εναλλακτικής δεξιάς η οποία επισημαίνεται και για την κριτική της έννοιας του λευκού προνομίου, αποκτά δηλαδή και φυλετικό περιεχόμενο).³⁴ Εντούτοις, η νομική ισότητα δεν συνεπάγεται ισότητα στη βάση της φύσης.³⁵ Η μητρότητα παρουσιάζεται ως φυσική και έτσι οι φεμινίστριες δεδομένου ότι έχουν κριτική στάση (εχθρική για την ίδια) απέναντι στη μητρότητα ουσιαστικά δεν αγαπούν, αλλά μισούν τις γυναίκες. Δεν αναγνωρίζουν πόσο σημαντικό είναι το να ανατρέφεις παιδιά και να διατηρείς το νοικοκυριό, και έτσι, επισημαίνοντας την ταύτιση της γυναίκας με το σπίτι ως προβληματική, μετατρέπουν τις γυναίκες σε θύματα. Η διάλυση της οικογένειας είναι μισογυνισμός και η έκτρωση έγκλημα και όχι επιλογή, εκτός από περιπτώσεις βιασμού ή όταν συντρέχουν λόγοι υγείας. Οι ταυτότητες φύλου είναι ξεκάθαρες και σαφείς.³⁶

Παράλληλα, για τη δημιουργό του βίντεο, ο φεμινισμός (που προσλαμβάνεται ως ομοιογενής, παρόλο που σε προηγούμενο βίντεό της προβαίνει σε μια υπεραπλουστευτική παρουσίαση των 3 κυμάτων) χαρακτηρίζεται από λογικές αντιφάσεις μέσα από την παρουσίαση των οποίων αναδύεται ένας έντονα ισλαμοφοβικός λόγος. Μία από τις βασικές αντιφάσεις είναι το πώς γίνεται να αγαπάς τις γυναίκες αλλά να υποστηρίζεις το Ισλάμ και τη θέση που έχουν οι γυναίκες και οι gay στα ισλαμικά καθεστώτα. Παρομοίως, μια άλλη αντίφαση συνίσταται στο πώς είναι δυνατό να αγαπάς τις μειονότητες άλλων εθνοτήτων αλλά να μισείς το ελληνικό έθνος. Ο φεμινισμός, επίσης, παρουσιάζεται ως

33. <https://www.youtube.com/watch?v=FpAr3gnL1G8>

34. <https://www.youtube.com/watch?v=S1NQiQuxDjE>

35. Βλ., επίσης, Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018.

36. Το ίδιο ισχύει και για την εθνική και φυλετική ταυτότητα. Το μότο που συνοδεύει τα συγκεκριμένα βίντεο είναι το «define your identity». Η εναλλακτική δεξιά συχνά αυτοπροσδιορίζεται σε όρους ταυτισμού (identitarianism).

μίσος για τον άνδρα, ενώ η δημιουργός υποστηρίζει ότι αγαπά και τα δύο φύλα. Τέλος, σημαντικό στοιχείο είναι η διά του φεμινισμού προβολή αντιαισθητικών σωμάτων (fat κίνημα, γύμνια, περίοδος). Για τη δημιουργό του βίντεο, αφενός, κάτι τέτοιο είναι ανθυγιεινό, αφετέρου, είναι αντικειμενικά άσχημο. Η αντικειμενική προσέγγιση του ωραίου και του καλαίσθητου είναι εξαιρετικά σημαντική και θα επιστρέψουμε σε αυτήν στην επόμενη ενότητα. Τέλος, στα βίντεο της συγκεκριμένης δημιουργού συχνή είναι η χρήση πινάκων και στατιστικών με σκοπό την επιχειρηματολογία σε ποσοτικοποιημένη βάση, τακτική που, όπως έχουμε προαναφέρει, εντοπίζεται και σε άλλες σχετικές μελέτες. Παραδόξως, αυτή η έμφαση στην επιστημονικότητα διασαλεύεται από τη θέση της δημιουργού σχετικά με τη μη μετάδοση του νέου κορνοϊού μέσω της θείας κοινωνίας, θέση που προωθείται και από άλλα σχετικά κανάλια, όπως το «Γαλανόλευκο Στέκι».³⁷

Κλείνοντας αυτή την ενότητα, αξίζει να σημειώσουμε ότι από τα παραπάνω βίντεο απουσιάζουν οι βίαιες αναφορές τόσο σε επίπεδο λόγου όσο και αισθητικής. Αυτή η μειλίχια διάθεση, η ψυχραιμία παράθεση επιχειρημάτων, η επιστημονικότητα που βασίζεται στον ορθολογισμό, τον ρεαλισμό και την εμπειρία, πλαισιωμένη από ισχυρές δόσεις ειρωνείας, χαρακτηρίζει την πλέον δραστήρια και επιτυχημένη έκφανση της νέας ακροδεξιάς που επιλέγει να πολεμήσει στο πεδίο του πολιτισμού.³⁸ Αυτή η τροπή άκρας δεξιάς είναι εκείνη που πέτυχε τη βέλτιστη χρήση των νέων μέσων, επινόησε νέες αισθητικές τροπές και φόρμες και κατάφερε να διεθνοποιηθεί ταχύτερα από οποιαδήποτε άλλη συναφή τροπικότητα. Στην Ελλάδα μπορούμε να τη δούμε να αναδύεται μέσα από μια μιντιακή οικολογία που δραστηριοποιείται κυρίως στο YouTube και το BitChute, το FB, το Twitch και το Twitter. Στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε στο ζήτημα της αισθητικής

37. https://www.youtube.com/watch?v=wPyI_NN7UBw και https://www.youtube.com/watch?v=tFzqn_g5R8A

38. Αυτό το ήπιο προφίλ υιοθετήθηκε ακόμη και από τη Χρυσή Αυγή, αν και ήταν αδύνατο να μην αναδειχθούν οι βίαιες και ρατσιστικές επιδιώξεις της συγκεκριμένης οργάνωσης. Στη σχετική τους μελέτη, οι Siapera και Veikou (2016, σελ. 25-26) εντοπίζουν δύο διαφορετικές εκφάνσεις της Χρυσής Αυγής στο FB και το Twitter. Την επίσημη, επαγγελματική, ελεγχόμενη και «σοβαρή» Χρυσή Αυγή και τη χαοτική και γεμάτη ρατσιστικό μίσος εκδοχή της που αναδύεται από τη βάση. Έτσι, η σοβαρή και mainstream Χρυσή Αυγή, εν τέλει, αποτυγχάνει να κρύψει εξ ολοκλήρου τα βίαια, ρατσιστικά και φασιστικά στοιχεία της δράσης και της ιδεολογίας της.

με έμφαση στις μιντιακές πρακτικές της εναλλακτικής δεξιάς. Για να φτάσουμε εκεί, ωστόσο, θα ξεκινήσουμε πάλι από το πεδίο του φύλου και της σεξουαλικότητας, καθώς οι πολιτισμικοί πόλεμοι με σημείο αναφοράς τα παραπάνω εκκινούν από μια διαδικτυακή μάχη που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις δύο αυτές ταυτότητες.

Αισθητική και νέες μιντιακές πρακτικές

Ο φεμινισμός και η πολιτική ορθότητα αποτέλεσαν σημείο αναφοράς για την ανάδυση της alt-right, μια έκφανση της αμερικανικής άκρας δεξιάς με την οποία φαίνεται να ευθυγραμμίζονται και άλλες ομάδες και κόμματα της άκρας δεξιάς από την Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, η alt-right άρχισε να μορφοποιείται από τις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα σε διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με αφορμή ένα υποτιθέμενο σκάνδαλο της δημοσιογραφίας του gaming, το λεγόμενο Gamergate. Το συγκεκριμένο σκάνδαλο ξέσπασε όταν το βιντεοπαιχνίδι Depression Quest της σχεδιάστριας Zoe Quinn απέσπασε θετικές αξιολογήσεις από δημοσιογράφο του περιοδικού Kotaku. Ο πρώην σύντροφος της Quinn την κατηγορήσε ότι είχε σεξουαλική σχέση με τον δημοσιογράφο που της έγραψε τη θετική κριτική. Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν ενεπλάκησαν gamers, σχεδιαστές, streamers, φεμινίστριες που δραστηριοποιούνται στον χώρο του gaming. Ο λόγος που αρθρώθηκε από όσους/-ες επιτέθηκαν στην Quinn αφορούσε στην απαίτηση για «διαφάνεια» από τη δημοσιογραφία του gaming και ήταν έντονα αντι-φεμινιστικός. Τα μέλη του ισχυρίστηκαν ότι διεκδικούν το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και του λόγου, το οποίο καταπιέζεται από τις φεμινίστριες (συχνά αποκαλούμενες feminazi) και την πολιτική ορθότητα. Το Gamergate, πέραν του ότι λειτούργησε καταλυτικά στη συνάρθρωση ακροδεξιών ομάδων και χρηστών και αποτέλεσε το εφαλτήριο για τη συγκρότηση της εναλλακτικής δεξιάς, συνέβαλε και στην οριστική σχηματοποίηση ενός ήδη υπάρχοντος λόγου, την αφήγηση της άκρας δεξιάς περί ελευθερίας της έκφρασης και του λόγου, η οποία εδώ και χρόνια καταστέλλεται από τα μαρξιστικά πανεπιστήμια και τα αριστερά και φιλελεύθερα μέσα.³⁹

39. Το παρακάτω σχόλιο αποτελεί μια συνηθισμένη αφήγηση που αρθρώνεται από διάφορες ομάδες και άτομα της άκρας δεξιάς. *ΣΤΗΡΙΞΤΕ ΤΟ ΚΑΝΑΛΙ ΜΑΣ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΠΙΟ*

Εικόνα 5

Σε κάθε περίπτωση που η άκρα δεξιά αντιμετωπίζει εμπόδια, επι-στρατεύει τη ρητορική περί καταστολής και διώξεων, στην οποία υπό-κεινται οι εθνικιστές και ο περιορισμός της ελευθερίας του λόγου από την πολιτική ορθότητα.

Έπειτα από το Gamergate και κυρίως κατά την περίοδο της προ-εκλογικής εκστρατείας των ΗΠΑ το 2016, ένα από τα σημαντικότερα ψηφιακά περιβάλλοντα στα οποία δραστηριοποιήθηκαν μέλη της alt-right ήταν το discussion board με τίτλο /pol/ (political incorrect) στο 4chan (βλ. επόμενη εικόνα). Η επίθεση στην πολιτική ορθότητα μέσα από topics και hashtags με τον τίτλο incorrect μπορούν να βρεθούν και σε ελληνικά ψηφιακά μέσα.⁴⁰

Αυτή η ρητορική, άλλωστε, εκφράζεται και στην Ελλάδα με ποικί-λους τρόπους. Η φίμωση από τα μίντια χρησιμοποιήθηκε ως ρητο-ρική τόσο από τη ΧΑ όσο και από άλλα ακροδεξιά μορφώματα στην

ΓΝΩΣΤΟ ΓΙΑΤΙ ΤΟ YOUTUBE ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΔΕΝ ΠΡΟΩΘΕΙ ΤΑ ΒΙΝΤΕΟ-ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΤΕ ΤΑ ΒΙΝΤΕΟ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ FACEBOOK TWITTER LINKEDIN EMAIL ΚΤΛ. Το συγκεκριμένο σχόλιο συνοδεύει το βίντεο με τίτλο «ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο Q (ΜΕΡΟΣ 1ο) - ACADEMY OF INNER LIGHT» και αναφέρεται σε μία από τις πλέον πρόσφατες θεωρίες συνωμοσίας της άκρας δεξιάς. <https://www.youtube.com/watch?v=a7OmzOdopxI>

40. Για τα αντίστοιχα ελληνικά political incorrect topics και συζητήσεις (make Greece great again, Greece incorrect) βλ. <https://www.reddit.com/r/GreekIncorrect/>, <https://old.reddit.com/r/GreekIncorrect/> και <https://archive.4plebs.org/pol/thread/193844409/>

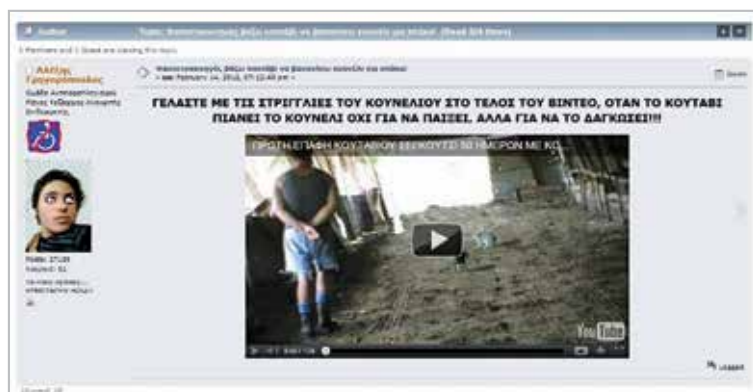
προσπάθεια συγκρότησης ενός αντισυστημικού προφίλ. Στην παραπάνω περίπτωση, ωστόσο, πέρα από την επίκληση ελευθερίας του λόγου, η εναλλακτική δεξιά συγκρότησε το προφίλ της αντισυστημικότητας μέσα από τον εναγκαλισμό «εναλλακτικών μέσων», αλλά και πρακτικών, που σύμφωνα με κάποια μέλη της alt-right «παραδοσιακά» έτειναν να αποδίδονται στην αριστερά, όπως η πολιτισμική οικειοποίηση συμβόλων και μέσων, η διαδικτυακή ανωνυμία, η πολιτισμική παραγωγή των fandom. Έτσι, κατάφεραν να παρουσιαστούν ως υπερασπιστές του αρχικού πνεύματος του web πριν αυτό μετατραπεί σε εμπορικό web 2.0 (Tuters, 2019, σελ. 39). Για την Nagle (2017), η alt-right αποτελεί μια χαλαρά οργανωμένη online κουλτούρα που άρχισε να μορφοποιείται στο πλαίσιο μια συναρμογής μέσων και πρακτικών από τις αρχές της δεκαετίας του 2010. Οι οριζόντιες, αποκεντρωμένες και μη ιεραρχικές μορφές οργάνωσης, η ανωνυμία, ο ανοικτός κώδικας, η συνεργατική πολιτισμική παραγωγή και η ομότιμη δικτύωση χρησιμοποιήθηκαν όχι για την άρση των κανονιστικών προκείμενων (φύλου, εθνότητας κ.λπ.), αλλά για την επιβεβαίωση και πολιτισμική νομιμοποίησή τους. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι σήμερα οι alt-righters προβάλλουν ως βασικοί υπερασπιστές της ουδετερότητας του διαδικτύου. Η ειρωνεία, το χωρίς όρια χιούμορ και, κυρίως, η αισθητική και τα μέσα διά των οποίων αυτά επιτελέστηκαν αποτέλεσαν κεντρικό χαρακτηριστικό αυτών των κουλτούρων υπέρβασης και παραβίασης κοινωνικών ταμπού στην προσπάθειά τους να απελευθερωθούν από την πολιτική ορθότητα (Nagle, 2017, σελ. 29-37).

Στην Ελλάδα χαρακτηριστικό παράδειγμα των αρχών της δεκαετίας του 2010 αποτελεί το φόρουμ Webwar.⁴¹ Το Webwar χαρακτηρίζεται από ακραία σκληρότητα και προσπάθεια παραβίασης ταμπού και χωρίς όρια «έκφρασης του λόγου». Αναρτημένα βίντεο και εικόνες από βασανισμούς και δολοφονίες ζώων (η αιτία για να κλείνει κατά διαστήματα το φόρουμ), στοχοποίηση πολιτικών αντιπάλων μέσω δημοσιοποίησης φωτογραφιών και άλλων στοιχείων,⁴² topics με τίτλους όπως «σκύλευση νεκρών», προφίλ χρηστών με την ονομασία Αλέξανδρος Γρηγορόπουλος που πλαισιώνονται από «πειραγμένες» φωτογραφίες του δολοφονημένου 16χρονου και σημάνσεις «απαγό-

41. <http://webwar.createaforum.com/index.php>

42. Doxing.

Εικόνα 6

ρευσης» ή «διαγραφής» ατόμων με αναπηρία κοσμούν την αισθητική του συγκεκριμένου φόρουμ. Αν και το συγκεκριμένο μέσο άρχισε να παρακμάζει από την περίοδο 2012-2013, παρουσιάζει μικρή δραστηριότητα μέχρι και σήμερα.

Η alt-right, λοιπόν, επιστράτευσε πληθώρα μέσων όπως το Reddit, το 4chan και το 8chan (Nagle, 2017), το YouTube (Peters, 2015), τα Live Action Role-Playing Games (Tuters, 2019), τα memes (Tuters, 2019· Donovan, Lewis and Friedberg, 2019· Miller-Idriss, 2019· Bogerts and Fielitz, 2019· Ebner, 2019), σε μεγάλο βαθμό το gaming και συναφείς τεχνολογίες, όπως το Discord, αλλά και εικονικο-κεντρικές μουσικές τάσεις και μικρο-είδη, όπως η Fashwave και η Trumpwave, στις οποίες θα γίνει αναφορά παρακάτω. Προς το παρόν παραθέτουμε ένα απόσπασμα από τη «Διαλεκτική του Διαφωτισμού» και στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε μία από τις βασικές μιντιακές πρακτικές που ενεργοποίησε η alt-right το 2016, τη δημιουργία και τον διαμοιρασμό memes.

Όσο πιο τρομακτικές είναι οι κατηγορίες και οι απειλές, όσο μεγαλύτερος ο θυμός, τόσο πιο επιβεβλημένος είναι και ο χλευασμός. Θυμός, χλευασμός και φαρμακωμένη μίμηση είναι κατά βάθος το ίδιο. Το νόημα της φασιστικής τυπολατρίας, της τελετουργικής πειθαρχίας, των στολών και ολόκληρου του φαινομενικά ανορθολογικού μηχανισμού είναι να καθιστά δυνατή τη μιμητική συμπεριφορά. Τα επινοημένα σύμβολα, τα οποία προσιδιάζουν σε κάθε αντεπαναστατικό κίνημα, οι νεκροκεφαλές και τα κουκουλώματα,

η βάρβαρη τυμπανοκρουσία, η μονότονη επανάληψη λέξεων και χειρονομιών είναι επίσης οργανωμένη απομίμηση μαγικών πρακτικών, η μίμηση της μίμησης. Ο φύρερ με το θεατρινίστικο πρόσωπο και το χάρισμα της σκηνοθετήσιμης υστερίας σέρνει το χορό. Στην παράστασή του εκτελείται αντιπροσωπευτικά και εικονιστικά ό,τι στην πραγματική ζωή όλων είναι απαγορευμένο. Ο Χίτλερ μπορεί να χειρονομεί σαν παλιάτσος, ο Μουσολίνι να τολμά παραφωνίες σαν τενόρος της επαρχίας, ο Γκέμπελς να μιλάει με την ευχέρεια του Εβραίου εμπορικού πράκτορα τον οποίο συνιστά να δολοφονήσουν, ο Κόφλιν (Charles Edward Coughlin, καθολικός ιερέας, δημαγωγός του αντισημιτισμού, γνωστός τότε από τα κηρύγματα του στο ραδιόφωνο) να κηρύσσει την αγάπη όπως ο Σωτήρας, τη σταύρωση του οποίου παριστάνει, για να μην πάψει ποτέ η αιματοχυσία. Ο φασισμός είναι ολοκληρωτικός ακόμη και καθόσον επιζητεί να αξιοποιήσει άμεσα υπέρ της κυριαρχίας την εξέγερση της καταπιεσμένης φύσης εναντίον της κυριαρχίας. Αυτός ο μηχανισμός χρειάζεται τους Εβραίους. Η τεχνητά αυξημένη ορατότητά τους ενεργεί πάνω στον νόμιμο γιο του μη εβραϊκού πολιτισμού τρόπον τινά σαν μαγνητικό πεδίο. Καθώς ο ριζωμένος διακρίνει στη διαφορά του από τον Εβραίο την ομοιότητα, το ανθρώπινο, διεγείρεται μέσα του εξ επαγωγής το αίσθημα της αντίθεσης, της ξενικότητας.

Adorno και Horkheimer (1996, σελ. 303-304)

Μέχρι αυτό το σημείο η ανάλυση βασίστηκε στα σχήματα που αναδύονται από λογοθετικές πρακτικές σε ψηφιακά μέσα στα οποία δραστηριοποιούνται ομάδες και κόμματα της άκρας δεξιάς. Όπως υποστηρίζει η Susan Zickmund (2001), που διερεύνησε αμερικανικές ακροδεξιές κοινότητες του διαδικτύου στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι ανατρεπτικές διαδικτυακές κουλτούρες λειτουργούν εντός γλωσσικών παιχνιδιών, με την έννοια που δίνει στον όρο ο Ludwig Wittgenstein. Η γλώσσα και οι λογοθετικοί κανόνες μιας κοινότητας διαμορφώνουν και τις λογικές που τη διέπουν. Η γλωσσική, τροπολογική και συμβολική επικοινωνία μπορεί να αναδείξει σημαντικά στοιχεία για την ενοποιούσα διάσταση αυτών των κουλτούρων (2001, σελ. 240). Έτσι οι ποικίλες εκφάνσεις της άκρας δεξιάς φαίνεται να ενοποιούνται, ως προς τους άξονες που προαναφέραμε μέσα από λογοθετικές πρακτικές.

Πέρα από τα λογοθετικά σχήματα που αναδείξαμε σημαντική είναι η χρήση ιδιολέκτων. Η εναλλακτική δεξιά έχει δημιουργήσει πολ-

Εικόνα 7

λους όρους που λειτουργούν ως κώδικες επικοινωνίας μεταξύ των μελών της και παράλληλα αποσκοπούν στην κριτική και, κυρίως, στο trolling και το triggering των αντιπάλων της, οι οποίοι/-ες συνήθως αναφέρονται με τους όρους lefties, feminazis, Social Justice Warriors (SJW) και κάποιους ακόμη που θα δούμε στη συνέχεια. Ορισμένοι από τους όρους που έχει επινοήσει η alt-right είναι, πρώτον, ο όρος «wrongthink», εμπνευσμένος από το 1984 του Τζωρτζ Όργουελ και συνώνυμος του όρου «thoughtcrime», που ο συγγραφέας χρησιμοποιεί στο μυθιστόρημά του. Σύμφωνα με το urban dictionary, ο όρος wrongthink σημαίνει οποιαδήποτε θέση, φράση ή λέξη που αντιτίθεται στην κυρίαρχη αριστερή αφήγηση και στην κοσμοθεωρία των αριστερών ή φιλελεύθερων mainstream μέσων.⁴³ Ένας άλλος όρος είναι ο «cuckservative» (cuckold και conservative) που υποδηλώνει

43. Βλ. blog απ' όπου προέρχεται και η σχετική εικόνα τη ρητορική περί φίμωσης (silencing και shaming) από τους αντιφασίστες. Το άρθρο συνοδεύεται από γνωστές (και μη) θεωρίες συνωμοσίας. <https://modconspiracy.wordpress.com/2017/08/18/the-thought-police/>

ανθρώπους (κυρίως πολιτικούς) που ισχυρίζονται ότι είναι συντηρητικοί αλλά οι πρακτικές τους, προκειμένου να ευνοηθεί το κόμμα τους, προσλαμβάνονται από την *alt-right* ως αριστερές εφόσον αντιβαίνουν τα εθνικά συμφέροντα. Ο όρος «Goolag», μια σύνθεση των όρων Google και γκούλαγκ που υποδηλώνει ότι η αριστερή Google (!) καταστέλλει τις φωνές που δεν συμβαδίζουν με την αριστερή αφήγηση. Τέλος, ο όρος «Femooids», προφανώς, με στόχο να απο-ανθρωποποιήσει τις γυναίκες και ο όρος «Libtards» (*liberal* και *retards*) που αναφέρεται σε φιλελεύθερους.

Ενώ τα παραπάνω είναι ιδιαίτερα σημαντικά στην προσπάθεια διερεύνησης του ακτιβισμού της άκρας δεξιάς, σε αυτό το σημείο θα επικεντρωθούμε στην αισθητική και την εικόνα. Η παρατήρηση της Zickmund αναφορικά με τα γλωσσικά παιχνίδια είναι σωστή, ωστόσο, όπως έχουμε αναφέρει, αφορά το κειμενικό διαδίκτυο. Στο σημερινό διαδίκτυο η αλληλεπίδραση των χρηστών και η παραγωγή σημασιών δεν είναι απόλυτα αναγώγιμες στη γλώσσα αλλά περιλαμβάνουν εικόνες (κινούμενες και μη), ήχους και, γενικότερα, μια πληθώρα πολυμέσων. Πρέπει να διασαφηνίσουμε ότι δεν αντιμετωπίζουμε τον λόγο ως αντίθεση της αισθητικής, ή ως μη αισθητική μορφή σε σχέση με την εικόνα, την ποίηση κ.λπ.. Οι προαναφερθείσες λέξεις, για παράδειγμα, φέρουν τις δικές τους αισθητικές μορφολογικές τροπές (σχεδόν όλες αποτελούν συνθέσεις όρων), ενώ, όπως έχουμε αναφέρει ήδη, η Sanos (2013) μελετά την αισθητική της γαλλικής ακροδεξιάς του μεσοπολέμου επικεντρώνοντας την ανάλυσή της στις νέες φόρμες γραφής που δημιούργησαν Γάλλοι συγγραφείς και δημοσιογράφοι. Αυτό που εννοούμε εδώ είναι ότι η ανάλυση σε αυτό το κεφάλαιο αφορά περισσότερο στην εικόνα και το συναίσθημα.

Όπως σωστά επισημαίνει η Engström (2014), παρά τον εκμοντερνισμό της άκρας δεξιάς και τη συστηματική χρήση νέων μέσων, οι περισσότερες μελέτες τείνουν να επικεντρώνονται σε κειμενικές αναλύσεις και να αγνοούν το οπτικό. Στη μελέτη της εξετάζει πώς η ευρωπαϊκή άκρα δεξιά και συγκεκριμένα το BNP (ένα ισλαμοφοβικό κόμμα που έχει τις ρίζες του στον αντισημιτισμό του μεσοπολέμου) χρησιμοποιούν εικόνες (σημαίες άλλα και άλλα σημειωτικά στοιχεία) με σκοπό την online οργάνωση και σχηματοποίηση δικτύων. Συνθέτοντας θεωρητικά σχήματα από τον χώρο της γνωσιακής γλωσσολογίας και της κριτικής ανάλυσης λόγου, εξετάζει τις εικόνες που

παρατέθηκαν στο site του BNP από το 2010 έως το 2012 και υποστηρίζει ότι, στην προσπάθεια ανάδειξης των διαδικασιών συγκρότησης μεταξύ του «εμείς» και του «οι άλλοι», αυτές οι εικόνες παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο με το κείμενο (ό.π., σελ. 5-6). Υποστηρίζει ότι τόσο οι σημαίες και τα λογότυπα του BNP όσο και άλλων ευρωπαϊκών ακροδεξιών κομμάτων έχουν μετασχηματισθεί και γίνει πιο ήπια σε επίπεδο αισθητικής (ό.π., σελ. 18). Αφενός, κάτι τέτοιο μπορούμε να εντοπίσουμε και στην ελληνική συνθήκη με τη χρήση του μαιάνδρου αντί της οβάστικας, αφετέρου, αυτός ο αισθητικός μετασχηματισμός συνομιλεί με τον μετασχηματισμό και την άμβλυνση του λόγου πολλών ακροδεξιών κομμάτων και ομάδων που έχουμε ήδη επισημάνει. Επιπλέον, η Engström παρατηρεί τη χρήση υβριδικών σημαιών (π.χ. νορβηγική + πακιστανική σημαία), σύμβολο που προσανατολίζεται στο να αναπαραστήσει ευρωπαϊκά έθνη (στην προκειμένη περίπτωση τη Νορβηγία) ως έθνη που έχουν αλωθεί από τους μουσουλμάνους και το Ισλάμ (ό.π.). Παρομοίως, η Caiani τονίζει τη διάσταση των ελκυστικών site, των animation και των διαδραστικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την αισθητική της σύγχρονης άκρας δεξιάς (2013, σελ. 18), ενώ οι Richardson και Wodak (2009), εφαρμόζοντας ανάλυση λόγου στις εκλογικές αφίσες και μπροσούρες του αυστριακού και του βρετανικού ακροδεξιού κόμματος, υποστηρίζουν ότι μέσω αυτής της οπτικής γραμματικής παράγονται συγκεκριμένα μοτίβα νοήματος, όπως αυτό της αναπαράστασης των Βρετανών και Αυστριακών ως πολιτών που βρίσκονται σε δυσμείνεια από την απειλή της μετανάστευσης.

Η αισθητική, η εικόνα και ειδικά συγκεκριμένες τροπές της όπως τα memes και τα artworks μουσικής fashwave συνιστούν ορισμένα από τα βασικά όπλα της σύγχρονης άκρας δεξιάς στην προσπάθεια προπαγάνδισης των θέσεών της. Η Julia Ebner εξετάζοντας πιθανές πρακτικές αντι-δημιουργικότητας που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως αντίβαρο στις επικοινωνιακές πρακτικές της alt-right τονίζει το γεγονός ότι, μέσω δημιουργικών πρακτικών (memes, μουσική), η εναλλακτική δεξιά κατόρθωσε να επικοινωνήσει το ρατσιστικό της μήνυμα με ψηφιακά μίντια και όχι με λέξεις (2019, σελ. 169). Ειδικότερα, με σημείο αναφοράς τα memes παραθέτει διάφορα motos όπως το «the left can't meme» και το «χρησιμοποιούμε τις τακτικές της αριστεράς εναντίον της» (ό.π.). Παρομοίως, οι Bogerts και Fielitz

παραθέτουν αποσπάσματα από το εγχειρίδιο ακροδεξιών Γερμανών ακτιβιστών για «το μιντιακό αντάρτικο», σύμφωνα με τα οποία οι άνθρωποι ανταποκρίνονται στις εικόνες με πολύ πιο έντονο τρόπο απ' ό,τι στο κείμενο και έτσι η χρήση τους μπορεί να συνεισφέρει με εξαιρετικό τρόπο στη διεξαγωγή ενός *μιντιακού πολέμου* και να φέρει τη δική τους αφήγηση στο προσκήνιο (2019, σελ. 137). Τέλος, η Miller-Idriss (2019) επισημαίνει τρεις διαφορετικούς τρόπους μέσω των οποίων τα σύμβολα και η εικονογραφία της άκρας δεξιάς επι-στρατεύονται και χρησιμοποιούνται στην ένδυση και σε άλλα προϊόντα. Πρόκειται: α) για σύμβολα/brands που δημιουργούνται από ή για ακροδεξιούς καταναλωτές και εντάσσονται εσκεμμένα σε διάφορα προϊόντα, β) σύμβολα που δεν σχετίζονται με την άκρα δεξιά αλλά μέσω πρακτικών οικειοποίησης το νόημά τους μετασχηματίζεται έτσι ώστε να συναρμολογείται με τους συμβολισμούς της, και γ) για σύμβολα και κώδικες που χρησιμοποιούν ακροδεξιούς συμβολισμούς από άγνοια ή με σκοπό να τραβήξουν την προσοχή των μίντια.

Σε μεγάλο βαθμό η χρήση των εικόνων αποσκοπεί στην παραγωγή και διαχείριση συναισθημάτων του πλήθους, καθώς επίσης και στη διασπορά αυτών των συναισθημάτων μέσω της μίμησης. Στο απόσπασμα από τη «Διαλεκτική του Διαφωτισμού», η διαχείριση των παθών, φαινομενικά ανορθολογική, αποσκοπεί στο να καταστήσει δυνατή τη μιντιακή συμπεριφορά, να επιτελέσει και να οργανώσει την απομίμηση μαγικών πρακτικών, να πετύχει, δηλαδή, την ίδια τη μίμηση της μίμησης. Μιμούμενο αυτό που απαγορεύεται, αυτό που αποτελεί ταμπού και κίνδυνο (τον Εβραίο), το πλήθος διακρίνει τη διαφορά του από την επικίνδυνη ετερότητα και έτσι βιώνει την ομοιότητα, την ένταξη στην κοινότητα του έθνους του. Αυτή η μιντιακή μόλυνση βασίζεται στο συναίσθημα, στο πάθος. Ο Lawtoo, αντλώντας από το έργο των Lacoue-Labarthe και Nancy και τη θέση σύμφωνα με την οποία ο ναζιστικός μύθος βασίστηκε γενικά στη μίμηση και συγκεκριμένα στη συναισθηματική μόλυνση, υποστηρίζει ότι, αν υπάρχει κάτι νέο στον νέο φασισμό, δεν είναι το μήνυμα (μισογυνισμός, ρατσισμός κ.λπ.) αλλά το μέσο (2019, σελ. XII). Τα νέα μέσα δεν επιτρέπουν απλώς την προσέγγιση ευρύτερων ακροατηρίων, αλλά την έκθεση αυτών των ακροατηρίων σε ροές προσομοιωμένης πληροφορίας. Αυτές οι ροές πληροφορίας δεν επιχειρούν να αναπαραστήσουν την πραγματικότητα, αλλά, αντιθέτως, λειτουργούν ως

τρόπος διασκέδασης και, μέσω της υπερμίμησης που επιτρέπουν, τα νέα μέσα διασαλεύουν τα οντολογικά όρια ανάμεσα στο πραγματικό και τη μυθιστορία (fake news, θεωρίες συνωμοσίας, εναλλακτικά γεγονότα) μετατρέποντας, εν τέλει, σε μυθιστορία την ίδια την πολιτική (2019, σελ. XIII). Έτσι, οι κριτικές ικανότητες του πλήθους πέφτουν σε νάρκη και φαντασματικοί ηγέτες αναλαμβάνουν τη διοίκηση του πραγματικού κόσμου (ό.π.).

Η αισθητική έχει αποτελέσει σημαντικό σημείο αναφοράς στο πλαίσιο της μελέτης του φασισμού. Η αισθητικοποίηση της πολιτικής ως βασικής τεχνικής του φασισμού έχει αναπτυχθεί ενδελεχώς από τον Βάλτερ Μπένγιαμιν. Για τον Μπένγιαμιν η αισθητικοποίηση μετατοπίζει την έμφαση από τον πολιτικό λόγο και το περιεχόμενό του προς τη θεαματικότητα και την εικόνα, παρέχοντας στη μάζα δυνατότητες έκφρασης. Έτσι, η μάζα οργανώνεται από τον φασισμό και παύει να διεκδικεί τα ιδιοκτησιακά της δικαιώματα. Η αντιπρόταση του Μπένγιαμιν σε αυτή τη διαδικασία ήταν η πολιτικοποίηση της τέχνης. Κατ' άλλους/-ες, ωστόσο, όπως για τη Sanos (2013, σελ. 6), η πρακτική των Γάλλων ακροδεξιών διανοούμενων του μεσοπολέμου στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν στην πολιτική κρίση της εποχής τους δεν συνίσταται στην πολιτικοποίηση της αισθητικής ούτε στην αισθητικοποίηση της πολιτικής, αλλά στην επιστράτευση της ίδιας της αισθητικής ως πολιτικής. Γι' αυτούς τους συγγραφείς η αισθητική, το βασίλειο της ομορφιάς, της τέχνης και της λογοτεχνίας, ήταν το μοναδικό πεδίο στο οποίο μπορούσε να υλοποιηθεί το μεγαλείο του γαλλικού έθνους (ό.π.). Τα κείμενά τους συγκροτούσαν αυτό που η Sanos ονομάζει αισθητική του μίσους. Η αισθητική αποτέλεσε «πεδίο αγνότητας και αναγέννησης» που προσδιορίστηκε από τον αποκλεισμό συγκεκριμένων ανθρώπων (Εβραίων, αποικιοκρατούμενων) (ό.π., σελ. 4). Στο πλαίσιο αυτής της αισθητικής, οι εν λόγω διανοούμενοι προσπάθησαν να συγκροτήσουν σταθερές και ετεροκανονικές έμφυλες και σεξουαλικές ταυτότητες αντιπαραβάλλοντάς τις με την ετερότητα με απώτερο σκοπό να μετατρέψουν αυτές τις ταυτότητες σε ηθικά θεμέλια του γαλλικού έθνους. Η συνύφανση σεξουαλικότητας, φύλου και εθνότητας στην προσπάθεια συγκρότησης και περιχαράκωσης της γαλλικής ταυτότητας μέσω του αποκλεισμού των Άλλων δεν προέρχεται μόνο μέσα από τα σχήματα λόγου αλλά και από την αισθητική της ίδιας της γραφής.

Η αισθητική παίζει σημαντικό ρόλο και στη μελέτη της Passerini (1984 [2009]). Η ερευνήτρια εξετάζει πώς τα μέλη της εργατικής τάξης του Τορίνο θυμούνται τον ιταλικό φασισμό εστιάζοντας στις συμβολικές και πολιτισμικές διαστάσεις της μνήμης. Η αισθητική και οι συμβολισμοί της αντανakλώνται σε μια πληθώρα πολιτισμικών στοιχείων, όπως το λαϊκό χιούμορ και τα χρώματα. Αναφερόμενη στη διαχείριση των χρωμάτων από το ιταλικό φασιστικό καθεστώς, η Passerini υποστηρίζει ότι το κόκκινο χρώμα, ταυτισμένο σε μεγάλο βαθμό με την εργατική τάξη και το εργατικό κίνημα καταστέλλεται, ενώ προμοδοείται, αν όχι επιβάλλεται, η χρήση του μαύρου (2009, σελ. 103). Κάτι τέτοιο δεν αφορά μόνο στις σημαίες και τα επίσημα σύμβολα αλλά και την καθημερινή ενδυμασία (γραβάτες, μπλούζες κ.λπ.). Παρόλο που τα χρώματα δεν ταυτίζονταν απόλυτα ούτε με το εργατικό κίνημα ούτε με τον φασισμό (οι αναρχικοί αλλά και πολλά παρακλάδια του κομμουνιστικού κόμματος χρησιμοποιούσαν επίσης το μαύρο, ενώ από την άλλη η κόκκινη σημαία είχε χρησιμοποιηθεί από τον Gabriele D'Annunzio, ο οποίος θεωρείται ότι επηρέασε καταλυτικά τον Μουσολίνι στο επίπεδο της αισθητικής), η πόλωσή τους επιβλήθηκε από το φασιστικό καθεστώς δημιουργώντας έτσι μια διάκριση στο πεδίο της αισθητικής και του συμβολικού που δεν είχε ξαναγίνει ποτέ στο συγκεκριμένο της σύγχρονης Ιταλίας (ό.π., σελ. 104).

Ο συμβολισμός και η πολιτισμική διαχείριση των συμβόλων είναι καταλυτική στο πλαίσιο του φασισμού. Η εικόνα, η θεαματικότητα, η μίμηση και οι παραστασιακές επιτελέσεις των ομιλητών/ηγετών δεν προσανατολίζονται στο να επικοινωνήσουν λόγο και σημασία, αλλά μάλλον συναίσθημα. Σήμερα μπορούμε να εντοπίσουμε αναπαραγωγές αυτών των αισθητικών διακρίσεων και ταυτοποιήσεων σε ψηφιακά μίντια στα οποία δραστηριοποιείται η άκρα δεξιά. Ένα από τα πλέον σημαντικά αισθητικά μέσα που επιστράτευσε alt-right είναι τα memes. Ο όρος μιμίδιο έχει προταθεί από τον Ρίτσαρντ Ντόκινς (Richard Dawkins) στο βιβλίο του «*The selfish gene*» (1976). Τα μιμίδια αποτελούν μονάδες μεταβίβασης πολιτισμικής πληροφορίας. Ιδέες, λέξεις, φράσεις και συμπεριφορές μπορούν να μεταδίδονται με ικό τρόπο και το εκάστοτε πολιτισμικό νόημα να επικρατεί, να μετασχηματίζεται ή να καταρρέει κατά τη διάρκεια της κυκλοφορίας τους. Η διαδικασία αυτή είναι σύμφωνη με την έννοια της συναισθηματικής μόλυνσης μέσω της υπερμίμησης. Κατά τη διάρκεια της τρέχου-

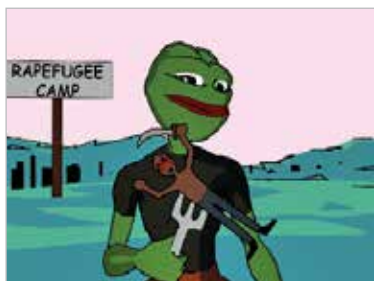
σας χιλιετίας τα memes σε μορφή εικόνων αποτέλεσαν τρόπο έκφρασης, σάτιρας, παρωδίας, επικοινωνίας, δημιουργικότητας, πολιτισμικής και πολιτικής κριτικής. Παράλληλα, επιστρατεύθηκαν για την έκφραση μίσους (απέναντι σε διασημότητες, πολιτικούς αντιπάλους, προϊόντα, υποκουλτούρες, μουσικά είδη), ενώ για τον ανθρωπολόγο Daniel Miller συχνά λειτούργησαν ως μέσο νηικής αστυνόμευσης.⁴⁴ Τα memes αποτελούν πολύτιμα «κλειδιά» για την κατανόηση των ευρύτερων διαστάσεων του ψηφιακού πολιτισμού (Shifman, 2014) εν γένει, αλλά και του πολιτισμού της alt-right συγκεκριμένα. Οι Lisa Bogerts and Maik Fielitz (2019) στη μελέτη τους για τη χρήση οπτικών memes από ακροδεξιές ομάδες της Γερμανίας εντοπίζουν μια μεγάλη ποικιλομορφία αισθητικών στυλ. Πολλά οπτικά memes αποτελούν αναμεσοποιήσεις ηρώων και αφηγήσεων από τον χώρο των καρτούν, άλλα παραπέμπουν στο μουσικό στυλ της varorwave, μια τρίτη κατηγορία δανείζεται την αισθητική της από τα βιντεοπαιχνίδια (όπως το meme Europe Simulator που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο), άλλα memes αποδίδονται σε χιπστερίστικες φωτογραφίες φυσικών τοπίων, άλλα αντλούν από ιστορικό υλικό και, τέλος, ένας σημαντικός αριθμός αντλεί από διάφορες αναφορές στην ποπ κουλτούρα (ό.π., σελ. 142-149). Σε μεγάλο βαθμό, λοιπόν, τα memes προέρχονται μέσα από πρακτικές αναμεσοποίησης και είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με διάφορα fandom. Η κατανόηση αυτών των fandom είναι απαραίτητη για την ανάλυση των ακροδεξιών κουλτούρων που αναδύθηκαν με σημείο αναφοράς τα νέα ψηφιακά μέσα. Συνδέσεις μεταξύ πρακτικών και συμβολισμών από διαφορετικά fandom, φανταστικές και πραγματικές προσωπικότητες, συνθήματα και χρώματα, θεωρίες συνωμοσίας, διάσημα quotes και κυρίως trolling, ενώνονται με παράδοξους τρόπους και παράγουν μυθολογίες και συστήματα πεποιθήσεων. Στο πλαίσιο της alt-right, η οικειοποίηση ποπ συμβόλων και η δημιουργία και κυκλοφορία memes έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στους πολιτισμικούς πολέμους και ειδικά στον μεγάλο πόλεμο των μιμίδιών του 2016.⁴⁵ Η οικειοποίηση, αναμεσοποίηση και μίμηση ποπ χαρακτήρων και ηρώων είχε επιστρατευθεί σε περιπτώσεις

44. <https://blogs.ucl.ac.uk/global-social-media/2015/05/12/memes-the-internets-moral-police/>

45. Ο όρος αποδίδεται στις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα σε διάφορα μίντια κατά την προεκλογική εκστρατεία του 2016 στις ΗΠΑ.

όπως η ιταλική φασιστική κατάληψη Casa Pound, όπου σε επίπεδο αισθητικής δεν χαρακτηριζόταν από σβάστικες και φωτογραφίες του Μουσολίνι, αλλά από την πολυχρωμία, τις καρτουνίστικες γραμματοσειρές, καθώς επίσης και από αναφορές σε ήρωες των κόμικς όπως ο Κόρτο Μαλτέζε.⁴⁶ Κατ' αυτόν τον τρόπο τα μέλη της Casa Pound κατάφεραν να προσεγγίσουν μεγαλύτερο κοινό, ενώ διέκριναν τον εαυτό τους από τα παραδοσιακά κόμματα και, φυσικά, άμβλυναν σε επίπεδο αισθητικής τις πολιτικές τους θέσεις. Ωστόσο, την πλέον επιτυχή οικειοποίηση ποπ συμβόλων σημείωσε η αμερικανική alt-right μέσω

Εικόνα 8

της οικειοποίησης του Pepe the Frog. Πρόκειται για έναν ήρωα κόμικς του Matt Furie, ο οποίος είχε ήδη χρησιμοποιηθεί από χρήστες για τη δημιουργία ποικίλων memes. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 2016, χρήστες του 4chan, του 8chan και του Reddit άρχισαν να παράγουν νέα memes με τον συγκεκριμένο ήρωα. Συχνά

αυτά τα memes είχαν σαφή σεξιστικό, ρατσιστικό και αντισημιτικό χαρακτήρα. Άλλες φορές, ωστόσο, το μήνυμα ήταν ασαφές και μάλλον προέκυπτε από το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο ήταν ενταγμένο το meme (μέσο, συζήτηση, άλλα σημειωτικά στοιχεία). Ο Pepe και οι διαδικασίες παραγωγής και διασποράς σχετικών memes μετατράπηκαν σε σύμβολο συνένωσης της alt-right και διαχωρισμού της από τους Normies. Τα συγκεκριμένα memes κέρδισαν ακόμη μεγαλύτερη ορατότητα όταν η Χίλαρι Κλίντον, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, αναφέρθηκε δημοσίως σε αυτά, επισημαίνοντας τον κίνδυνο που κρύβουν, παρόλο που σε πρώτο χρόνο φαίνονταν αθώα. Κατ' αυτόν τον τρόπο το μόνο που πέτυχε ήταν να φέρει στη σφαίρα του mainstream τα συγκεκριμένα memes. Παρόμοιο αντίκτυπο είχε η απόφαση της ADL (Anti-Defamation League) να βάλει πολλά από τα εν λόγω memes στη λίστα με τα απαγορευμένα σύμβολα μίσους

46. Βλ. στο συγκεκριμένο βίντεο από το κανάλι Εθνικοί Φύλακες τον έναν εκ των δύο ομιλητών που εμφανίζεται πάντοτε με τη μάσκα του Γκάι Φωκς, σύμβολο που έχουν υιοθετήσει οι Anonymous από την ταινία V for Vendetta. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί το ψευδώνυμο «Mr. V». <https://www.youtube.com/watch?v=p0Z0SWp5Au8>

(τονίζοντας, ωστόσο, ότι δεν είναι όλα τα memes του Pepe προβληματικά, αλλά κάποια από αυτά). Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε από τα μέλη της alt-right και πάλι ως φίμωση και έδωσε το έναυσμα για την εντατικοποίηση του πολιτισμικού πολέμου των σημείων και των συμβόλων και την επιτακτική ανάγκη να διεκδικήσουν και να πάρουν πίσω τον Pepe από τους Normies.

Ωστόσο, η συναισθηματική μόλυνση και η προπαγάνδισι των θέσεων της alt-right δεν επιτεύχθηκε μόνο μέσω των συγκεκριμένων memes. Ο Pepe εντάχθηκε μέσα σε ένα ευρύτερο πλέγμα μέσων, λεκτικών memes, αυθαίρετων και μυστικιστικών συνδέσεων, θεωριών συνωμοσίας και άλλων αισθητικών σημείων, συμβάλλοντας έτσι στο σταδιακό χτίσιμο ενός μύθου που συνένωνε ακροδεξιούς χρήστες σε μια κοινότητα που θεωρούσε ότι μάχεται την πολιτική ορθότητα και τον φεμινισμό, επιβεβαιώνοντας τη θέση του Lawtoo για τη συναισθηματική μόλυνση και τη συγκρότηση μιας μυθοπλαστικής πολιτικής. Ένα σημαντικό στοιχείο που έπαιξε ρόλο στη συγκρότηση της παραπάνω μυθολογίας είναι οι αριθμοί και συγκεκριμένα τα dubs. Στο 4chan κάθε ανάρτηση παίρνει ένα αριθμό για την καταχώρισή της στη βάση δεδομένων. Όταν αυτός ο αριθμός τελειώνει σε δύο ίδια ψηφία η ανάρτηση ονομάζεται dub. Συχνά οι χρήστες πριν την ανάρτηση επιχειρούν προβλέψεις και στοιχηματίζουν σχετικά με το αν η επόμενη ανάρτηση τους θα είναι dub. Αν η πρόβλεψη είναι επιτυχημένη, ονομάζεται get. Χρήστες του 4chan παρατήρησαν ότι πολλές αναρτήσεις που αναφέρονταν στον Τραμπ κατέληγαν συχνά σε get. Η ερμηνεία που άρχισε να κυριαρχεί ήταν ότι κάτι τέτοιο δεν μπορεί να είναι τυχαίο και ότι η έλευση του Τραμπ ως μεσοσία θα είναι απελευθερωτική. Τα memes άρχισαν να θεωρούνται ως εικόνες που είχαν τη μαγική δύναμη να επηρεάσουν την πραγματικότητα. Ο όρος meme magic, στον οποίο θα επιστρέψουμε στη συνέχεια, έρχεται να επιβεβαιώσει τις θέσεις των Αντόρνο και Χορκχάιμερ αναφορικά με τη μίμηση της μαγείας, την οργανωμένη μίμηση της μίμησης, αλλά και τη θέση του Lawtoo για τη συναισθηματική μόλυνση και τη μυθοπλαστική πολιτική. Ωστόσο, μια σημαντική διαφορά εδώ είναι ότι η οργάνωση της μίμησης γίνεται οριζόντια και όχι από τα πάνω. Το γεγονός των πολλών dubs ερμηνεύθηκε σε όρους εσωτερισμού, ως ένα είδος προφητείας για την επικείμενη νίκη του Τραμπ και την απελευθέρωση που θα φέρει στον πολιτισμό των λευκών. Όπως έχουμε ήδη σημειώσει ένας

από τους αγαπημένους φιλοσόφους της alt-right και πηγή έμπνευσης του Σκοτεινού Διαφωτισμού και της Νέας Αντίδρασης είναι ο εσωτεριστής φιλόσοφος Εβόλα, αναφορές και έργα του οποίου μπορούμε να βρούμε και σε ελληνικά blogs όπως εκείνο του Μαύρου Κρίνου.

Μετά τα οπτικά memes και την κουλτούρα των dubs, σημαντικό ρόλο έπαιξε και ένα λεκτικό meme, ο όρος ΚΕΚ. Ο όρος ΚΕΚ προέρχεται από ένα άλλο σύνολο ψηφιακών μέσων, πλατφορμών και fandom, το gaming και συγκεκριμένα από το παιχνίδι World of Warcraft. Οι δύο συμμαχίες του παιχνιδιού απαρτίζονται από διαφορετικές φυλές. Οι φυλές της εκάστοτε συμμαχίας ενώ μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους, ωστόσο δεν μπορούν να επικοινωνήσουν με φυλές της άλλης συμμαχίας. Αν ένας παίκτης στείλει ένα γραπτό μήνυμα σε έναν άλλο παίκτη από την ίδια φυλή ή από φυλή που ανήκει στην ίδια συμμαχία, το μήνυμα θα μεταδοθεί κανονικά στο chat window. Αν όμως προσπαθήσει να επικοινωνήσει με κάποιον από φυλή που ανήκει στην αντίπαλη συμμαχία, ο κώδικας του παιχνιδιού θα «μεταφράσει» το μήνυμα έτσι ώστε να είναι ακατάληπτο. Η λέξη lol, όταν επικοινωνείται ανάμεσα σε φυλές διαφορετικών συμμαχιών, μεταφράζεται από τον κώδικα του παιχνιδιού ως ΚΕΚ. Το λεκτικό meme ΚΕΚ, που

Εικόνα 9

όπως το lol χρησιμοποιείται σε τεράστιο βαθμό από τους χρήστες, προσδίδει μια τρίτη διάσταση στη συγκρότηση του μύθου. Ορισμένοι χρήστες παρατήρησαν σημαντική ομοιότητα ανάμεσα στον Pepe και τον ανδρόγυνο Αιγύπτιο θεό του αρχέγονου σκοταδιού και χάους, ΚΕΚ, που στη θηλυκή του εκδοχή αναπαρίσταται με κεφάλι βατράχου. Έτσι ο Pepe συνδέθηκε με τη συγκεκριμένη θεότητα ως προφήτης ή μετενσάρκωσή της. Αυτές οι αυθαίρετες συνδέσεις συνέβαλαν στη δημιουργία ενός μύθου που περιλαμβάνει προφύτες

και προφητείες, θεούς, μετενσαρκώσεις και υποσχέσεις απελευθέρωσης από τους Normies. Θα ήταν αδύνατο λοιπόν να μην περιλαμβάνει και μια γη, ένα χαμένο βασίλειο από το ένδοξο παρελθόν του πολιτισμού των λευκών το οποίο χάθηκε από την παρακμή των πολιτισμικών αξιών και την επιστροφή που επιδιώκουν οι alt-righters. Το βασίλειο αυτό επινοήθηκε και πήρε το όνομα Κεκιστάν. Η επινόηση του βασιλείου συνοδεύθηκε από νέες δημιουργικές πρακτικές όπως η δημιουργία σημαιών, που ουσιαστικά μιμούνται τη ναζιστική. Το Κεκιστάν, η σημαία του και πληροφορίες για αυτή τη χώρα μπορούν να βρεθούν ως entries σε διάφορα μέσα όπως wikis, που την καταχωρίζουν ως πραγματική, με βαριά δόση ειρωνείας. Τα συγκεκριμένα σύμβολα και αφηγήσεις αναπαράχθηκαν σε μεγάλο βαθμό και μέσω βίντεο στο YouTube όπου περιγραφόταν η ιστορία του Κεκιστάν.

Έτσι μέσω των memes και του virality τους επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η συναισθηματική μόλυνση και η ανάδυση μιας μυθοπλαστικής πολιτικής που αντλούσε από ένα συνονθύλευμα αναφορών σε φανταστικές οντότητες, χαρακτήρες κόμικς, φαντασιακές χώρες με τις φαντασιακές σημαίες τους, αργκό, σατιρικά στοιχεία, ειρωνεία, trolling και τεράστιες δόσεις Woo, που μετατράπηκαν σε όπλο ενάντια στους SJW και στην έννοια της πολιτικής ορθότητας (Tuters, 2019, σελ. 41). Η *αυθαίρετη σύνθεση* τυχαίων συμβόλων και σημείων μετατράπηκε σε ερμηνευτικό σχήμα μιας πολεμικής πολιτισμικής σύγκρουσης και σε μυθολογία που συνένωνε τους οπαδούς της σε μια κοινή ομάδα που αντιμαχόταν την πολιτική ορθότητα και τον φεμινισμό, ενώ παράλληλα προωθούσε την ξενοφοβία και τη λευκή ανωτερότητα. Όπως σημειώσαμε παραπάνω ένας από τους πλέον δημοφιλείς όρους που χρησιμοποιήθηκε από την alt-right ήταν ο όρος meme magic.⁴⁷ Σε ένα βίντεο⁴⁸ της εκπομπής/podcast Red-Ice με τίτλο «Synchromystic Nature of Pepe/Kek & Occult Meme Magic of the Alt-Right» μαθαίνουμε ότι ο όρος «συγχρομυστικισμός» αναφέρεται στον εντοπισμό σημασιολογικών συνδέσεων μεταξύ χαρακτήρων, θεμάτων, εσωτερικών αρχών, συμβόλων και memes. Ο ορισμός θα μπορούσε εύκολα

47. Παραθέτουμε το σχόλιο ενός χρήστη κάτω από ένα βίντεο Trumpwave που αναρτήθηκε λίγο μετά τη νίκη του Τραμπ. «We memed a candidate into presidency, that's amazing...».

48. <https://redice.tv/red-ice-tv/synchromystic-nature-of-pepe-kek-and-occult-meme-magic-of-the-alt-right>

να συνιστά ορισμό των θεωριών συνωμοσίας. Η προώθηση μια τέτοιας μυθολογίας είναι ιδιαίτερα εύκολη αν αναλογιστούμε ότι, σύμφωνα με την ανθρωπολόγο Kathleen Stewart, η συνωμοσιολογική σκέψη, θεωρία⁴⁹ και πρακτική συνίστανται στην κειμενοποίηση της καθημερινής ζωής, στο πλαίσιο της οποίας τα πάντα συνδέονται και οι συνδέσεις είναι μυστηριώδεις και παράδοξες (1999, σελ. 17). Η συνωμοσιολογική σκέψη αναζητά πάντοτε να ανακαλύψει και, συνεπώς, είναι έτοιμη να επινοήσει συνδέσεις εκεί που δεν υπάρχουν και να τους προσδώσει σημασίες κατά το δοκούν. Έτσι βρήκε πρόσφορο έδαφος σε ένα χώρο που ούτως ή άλλως βασίζεται, εν πολλοίς, στις θεωρίες συνωμοσίας, οι οποίες εν τέλει καταλήγουν επίσημα πολιτικά ερμηνευτικά σχήματα.

Ιδιαίτερη σημασία σε αυτό το σημείο έχει η παρατήρηση της Miller-Idriss (2019, σελ. 130-131), η οποία υποστηρίζει ότι ο Pepe ως σύμβολο θέτει σε δοκιμασία τη θέση του Ferdinand de Saussure. Για τον de Saussure, ενώ η σχέση σημαίνοντος και σημαινόμενου είναι πάντοτε αυθαίρετη, τα σύμβολα δεν υπακούν σε αυτή τη λογική (δεν μπορούμε να αντικαταστήσουμε τη ζυγαριά ως σύμβολο της δικαιοσύνης με ένα άρμα). Ωστόσο, στην παραπάνω περίπτωση, η σύνδεση του Pepe και του ΚΕΚ με την άκρα δεξιά είναι απόλυτα αυθαίρετη. Δεν υπάρχει κανένας φυσικός δεσμός ανάμεσα σε έναν βάτραχο και την άκρα δεξιά. Για την Miller-Idriss, η ταχύτατη εξάπλωση των memes στο πλαίσιο των ψηφιακών μέσων συμβάλλει στη διάρρηξη της γραμμικής σχέσης μεταξύ συμβόλου και σημασίας και μετατοπίζει τη διαδικασία απόδοσης νοήματος προς τυχαίες συνδέσεις και συνειρμούς. Θα προσθέταμε σε αυτό το σημείο ότι, πέρα από την ταχύτητα και την ιική εξάπλωση, σημαντικό ρόλο παίζει η μεταμοντέρνα αντίληψη, σύμφωνα με την οποία το τέλος των μεγάλων αφηγήσεων συνοδεύτηκε από την ανάδυση ποικίλων διάσπαρτων μικρο-αφηγήσεων (fandoms, μουσικά μικρο-είδη κ.λπ.), που παράγουν τις δικές τους σημασίες κατά το δοκούν σε κενά σύμβολα, καθώς επίσης και η αντίληψη σύμφωνα με την οποία όλες οι απόψεις είναι εξίσου έγκυρες. Έτσι, τα σύμβολα εγγράφονται στην ψηφιακή συνθήκη και λειτουργούν όπως τα ψηφιακά μέσα στη βάση μεταβλητών που μπορούν

49. Για μια εθνογραφική προσέγγιση θεωριών συνωμοσίας που σχετίζονται με τον αντισημιτισμό στην Ελλάδα βλ. Rakopoulos, 2018.

να πάρουν οποιαδήποτε τιμή και να τροποποιηθούν (customization) κατά βούληση.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι δεν πιστεύουν πραγματικά όλοι οι alt-righters στα παραπάνω. Αλλά δεν υπάρχει και καμία αμφιβολία σχετικά με το ότι αυτό δεν έχει μεγάλη σημασία. Alt-righters, συνωμοσιολόγοι, νεοπαγανιστές και εσωτεριστές ενδεχομένως πιστεύουν στη μαγεία των memes, ενώ άλλοι μπορεί να οικειοποιούνται τη συγκεκριμένη μυθολογία ως παρωδία και όχι με σαφή πίστη στο περιεχόμενό της. Για άλλους, ενδεχομένως, να συνιστά μια ιδιαίτερα επιτυχημένη επικοινωνιακή στρατηγική και πολιτικό μάρκετινγκ, εφόσον η διάδοση των memes και η συγκρότηση της προαναφερθείσας μυθολογίας είναι ένας εξαιρετικός τρόπος να μολύνεις συναισθηματικά άλλους χρήστες. Δεν θα πρέπει ακόμη να αγνοήσουμε ότι στο επίπεδο της στρατηγικής το trolling, η ειρωνεία και το χιούμορ μετατράπηκαν σε συμβολικά και πολιτισμικά όπλα της εναλλακτικής δεξιάς. Οι πολιτικές χρήσεις της ειρωνείας έχουν επισημανθεί από πολλούς ανθρωπολόγους τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Συχνά η ειρωνεία έχει αντιμετωπιστεί ως διαδικασία μέσω της οποίας παρέχεται η δυνατότητα αποστασιοποίησης και αναστοχασμού. Εδώ, ωστόσο, επιστρατεύτηκε, αφενός, επειδή το ξεκάθαρο πολιτικό μήνυμα στο 4chan θα θεωρούνταν causefagging⁵⁰ (Tuters, 2019, σελ. 41), αφετέρου, γιατί έδινε τη δυνατότητα στους alt-righters να επικαλεστούν τον σαρκασμό και το χιούμορ σε περίπτωση κριτικής. Εν ολίγοις, πέρα από τον σαρκασμό και το triggering των πολιτικών αντιπάλων τους, τα memes τους παρείχαν την τέλεια δικαιολογία άμυνας. Σε περίπτωση που ασκηθεί κριτική για ρατσισμό, μισογυνισμό κ.λπ., η άμεση αντίδραση θα είναι ότι πρόκειται για αστείο, για παρωδία και ότι, εν τέλει, μέσω αυτών των κριτικών περιορίζεται και πάλι η ελευθερία της έκφρασης και του λόγου.

Τέλος, τα παραπάνω αναδεικνύουν τη σημασία των νέων μέσων στη συγκρότηση της ταυτότητας της alt-right. Οι μυθολογίες που δημιουργήθηκαν δεν αφορούσαν σε μεγάλους άνδρες του παρελθόντος, σε πραγματικές πόλεις και μάχες, σε όρους που προέρχονται από το παραδοσιακό λεξιλόγιο του φασισμού και του ναζισμού, αλλά σε φαντα-

50. Θα απόκλινε από τη λογική του σαρκασμού και του trolling και θα μετατρέποταν σε πραγματική πολιτική θέση.

στικούς ήρωες κόμικς, memes, φανταστικά βασίλεια που κατοχυρώνονταν με σημαίες και πληροφορίες σε wikis ανταγωνιστικά προς τη Wikipedia, ιδιόλεκτους και στη συναρμογή σημασιών και πρακτικών που επιτελούνται στο πλαίσιο διάσπαρτων διαδικτυακών fandom.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα περίπτωση, ωστόσο, που αναδεικνύει τη σχέση της σύγχρονης δεξιάς με την αισθητική, αλλά αυτή τη φορά αναφέρεται σε μεγάλους άνδρες του παρελθόντος και του παρόντος, είναι τα μουσικά μικροείδη Fashwave και Trumpwave. Τα δύο αυτά μουσικά στιλ αποτελούν υποκατηγορίες που προκύπτουν από τη σύνθεση οπτικοακουστικών στοιχείων διαφορετικών μικροειδών και online μουσικών κουλτούρων, όπως η synthwave και η vaporwave. Στην περίπτωση της fashwave, ο νοσταλγικός, μελαγχολικός και συχνά επικός ήχος συνοδεύεται από αντίστοιχα οπτικά αισθητικά στοιχεία. Αρχαιοελληνικά και ρωμαϊκά αγάλματα θεών και ηρώων (εκ των οποίων τα περισσότερα παραπέμπουν σε αρσενικό γένος), μοναχικοί χαρακτήρες σε περιπλανήσεις εσωτερικής αναζήτησης, πολεμικές αναφορές και στρατιώτες (ρωμαϊκές λεγεώνες ή και σύγχρονοι στρατοί), ήχοι βηματισμών στρατιών και ομιλίες προσωποποιτήτων όπως ο Χίτλερ, ο Παπαδόπουλος κ.ά., αναφορές για την αξία της ταυτότητας, της παράδοσης και του ανδρισμού, για την παρακμή του δυτικού πολιτισμού και της εκδίκησης που πρέπει να παρθεί, συντίθενται με νέον χρώματα, με grid που παραπέμπουν σε ταινίες επιστημονικής φαντασίας των 70s και 80s, όπως το Τρον, και με αντίστοιχα εφέ, όπως η παραμόρφωση της εικόνας των βιντεοκασετών VHS. Το παρελθόν αναδύεται μέσα από τη σύνθεση της αναπαράστασης ενός κλασικού ή/και επικού παρελθόντος με αναφορές σε φανταστικά αλλά και ιστορικά πρόσωπα και της αναπαράστασης του παρελθόντος των ίδιων των δημιουργών (70s, 80s), παράγοντας νοσταλγία τόσο για αυτά που έχουν ζήσει και έχουν απωλέσει όσο και για εκείνα που ποτέ δεν απώλεσαν. Παράλληλα, αυτή η retro future αισθητική αναδεικνύει ότι για τον φασισμό το παρελθόν είναι πάντοτε το σημαντικότερο κομμάτι, ακόμη και αν το βλέμμα του είναι στραμμένο στο μέλλον.

Τα αναρτημένα βίντεο στο YouTube μπορεί να περιλαμβάνουν υλικό από διαμαρτυρίες και συγκεντρώσεις ακροδεξιών ακτιβιστών στην Ευρώπη και αλλού, σκηνές με πρωταγωνιστές τον Παπαδόπουλο και τον Παπακό, ή μόνο το artwork του εκάστοτε μουσικού άλμπουμ. Σχε-

δόν όλα τα βίντεο ταγκάρονται με τον όρο *faswave* ή *greek fashwave*, *polish fashwave* κ.ο.κ.. Οι γραμματοσειρές που χρησιμοποιούνται στον τίτλο είναι συνήθως γκόθικ, ενώ σχεδόν πάντα υπάρχει και ένα γραπτό μήνυμα στη ιαπωνική ή κορεάτικη γλώσσα.⁵¹ Παρόμοια είναι η αισθητική της *Trumpwave* με τη διαφορά ότι αποκλειστικός πρωταγωνιστής είναι ο Trump και η μουσική είναι συνήθως πιο κοντά στη *Muzak* και την *easy listening*. Ορισμένοι από τους πιο δημοφιλείς δημιουργούς είναι οι *Xurius* και *Cybernazi*. Τα κανάλια τους έχουν διαγραφεί από το YouTube, αλλά, αφενός, τα μουσικά τους κομμάτια αναπαράγονται από βίντεο που δημιουργούν οι φαν, αφετέρου, έχουν μεταφερθεί στις «εναλλακτικές» πλατφόρμες της άκρας δεξιάς (*Bitchute*, *Altensored*). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι κατηγορίες που έχουν συγκροτηθεί στο Google images μέσα από την αλληλοδιαπλοκή αλγόριθμων και κοινωνικής σήμανσης των χρηστών με τις βασικότερες από αυτές να είναι *aesthetic*, *pol*, *synthwave*, *fascism*, *tradition*, *trump*, *Oswald Mosley*, *catholic* κ.ά.

Αυτό που είναι ενδιαφέρον είναι ότι με σημείο αναφοράς την αισθητική της *fashwave* οι νεοφασίστες διεκδικούν τη θέση τους στο χώρο της αισθητικής και τη διάδοση της δικής τους αφήγησης για το τι είναι τέχνη και τι είναι το ωραίο. Όπως και στην περίπτωση της Ελληνίδας Youtuber που αναφέραμε, η αισθητική του ωραίου σώματος είναι αντικειμενική και δεν υπόκειται σε υποκειμενικές ερμηνείες. Η τέχνη πρέπει να προωθεί το ωραίο και να έχει σημασία. Πρόκειται για μια σαφή κριτική στην μοντέρνα τέχνη και τη μοντέρνα αρχιτεκτονική, που εκτόπισε το ωραίο (του κλασικισμού, της αναγεννησιακής τέχνης, του νατουραλισμού) αντικαθιστώντας το με το άσχημο και το λειτουργικό.

51. Για παράδειγμα σε αυτό <https://www.youtube.com/watch?v=9ukKXQLNbxA> το βίντεο με τίτλο *Papadopoulos wave* (διατηρούμε τη γραμματοσειρά) υπάρχει γραμμένη στα Ιαπωνικά η φράση *ギリシャ軍独裁*, που στο Google Translation μεταφράζεται ως «Ελληνική στρατιωτική δικτατορία». Σε αυτό το *Trumpwave* κομμάτι <https://www.youtube.com/watch?v=0ZsD82-Hlp8> ένας από τους χρήστες στα σχόλια υποστηρίζει ότι οι ιαπωνικές λέξεις και φράσεις που σε αυτή την περίπτωση είναι ενσωματωμένες στο βίντεο σημαίνουν «“President Trump, the most handsome President is schoolgirl’s ideal man” και “Really big!”».

5. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

Όπως είδαμε παραπάνω, η άνοδος του Τραμπ στην εξουσία συσχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη χρήση του διαδικτύου από άτομα και οργανωμένες ομάδες. Αλλά φαίνεται πως αφορά και μια στρατηγική «επένδυση» από πλευράς των ακραίων πολιτικών κομμάτων και χώρων. Η συζήτηση που προέκυψε με την αποκάλυψη, το 2018, του σκανδάλου της Cambridge Analytica μας οδηγεί προς αυτή τη διαπίστωση. Η εταιρεία ισχυρίστηκε πως, χρησιμοποιώντας μια σειρά ηλεκτρονικές πλατφόρμες (Google, Snapchat, Twitter, Facebook και YouTube), κατάφερε να οδηγήσει την εκλογική αναμέτρηση Χίλαρι Κλίντον – Ντόναλντ Τραμπ στη νίκη του τελευταίου. Πιο συγκεκριμένα, αξιοποιώντας μια σειρά δεδομένα παρεχόμενα από το Facebook δημιουργήθηκαν προφίλ χρηστών και ανάλογα με τις ιδεολογικές και πολιτικές τους προτιμήσεις τους αποστέλλονταν προσωποποιημένα μηνύματα και διαφημίσεις ώστε οι χρήστες να καθοδηγηθούν στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Για παράδειγμα, στους υποστηρικτές του Τραμπ εμφανίζονταν εικόνες του υποψήφιου με νικηφόρο ύφος και τους βοηθούσαν να βρουν το πλησιέστερο εκλογικό κέντρο, ενώ στους αναποφάσιστους εμφανίζονταν δημοσιεύσεις με «διάσημους υποστηρικτές» του Τραμπ, τηλεοπτικούς αστέρες και πρωταθλητές. Παρομοίως, αξιοποιήθηκαν οι δυνατότητες που τους παρείχαν το Snapchat, το YouTube και το Google, εμφανίζοντας αποτελέσματα εις βάρος της Κλίντον. Δεν είναι αποδεδειγμένο ότι λόγω της ηλεκτρονικής καμπάνιας αναδείχθηκε ο πρόεδρος των ΗΠΑ, όμως δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το ενδεχόμενο της ισχυρής επιρροής στην κοινή γνώμη λόγω της χρήσης των κοινωνικών δικτύων.

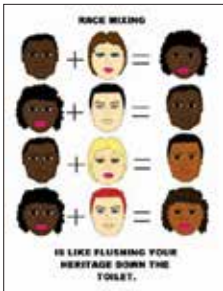
Η alt-right εν συντομία στις ΗΠΑ

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, το κίνημα alt-right αποτελεί μία εναλλακτική προσέγγιση των ακροδεξιών ιδεών και ενσωματώνει τις νέες και «μοντέρνες» τάσεις που κυριαρχούν στο διαδίκτυο. Η βασική ιδεολογία της alt-right στις ΗΠΑ είναι πως οι λευκοί υφίστανται «εξολόθρευση», λόγω της μαζικής μετανάστευσης προς τις «Λευκές Χώρες». Αυτή καθίσταται εφικτή μέσω της διαβρωτικής, φιλελεύθερης ιδεολογίας του «λευκού αυτομίσους» («white self-hatred»), την οποία υποκινούν οι Εβραίοι. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στη νέα χιλιετία που επικρατεί η ακραία μηδενιστική κουλτούρα, ο απόλυτος ιδεαλισμός πρέπει να είναι «βουτηγμένος» στην ειρωνεία για να τον πάρει κάποιος στα σοβαρά. Αυτό συμβαίνει διότι οποιοσδήποτε θελήσει να εκφραστεί σοβαρά, θα χαρακτηριστεί ως το αντίθετο, λόγω της παραμορφωμένης αντίληψης της μεταμοντέρνας εποχής που ζούμε.

Το κίνημα εμφανίστηκε σχετικά πρόσφατα (από το 2010 και μετά), όταν μια νέα μορφή «λευκού εθνικισμού» άρχισε να σχηματίζεται στο διαδίκτυο, την οποία αποτελούσαν κυρίως νέοι που διατύπωναν αντιλήψεις με μικρή επιρροή από προγενέστερα εθνικιστικά γκρουπ. Ήταν, δηλαδή, μία περίπτωση όπου πολλές διαδικτυακές υποκουλτούρες (κάποιες από τις οποίες επηρεάστηκαν από προγενέστερες, εκτός διαδικτύου οργανώσεις) αρχίζουν να ενοποιούνται. Η διαφορά με τα παραδοσιακά ακροδεξιά και εθνικιστικά σχήματα είναι ότι το συγκεκριμένο αποτελείται κυρίως από millennials, οι οποίοι έφτασαν σε παρόμοια συμπεράσματα, στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν «τι συμβαίνει στον κόσμο». Αρκετοί από αυτούς θεωρούν πως έφτασαν στα συμπεράσματα αυτά επειδή οι προθέσεις της αναζήτησης τους ήταν ειλικρινείς, είχαν ανοιχτό μυαλό και επειδή διέθεταν πρόσβαση σε ατελείωτες πηγές πληροφόρησης (διαδίκτυο), άρα έφτασαν στην «απόλυτη αλήθεια». Ο τελικός σκοπός τους είναι η δημιουργία μιας σταθερής, αυτοκαθοριζόμενης κουλτούρας αντιμετώπισης, η οποία σταδιακά θα κυριαρχήσει έναντι της κουλτούρας που διαμορφώθηκε το 1960 και επικρατεί τώρα στη Δύση, υποκινούμενη από τους Εβραίους. Το νέο στοιχείο που εισάγει η alt-right είναι το άνοιγμα της παραδοσιακής ακροδεξιάς και της φασιστικής ιδεολογίας στους νέους, χρησιμοποιώντας την κουλτούρα και τα μέσα του διαδικτύου, όπως η ειρωνεία,

το trolling και τα memes, καθώς και η χρήση συγκεκριμένου λεξιλογίου και ορολογίας, που παρουσιάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Πίνακας 2
Βασικά χαρακτηριστικά της *alt-right*

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΒΑΣΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ALT-RIGHT	MEMES	«LEADERS»	ΟΡΟΛΟΓΙΑ
Troll culture	Αντισημιτισμός		Jared Taylor	((NAME)): η τριπλή παρένθεση σηματοδοτεί άτομα με εβραϊκή ή μερικούς εβραϊκή καταγωγή
Θεωρίες συνωμοσίας	«Λευκές χώρες» για λευκούς		Richard Spencer	1488: 14: οι 14 λέξεις «We must secure the existence of our people and a future for white children», ή, «Because the beauty of the White Aryan women must not perish from the earth»
Δεξιός φιλελευθε- ρισμός/ παλαιοσυντη- ρητισμός	Επιστημονικός ρατσισμός		Milo Yannopoulos	
«Manosphere»	Αντίδραση στο φεμινισμό και την «ισότητα των φύλων»		Andrew Anglin	88: Heil Hitler, καθώς το H είναι το 8ο γράμμα του αλφαβήτου
Video Games	Υποστήριξη της παραδοσιακής μορφής οικογένειας		Andy Nowicki	Beta: το B αρσενικό, όχι A, βασισμένο στη μελέτη από αγέλες λιονταριών
Παλαιά εθνικιστικά σχήματα	Εξύμνηση λευκής κουλτούρας			Cuck: όποιος δεν ασπάζεται τις θέσεις της alt-right
Κινήματα ταυτότητας	Εξυγίανση της κοινωνίας (πορνογραφία, ναρκωτικά, έγκλημα κ.λπ.)			Cuckservative: συντηρητικοί (conservatives) που δεν ασπάζονται τις θέσεις της alt-right για τη φυλή και τη μετανάστευση
Ανάπλαση εθνικιστικών κινημάτων	Απλουστευμένη οικονομική λογική			
Δημιουργία μιας αντιπαραθετικής κουλτούρας, η οποία σταδιακά θα κυριαρχήσει				

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΒΑΣΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ALT-RIGHT	MEMES	«LEADERS»	ΟΡΟΛΟΓΙΑ
Πολιτικό μέλλον ως οργανωμένο κόμμα				<i>Goy(goyim)</i>: όποιος είναι μη εβραϊκής καταγωγής, χρησιμοποιείται για να τονίσει την παγκόσμια συνωμοσία των Εβραίων <i>Red Pill</i>: η ιδέα του «κόκκινου χαπιού» προέρχεται από την ταινία MATRIX, όπου ο πρωταγωνιστής παίρνει το χάπι για να δει τον κόσμο όπως πραγματικά είναι. Χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της προσέγγισης στις alt-right θέσεις

Οι παραπάνω θέσεις δεν παραμένουν στη σφαίρα της θεωρίας. Βασικό στοιχείο της ακροδεξιάς κουλτούρας είναι ο ακτιβισμός. Η κουλτούρα του αμερικάνικου ακροδεξιού χώρου αποδοκιμάζει τους ανενεργούς και παθητικούς ανθρώπους (κυρίως τους άνδρες). Έχοντας δει καθαρά τι συμβαίνει σε αυτόν τον κόσμο, έχουν χρέος να οργανωθούν και να διαδώσουν την αλήθεια τους. Οι πιο «ήπιες» ακτιβιστικές δραστηριότητες σχετίζονται με τη συστηματική κριτική σε πολιτικά άρθρα που δεν ταιριάζουν με την ιδεολογία τους (alt-right news, redice, antonius aquinas), σε δημοσίευση άρθρων που τεκμηριώνουν την ιδεολογία τους, όπως επιστημονικές θεωρίες για την ανωτερότητα της μίας φυλής ή ενός φύλου (the occidental observer), προτάσεις βιβλίων και ταινιών που υποστηρίζουν τις θέσεις τους, εκδόσεις περιοδικών τέχνης (mjolnir magazine), καθώς και συγγραφή βιβλίων συνωμοσίας και λίστες με εκδηλώσεις που προωθούν το ιδεολογικό προφίλ της ακροδεξιάς. Άλλες δραστηριότητες είναι πιο ακραίες, όπως η διοργάνωση του «unite the right rally», η αναδημο-

Πίνακας 3
Θεωρίες συνωμοσίας

ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ	ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ
https://dailystormer.name/	Γενοκτονία των λευκών (white genocide) Φυλετικοί πόλεμοι (race wars) Λευκή ενοχή (white guilt)
https://alternative-right.blogspot.com/	7/10 από τους πλουσιότερους ανθρώπους είναι Εβραίοι Εβραίοι ελέγχουν το κοινοβούλιο Οι αριστεροί υποκινούνται από Εβραίους, Κουλτούρα κατά των ανδρών
http://www.occidentaldissent.com/	Αφροκεντρισμός
https://www.amren.com/	Το κράτος ακολουθεί πολιτικές κατά των λευκών Οι γάμοι ανάμεσα σε διαφορετικές φυλές αποσκοπούν στην αλλοίωση της λευκής φυλής
ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ	ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ
http://www.theoccidentalobserver.net/	Οι Εβραίοι βρίσκονται πίσω από τις προτάσεις για τα νομοσχέδια με σκοπό τον περιορισμό των όπλων (gun control)
https://mjolnirmagazine.blogspot.gr/	Η Huffington Post ακολουθεί ατζέντα κατά των λευκών
https://alternativeright.blog/	«Ασιατοποίηση της Δύσης» «Φυσιοκρατική Πλάνη» Οι Εβραίοι βρίσκονται πίσω από τη Νέα Τάξη Πραγμάτων Παγκόσμια συνωμοσία εναντίον των αρσενικών
http://www.amerika.org/	Οι αριστεροί ελέγχουν την Αμερική
http://gotnews.com/	Το Twitter συνωμοτεί ενάντια στους καθολικούς και τους συντηρητικούς
https://redice.tv/	Οι Εβραίοι αλλοιώνουν τη λευκή κουλτούρα Υπάρχουν επιστημονικές συνωμοσίες για τη Γη τις οποίες μας κρύβουν οι πολιτικοί
https://www.infowars.com/	Αρνούνται την υπερθέρμανση του πλανήτη. Οι απαγορεύσεις που υφίστανται τα μέλη της στο διαδίκτυο είναι αποτέλεσμα συνωμοσίας
https://www.counter-currents.com/	Αντισιωνιστές Αφανισμός της λευκής φυλής

Εικόνα 10

σίευση και ο θετικός σχολιασμός περιστατικών βίας κατά γυναικών, μουσουλμάνων ή αριστερών, η προώθηση του άρειου τρόπου ζωής, η σύσταση ομάδας που διοργανώνει ομιλίες σε πανεπιστήμια, η δημοσίευση πινάκων με λίστες επιθέσεων υποστηρικτών του Τραμπ,⁵² καθώς και καλέσματα των αναγνωστών να καταπολεμήσουν αυτό το φαινόμενο και τη λογοκρισία που υπόκεινται στο Twitter. Παρατηρείται πως ο ακτιβισμός συσχετίζεται με τη βία, όπως φαίνεται από το απόσπασμα του Occidental Dissent:

I've been a big advocate of activism because I see it as our best option. Violence will reinforce the existing taboos that have stigmatized our community. Voting for the Republican Party won't change those taboos and will only empower conservatives to pursue their own agenda. If there was activism on a large enough scale to where it became a social problem, then conceivably those taboos could be undermined.

Οι ρατσιστικές αντιλήψεις και οι φυλετικές εντάσεις έχουν τις ρίζες τους βαθιά μέσα στην ιστορία της Αμερικής. Η άποψη που επικρατεί για τον ρατσισμό συνοψίζεται στο παρακάτω απόσπασμα:

52. <https://www.amren.com/archives/reports/anti-trump-hate-map/>

But the paradox here runs deeper, as just noticing that one thing is better than another is now considered 'racism', which means that racism is no longer actually racism, but merely an absurd, dystopian expectation that all things and all people should be equal at all times and in all ways, no matter which way you cut them.⁵³

Στο διαδίκτυο παρατηρήθηκαν δύο βασικοί τρόποι αναπαραγωγής του μίσους και των διακρίσεων κατά των αφροαμερικάνων. Ο πρώτος αφορά τον συστημικό ρατσισμό που βιώνουν στην κοινωνία οι λευκοί από τους «μαύρους», οι οποίοι έχουν στόχο να καταλάβουν και να αλλοιώσουν τον πολιτισμό, και ο δεύτερος την αναδημιόση εγκλημάτων των «μαύρων». Έτσι, σύμφωνα με την ακροδεξιά, το αμερικάνικο πολιτικό και κοινωνικό σύστημα είναι φτιαγμένο ώστε θεσμικά να προωθεί τη «λευκή ενοχή» (white guilt) και να παρέχει στους «μαύρους» ειδική μεταχείριση, στερώντας έτσι από τους λευκούς ευκαιρίες και δικαιώματα. Έτσι, το «μαύρο προνόμιο» (black privilege) σε συνδυασμό με τη «φυσική κατωτερότητα» των μαύρων ανθρώπων, τους καθιστά υπεύθυνους για όλες τις μάστιγες της εποχής, όπως η ανεργία, η κατάθλιψη, οι φόνοι, η έξαρση της εγκληματικότητας κ.λπ.. Όλη αυτή η τάση για ειδική μεταχείριση των μαύρων και υποτίμηση των λευκών προέρχεται, σύμφωνα με την άκρα δεξιά, από τη νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων που έχει σκοπό να αλλοιώσει τον λευκό πολιτισμό και την κοινωνία, ώστε να κατακτηθεί από τις «κατώτερες» φυλές. Η κατάκτηση αυτή επιχειρείται με την εξύμνηση της μαύρης κουλτούρας σε διαφορετικούς τομείς της καθημερινότητας, από ταινίες όπως το «Black Panther», μέχρι την παρουσίαση διεθνών ειδήσεων που χαρακτηρίζονται από αφροκεντρισμό. Παράδειγμα, ο λεγόμενος «Cheddar Man», ο αρχαιότερος κάτοικος της Βρετανίας, ο οποίος ανακοινώθηκε πως είχε μαύρο δέρμα.

Άλλο παράδειγμα αποτελεί η υποτιθέμενη «μανία», όπως αποκαλείται, των μαύρων να ταυτίσουν τους αρχαίους Αιγύπτιους με τη φυλή τους, γεγονός που δεν ισχύει και αποτελεί απόδειξη πως η κουλτούρα τους δεν έχει παράξει τίποτα αξιόλογο μέσα στους αιώνες.

53. <https://alternativeright.blog/2018/01/14/neo-racism-vs-palaeoracism/>

Ο αφροκεντρισμός⁵⁴ της σύγχρονης κοινωνίας, συνεπώς, απειλεί τη λευκή φυλή με αφανισμό:

Combine this (afrocentricism) with plummeting birth rates and you have a very dangerous mixture. We could plausibly afford to indulge in such fantasies when our societies in the 1960s were overwhelmingly white. We can't anymore.

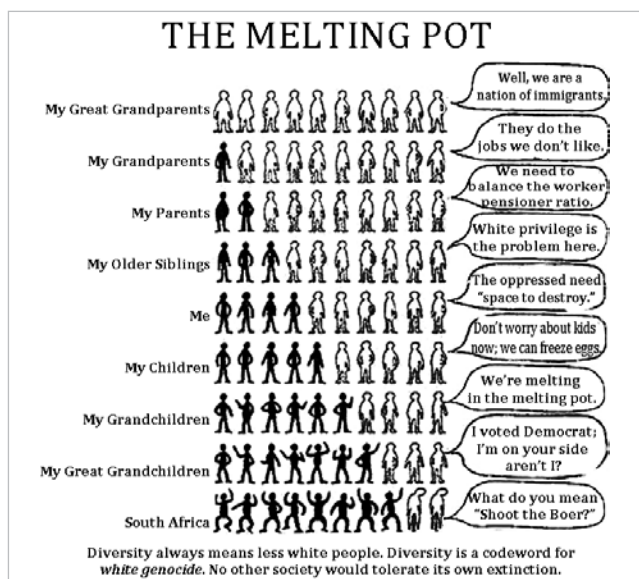
Η απειλή κατά του λευκού πολιτισμού δεν προέρχεται μόνο από τους Αφροαμερικάνους, αλλά και από πολλές άλλες μειονοτικές κοινωνικές κατηγορίες ανθρώπων εντός των ΗΠΑ.

Στις ΗΠΑ, από τα μέσα της δεκαετίας του 2010, σημαντικό ρόλο παίζουν οι πολιτικές ταυτότητας (identity politics), ειδικά σε ό,τι αφορά τη λευκή ταυτότητα. Η ακροδεξιά έχει συστηματικά χρησιμοποιήσει το θέμα των πολιτικών ταυτότητας αναφερόμενη στην προοπτική οι λευκοί να μετατραπούν σε μειονότητα. Σε αυτό αποδίδεται και η εκλογή του Τραμπ, ο οποίος κέρδισε την υποστήριξη σημαντικών εκπροσώπων της alt-right, με βάση την ιδέα της λευκής ανωτερότητας.⁵⁵ Σε σημαντικό αριθμό ιστότοπων στις ΗΠΑ, τα «identity politics» χρησιμοποιούνται για την κατασκευή μιας ενιαίας ακροδεξιάς ταυτότητας και κουλτούρας, η οποία θα είναι αυτοκαθοριζόμενη, σταθερή και ικανή να αντικρούσει και να αντικαταστήσει την τωρινή παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Για τη δημιουργία της κουλτούρας αυτής χρησιμοποιούνται βασικές ακροδεξιές απόψεις, ενσωματωμένες σε κάθε τομέα της καθημερινής ζωής και σκέψης. Η ιδέα γύρω από την οποία συσπειρώνονται είναι ότι ο σκοπός της παγκοσμιοποίησης συνίσταται στο να αλλοιώσει και να καταλάβει τη δυτική, λευκή κουλτούρα, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τις σύγχρονες αναπαραστάσεις των φύλων και την υποβάθμιση της οικογένειας, την υποβάθμιση του ανδρισμού και την άνοδο του φεμινισμού, αλλά και η ομοφυλοφιλία

54. <https://alternativeright.blog/2018/02/27/black-panther-prepping-the-bullshit-of-white-guilt/>

55. Βλ. Richard Spencer, alt-right figure: Trump has never denounced the Alt-Right. Nor will he. *The Washington Times*. Ανακτήθηκε στις 02/12/2017. David Duke: Charlottesville protests about 'fulfilling promises of Donald Trump. *The Hill* (ανακτήθηκε στις 02/12/2017). The Primal Scream of Identity Politics. *Weekly Standard* (ανακτήθηκε στις 30/11/2017).

Εικόνα 11

η οποία αποτελεί «μόδα».⁵⁶ Συμπληρωματικό ρόλο αλλά και ευθύνη σε όλα αυτά φέρουν η αριστερή ιδεολογία, οι Εβραίοι και η πολυπολιτισμικότητα (diversity). Η δημιουργία κοινής ταυτότητας εδραιώνεται μέσα από τους ιστότοπους με τη συστηματική αναπαραγωγή ιδεών μίσους για τους «εχθρούς». Πρώτο και σημαντικότερο αποτέλεσμα της Νέας Τάξης Πραγμάτων είναι, λοιπόν, οι αλλοιωμένες αναπαραστάσεις των φύλων, με συνέπεια οι λευκοί αρσενικοί Αμερικάνοι να συσπειρώνονται με κοινό άξονα το φύλο τους που καταπιέζεται και γελοιοποιείται. Αυτό εκφράζεται αρχικά με την αναδημοσίευση άρθρων γνώμης για την καταπίεση που δέχονται οι άνδρες από το κίνημα του σύγχρονου φεμινισμού, αλλά και από νέες «μόδες» που μειώνουν τον ανδρισμό.

Άλλος τρόπος έκφρασης είναι η επίθεση σε γυναίκες με τις οποίες διαφωνούν, με στόχο την εμφάνιση και συμπεριφορά τους που δεν

56. <http://www.amerika.org/politics/misunderstanding-opposition-to-diversity/>
<https://www.amren.com/commentary/2018/04/is-diversity-driving-decline-in-the-white-population/>
<https://affirmativeright.blogspot.com/2018/04/identity-politics-and-growing-cultural.html#more>

συμβαδίζει και δεν «τιμά» το παραδοσιακό «γυναικείο φύλο». Αυτές οι απόψεις συμπληρώνονται από τον «ρατσισμό» που δέχονται ως άντρες –όπως σε περίπτωση βιασμού– όπου η γνώμη του άντρα δεν λαμβάνεται υπόψη από την αστυνομία. Ένας ακόμη «εχθρός» είναι η αριστερά, η οποία αναπαράγει το κατεστημένο με αποτέλεσμα να παγιώνει τη διεφθαρμένη κουλτούρα μέσα από την πολιτική της παρούσα.

Πίνακας 4

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
Συχνοί χαρακτηρισμοί «Childless» αναφορά στις γυναίκες για να τις μειώσουν εφόσον δεν κατάφεραν να εκπληρώσουν τον μοναδικό τους ρόλο https://alternativeright.blog/2018/03/04/androgynocracy-the-new-centrism/ «Cat lady» ψευδώνυμο για γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας, το οποίο χρησιμοποιείται πολύ συχνά για την Hilary Clinton	Στερεότυπα Κατακρίνουν τις γυναίκες που φοράνε παντελόνια https://alternativeright.blog/2018/03/04/androgynocracy-the-new-centrism/ Being a lady involves a contract that rests on the graceful interplay of the sexes. We hold doors open and order wine; they bestow favors where they see fit and don't send us down with false accusations. http://takimag.com/article/not_guilty_as_charged_bunky_mortimer/print#ixzz5DfkybqHj Κατηγορούν τις γυναίκες που καταγγέλλουν βιασμό ως «attention seekers», & «looking for money benefits» http://takimag.com/article/annoyed_metoo_taki#axzz5Dfds2jNR Οι γυναίκες απομακρύνονται από τους παραδοσιακούς τους ρόλους και κυνηγούν «ανδρικές ασχολίες» όπως η πολιτική ή το να γίνουν στελέχη εταιρειών “The sensibility of the woman to serve as a conduit to the sublime for her intimate circles has been replaced by the clownish pathos of ersatz masculinity. Where once she concerned herself with her family's daily experience of beauty and cultivation of virtue and craft, she now presides dormant over a glowing laptop screen”. https://www.radixjournal.com/2017/03/2017-3-9-an-age-without-a-woman/

Ουσιαστικά ο πυρήνας της ιδεολογικής πλατφόρμας που αναδεικνύεται είναι κοινός: η κοινωνία χρειάζεται μετασχηματισμό προς μια αντι-πλουραλιστική κατεύθυνση. Η διαφορετικότητα δεν νομιμοποιείται ούτε στο πεδίο των ιδεών ούτε στο πεδίο των ανθρώπων. Ο «εθνοτικός απομονωτισμός» και ο σαφής διαχωρισμός εθνών-κρατών και ανθρώπων είναι το ζητούμενο.

Οι ιστότοποι αντλούν τη θεματολογία τους από την επικαιρότητα, χρησιμοποιώντας τις ιδέες τους για να ερμηνεύσουν τις περιστάσεις. Για παράδειγμα, την περίοδο του Black History Month, σπάνια εμφανίζεται άρθρο με θέμα διαφορετικό από τους «μαύρους» και τον ρόλο που διαδραματίζουν πλέον στην αμερικάνικη κοινωνία. Παρατηρήσαμε, επίσης, πως ενώ τα τελευταία χρόνια το alt-right κίνημα είχε αρχίσει να συσπειρώνεται και να αποκτά συνοχή, μετά το Unite the Right Rally στο Charlottesville τον Αύγουστο του 2017, υπήρξαν αρκετές εσωτερικές συγκρούσεις και στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα το κίνημα συνέχισε τη δράση του με δυσκολία, με τις αίθουσες ομιλιών σχεδόν άδειες. Το μεγαλύτερο πλήγμα έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 2018, όπου ο Mathhew Heimbach, γνωστός εκφραστής ακροδεξιών θέσεων και αρχηγός του Traditional Worker Party είχε εμπλοκή σε σκάνδαλο με μέλη τη κόμματός του.⁵⁷ Αυτό οδήγησε πολλούς υποστηρικτές της alt-right να «αλλαγοπιστήσουν», δηλώνοντας πως το κίνημα δεν τους εκπράζει πια. Ορισμένοι από τους ιστότοπους που μελετήθηκαν εδώ ανήκαν σε αυτή την κατηγορία και άλλαξαν την ονομασία τους (π.χ. από alternative right σε affirmative right).

57. Βλ. <https://www.splcenter.org/hatewatch/2018/03/13/twp-chief-matthew-heimbach-arrested-battery-after-affair-top-spokesmans-wife>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το πολιτικό ζήτημα

Η σύγχρονη ακροδεξιά «οικογένεια» στην Ευρώπη αποτελείται από ένα σύνολο κομμάτων αρκετά ετερογενές ως προς τις ιστορικές καταβολές, τις βασικές διακρίξεις, τις οργανωτικές δομές και βέβαια το βαθμό (εκλογικής ή άλλης) επιτυχίας. Αναζητώντας τα κοινά σημεία, μέσα από την προηγνηθείσα βιβλιογραφική ανασκόπηση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντοπίζονται κάποια κεντρικά στοιχεία της ιδεολογικής φυσιογνωμίας της ακροδεξιάς όπως ο νατιβισμός (με την έννοια της αμφιμονοσήμαντης ταύτισης κράτους και έθνους), ο αυταρχισμός (η ιδέα μιας εύτακτης κοινωνίας που τιμωρεί εκείνους που αμφισβητούν την τάξη και το κύρος της) και ο λαϊκισμός (με την έννοια της προβαλλόμενης αντίθεσης ανάμεσα στον ομοιογενή «αγνό λαό» και τη «διεφθαρμένη ελίτ»). Ταυτόχρονα, ο προγραμματικός λόγος των ακροδεξιών κομμάτων εστιάζει στη διαφθορά, τη μετανάστευση και την ασφάλεια, και η επιτυχία τους να εξασφαλίσουν εκλογική και πολιτική διεξόδου στο πολιτικό φάσμα εξαρτάται από την ικανότητά τους να εμφανίζονται ως καθ' ύλην αρμόδια για τα συγκεκριμένα ζητήματα (Mudde, 2010, σελ. 1167-1186). Αυτού του τύπου οι ορισμοί στη βάση φυσιογνωμικών χαρακτηριστικών ή/και ζητημάτων πολιτικής είναι χρήσιμοι για την ερμηνεία της επιτυχίας της ακροδεξιάς από τη λεγόμενη οπτική της προσφοράς και της ζήτησης (Γεωργιάδου, 2018, σελ. 194-201), καθώς τα ακροδεξιά κόμματα αναμένεται να βρουν υποστήριξη ανάμεσα σε όσους μοιράζονται ή ευθυγραμμίζονται με παρόμοιες ιδεολογικές αρχές και πολιτικές προτεραιότητες, όπως η αντίθεση στη δημοκρατία, ο εθνικισμός, ο ρατσισμός, το αίτημα για ισχυρό κράτος, ο ανταγωνισμός απέναντι στους μετανάστες για πόρους και προνόμια (όπως η υγειονομική περίθαλψη, οι θέσεις στην αγορά εργασίας, η κατοικία κ.ά.), η ξеноφοβία που σχετίζεται με

την υπεράσπιση μιας απειλούμενης εθνικής ταυτότητας και, τέλος, η πολιτική δυσαρέσκεια και η αποξένωση από το πολιτικό σύστημα που οδηγούν σε «αντικαθεστωτικές» ή «αντισυστημικές» στάσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, η ελληνική κοινωνία διέρχεται μια περίοδο ανατροπής προηγούμενων οικονομικών και πολιτικών βεβαιοτήτων και κατεστημένων συναινέσεων. Από τη μεριά του συντεταγμένου κράτους το έλλειμμα συναίνεσης οδήγησε σε μια στρατηγική κατασταλτικού αυταρχισμού και μηδενικής ανοχής σε συλλογικές και ατομικές αντιστάσεις και διεκδικήσεις των τελευταίων χρόνων. Όσον αφορά τους πολίτες, η ρήξη της εμπιστοσύνης συνοδεύτηκε από την εγγραφή της βίας στις συνειδήσεις μερίδας των κοινωνικών υποκειμένων ως εύλογου/αναγκαίου αποτελέσματος της απώλειας της κοινωνικής συνοχής, ή και ως ζητούμενου για την επανεύρεσή της. Στο πλαίσιο αυτό, ο ακτιβισμός της ΧΑ έδειξε να έχει την ικανότητα να κινητοποιήσει ανθρώπινους και οργανωτικούς πόρους του κόμματος ώστε να κεφαλαιοποιήσει την τρέχουσα πολιτική και κοινωνική ατζέντα, πείθοντας για την κρισιμότητα των θεμάτων αυτής και για τη μοναδικότητά και ορθότητα των θέσεών της. Από την άλλη, το έλλειμμα πολιτικής κουλτούρας σε σημαντική μερίδα πολιτών, ο ιδεολογικός εθισμός –ειδικά μέσω των ΜΜΕ– σε προκαταλήψεις, στερεότυπα και γενικότερα σε ιδέες εθνικολαϊκιστικής και πολιτισμικής περικυκλώσεως, αλλά και η χρόνια ανεπάρκεια του πολιτικού κατεστημένου να ενισχύσει την πολιτική εμπιστοσύνη και να εδραιώσει το αίσθημα ικανοποίησης για πολιτικές κοινωνικής συνοχής στο εκλογικό σώμα δημιούργησαν ένα παράθυρο ευκαιρίας για τη ΧΑ ώστε να εδραιωθεί στην πολιτική και εκλογική αρένα.

Σήμερα και μετά τις δικαστικές διώξεις των ηγετικών στελεχών της ΧΑ και με τις διαδοχικές αποχωρήσεις πρωτοκλασάτων μελών, μετά την αποτυχία της να εκπροσωπηθεί στη Βουλή, η οργανωτική δομή και λειτουργία του κόμματος βρίσκεται σε δοκιμασία και οι μελλοντικές εξελίξεις (ειδικότερα μετά την καταδικαστική απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2020) θα είναι καθοριστικός παράγοντας για το εκλογικό μέλλον. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, παρόλη την εκλογική αποτυχία της ΧΑ να εισέλθει στο κοινοβούλιο στις εκλογές του Ιουνίου του 2019, το γεγονός ότι πέτυχε ένα αξιοσημείωτο εκλογικό ποσοστό (2,93%), όσο και το γεγονός ότι στις ευρωεκλογές του ίδιου έτους κατάφερε να εισέλθει στο Ευρωκοινοβούλιο με ποσοστό

4,88%, αφενός, δεν αφήνουν περιθώρια εφησυχασμού, αφετέρου, αποδεικνύουν ότι η ρητορική και οι πρακτικές της διατηρούν ακόμα σημαντική απήχηση στο εκλογικό σώμα.

Εξάλλου το μέλλον του εθνικολαϊκισμού και του εθνικοσοσιαλισμού δεν σταματά στην ΧΑ. Απογοητευμένοι ακτιβιστές της ΧΑ έχουν αποχωρήσει από αυτήν και έχουν οργανώσει αυτόνομες ακροδεξιές ομάδες όπως οι Ανένταχτοι Μαιάνδριοι Εθνικιστές, οι Combat 18 Hellas, οι White Power Music και οι Blood and Honor, οι οποίες αν και με περιορισμένο αριθμό μελών- πέτυχαν: α) να αμφισβητήσουν τον ισχυρισμό της ΧΑ ότι είναι ο μοναδικός εκπρόσωπος του νεοναζιστικού και εθνικοπατριωτικού τόξου, και β) να επιδοθούν με την ίδια ή και μεγαλύτερη αποφασιστικότητα σε ακτιβιστικές βίαιες ενέργειες (εμπρηστικές επιθέσεις εναντίον αυτοοργανωμένων/αλληλέγγυων χώρων και καταλήψεων, βεβηλώσεις εβραϊκών νεκροταφείων, βίαιες επιθέσεις σε αριστερά κόμματα, κ.α.). Ο Fielitz (2016, σελ. 195-203) εστιάζει σε αυτές ακριβώς τις νέες ομάδες ακροδεξιάς κρούσης επισημαίνοντας ότι ο νεοναζισμός στην Ελλάδα είναι πολύ πιο ετερόκλητος από όσο πιστεύαμε. Στη μελέτη του τεκμηριώνει το εν λόγω ζήτημα μέσα από μια έρευνα ιστότοπων στο διαδίκτυο, όπου διαπιστώνει μια ριζική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη ΧΑ και τον μαχητικό νεοναζισμό. Η οικογενειοκρατία, η εσωτερική κομματική διαφθορά, η ανάληψη θέσεων στα κομματικά όργανα με βάση προσωπικές γνωριμίες και όχι λόγω ικανοτήτων αποτελούν τα κεντρικά σημεία άσκησης κριτικής στη ΧΑ από τα νέα νεοναζιστικά παρακλάδια-οργανώσεις. Επιπλέον, η συμμόρφωση της ΧΑ με τους κανόνες πολιτικού συστήματος (ο αντιληπτός εκθρόνος) έχει καλλιεργήσει την ιδέα ότι η ΧΑ έχει γίνει μέρος του πολιτικού κατεστημένου. Έτσι, το λαϊκιστικό σύνθημα «σκουπίδια, προδότες, πολιτικοί», που χρησιμοποίησε η ΧΑ για να εκμεταλλευτεί την ευρεία απογοήτευση του εκλογικού σώματος, στρέφεται τώρα εναντίον της ίδιας (Fielitz, 2016, σελ. 197-198).

Στον αντίποδα, αυτές οι αποσχιστικές ακροδεξιές, νεοναζιστικές μικρο-οργανώσεις επαίρονται ως οι μόνες γνήσιες να καλλιεργήσουν την εθνικοσοσιαλιστική ιδέα ως τη μία και μόνη εχθρική ιδεολογία προς το δημοκρατικό σύστημα, εγκαινιάζοντας έναν κύκλο διεκδικήσεων και ανταγωνισμών στην νεοναζιστική φράζια αναφορικά με το ποιος νομιμοποιείται να εκπροσωπεί τις αρχές του εθνικοσοσιαλισμού. Στο πλαίσιο του ίδιου προβληματισμού, ο Ellinas (2013, σελ.

18-19) διατυπώνει το εξής ερώτημα: στο βαθμό που η ΧΑ δίνει έμφαση στις βίαιες τακτικές των ακτιβιστών της, τι θα συμβεί εάν προκύψει η πολιτική ανάγκη για μετριοπάθεια ή, προκειμένου να σωθεί πολιτικά, υποκύψει σε στρατηγικές συνεργασίας με πολιτικές δυνάμεις λιγότερο ριζοσπαστικές από αυτήν. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η ΧΑ είτε θα δυσκολευτεί να απομακρυνθεί από την ακτιβιστική βίαιη/μαχητική της βάση, είτε θα απωλέσει την εύνοια των ψηφοφόρων της, οι οποίοι πιθανά να αναζητήσουν εκπροσώπηση σε αντίστοιχα ή ριζοσπαστικότερα –όπως αυτά που περιγράψαμε παραπάνω– ακροδεξιά-νεοναζιστικά μορφώματα.

Από την άλλη, και σε θεσμικό επίπεδο αυτό που δεν κατάφερε η ΧΑ, δηλαδή να εισέλθει στο Κοινοβούλιο στις εθνικές εκλογές του 2019, το κατάφερε ένα άλλο ακροδεξιό, εθνικιστικό κόμμα, η Ελληνική Λύση, το οποίο ιδρύθηκε το 2016 από τον Κ. Βελόπουλο, πρώην βουλευτή του ΛΑΟΣ. Η Ελληνική Λύση πέτυχε να εκλέξει 10 βουλευτές με ποσοστό 3,7% και έναν ευρωβουλευτή στις ευρωεκλογές του ίδιου έτους με ποσοστό 4,18%. Η μέχρι τώρα (2019-20) ρητορική του κόμματος περί προδοσίας στο Μακεδονικό (Συμφωνία Πρεσπών), μειοδοσίας στο προσφυγικό-μεταναστευτικό (επιδόματα στους πρόσφυγες/μετανάστες την ώρα που οι Έλληνες πεινάνε), αξίας της ορθόδοξης πίστης και της εκκλησίας, αλλά και οι πρόσφατες δηλώσεις του αρχηγού του κόμματος για την επιτακτική ανάγκη να εγκλειστούν/εξοριστούν οι πρόσφυγες και μετανάστες σε ακατοίκητα νησιά, αποδεικνύουν ότι στο πεδίο της πολιτικής αρένας το εκλογικό σώμα παρέχει ακόμα το περιθώριο να σταδιοδρομήσουν ακροδεξιά και εθνικιστικά κόμματα.

Η διαδικτυακή παρουσία και ο ακτιβισμός

Το να ισχυριστούμε ότι το διαδίκτυο συμβάλλει στη οργάνωση ακτιβιστικών ακροδεξιών δράσεων στον δρόμο είναι τετριμμένο. Οι συγκεντρώσεις για το μακεδονικό και το προσφυγικό, οι δράσεις της Χρυσής Αυγής από τα συσσίτια μέχρι τις βίαιες επιθέσεις, αλλά και οι περιπτώσεις άσκησης βίας από άλλες ακροδεξιές ομάδες σε μεγάλο βαθμό οργανώνονται μέσα από τη χρήση ψηφιακών μέσων και δικτύων. Το διαδίκτυο πρόσφερε δυνατότητες για άρθρωση συγκε-

κριμένων λόγων και για ανάληψη δράσης (della Porta et. al., αναφέρεται στο Peters, 2015, σελ. 135), για τη δημιουργία διαδικτυακών δημοσίων σφαιρών (Cammaerts, στο Peters, ό.π.), για την ανάδειξη του ακροδεξιού βίντεο-ακτιβισμού σε εναλλακτική μιντιακή πρακτική (Ekman, στο Peters, ό.π.). Ο Peters, εξετάζοντας την καμπάνια *become immortal*, μια ακροδεξιά ακτιβιστική δράση διαμαρτυρίας που διοργανώθηκε ως *flash-mob* στη Γερμανία, υποστηρίζει ότι είναι αδύνατο να τη διαχωρίσουμε από τα ψηφιακά μέσα. Επισημαίνει ότι πέραν της δυνατότητας συγκρότησης νέων μορφών πολιτικής οργάνωσης που μπορούν να συνενώσουν διαφορετικά θραύσματα της άκρας δεξιάς, τα νέα μέσα συνέβαλαν στην ανάδυση νέων μεσοποιημένων και διαμεσολαβημένων μορφών ακτιβισμού. Αφενός, η ίδια η δράση ήταν σχεδιασμένη έτσι ώστε να προσαρμόζεται σε πρακτικές του online ακτιβισμού, όπως η διάδοσή της μέσω βίντεο. Αφετέρου, στην offline δράση αποκρυσταλλώνονται στοιχεία, όπως η συμμετοχικότητα, η συνεργατικότητα, η δημιουργικότητα, η DIY φιλοσοφία και πρακτική, η ευελιξία και η χαλαρή ιεραρχία που παρέχονται από τα νέα μέσα (Peters, ό.π., σελ. 147-149).

Παρομοίως ο Philipp Karl, εξετάζει την αλληλοδιαπλοκή online/offline δράσης στην Ουγγαρία με σημείο αναφοράς τις πρακτικές του Jobbik στην προσπάθειά του να καταστήσει *mainstream* διάφορες ακροδεξιές θέσεις και ιδέες (2019, σελ. 67-68). Πρακτικές όπως η συνδεσιμότητα με άλλα ακροδεξιά κόμματα και μορφώματα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, η διάδραση, η συμμετοχικότητα, η από τα κάτω οργάνωση δράσεων⁵⁸ αντί της κάθετης ιεραρχίας και δομής, η χρήση ποικίλων μέσων και η διασύνδεσή τους αποτέλεσαν βασικές επικοινωνιακές στρατηγικές του ακροδεξιού κόμματος (ό.π., σελ. 70). Στα διάφορα φεστιβάλ που διοργάνωνε περιλάμβανε δράσεις με εθνικιστική μουσική, διανομή βιβλίων με εθνικιστικό περιεχόμενο, οικογενειακά παιχνίδια κλπ. Έτσι, το Jobbik, αφενός, διαχώρισε τη θέση του από τις πρακτικές ομόρροπων κομμάτων, αφετέρου, μπόρεσε να ενσωματώσει μεγαλύτερο κοινό μέσω ήπιων μορφών αισθητικής (ό.π., σελ. 73).

58. Σε αντίθετα συμπεράσματα καταλήγει ο Atton εξετάζοντας τους λόγους που παράγονται στο site το BNP. Υποστηρίζει ότι το site του BNP διαφέρει κατά πολύ από τα «ανοιχτά» και μη ιεραρχικά site που χαρακτηρίζουν τα περισσότερα προοδευτικά εναλλακτικά μέσα (2006).

Κάτι αντίστοιχο μπορούμε να εντοπίσουμε και στην περίπτωση της εναλλακτικής δεξιάς, όπως βλέπουμε και στην περίπτωση των ΗΠΑ. Νέα μέσα και μιντιακές πρακτικές, όπως η δημιουργία memes, παρόλο που κρύβονταν πίσω από μια στρατηγική και εργαλειακή χρήση του χιούμορ και της ειρωνείας δεν έμειναν περιορισμένα online, αλλά έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε πολλές offline δράσεις της άκρας δεξιάς. Οι σημαίες του φαντασιακού Κεκιστάν αλλά και σημαίες με τον Pepe και την παραλλαγμένη φράση «green lives matter» χρησιμοποιήθηκαν σε πολλές δράσεις της alt-right, όπως το unite the rally, ο μεγάλος πόλεμος του Μπέρκλεϊ, αντι-συγκεντρώσεις για το BLM. Εντούτοις, στον δρόμο παράλληλα με τις σημαίες του Κεκιστάν είδαμε σβάστικες και σημαίες της ομοσπονδίας, ενώ παράλληλα με την ειρωνεία και το χιούμορ έλαβε χώρα και η δολοφονία της αντιφασίστριας Heather Heyer. Τη συνομιλία online/offline μπορούμε να την εντοπίσουμε στην ειρωνική καταχώριση των παραπάνω γεγονότων ως μεγάλων μαχών και πολέμων σε wikis της άκρας δεξιάς.⁵⁹ Ωστόσο, το πραγματικά ενδιαφέρον στοιχείο σε αυτό το σημείο είναι ότι τα εν λόγω memes και πολιτισμικά σύμβολα δεν έμειναν μόνο εντός των ορίων των ΗΠΑ. Η διεθνοποίηση θέσεων του νεοφασισμού και νεοναζισμού που έχουμε ήδη συζητήσει, καθώς επίσης και η συνένωση ακροδεξιών χρηστών και ομάδων δεν έλαβαν χώρα μόνο στο πλαίσιο online μέσων, αλλά και στον δρόμο. Στις πρόσφατες διαδηλώσεις στο Χονγκ Κονγκ έναντι του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας, οι διαδηλωτές χρησιμοποίησαν κατά κόρον σημαίες και γκραφίτι με τον Pepe. Ο Pepe, εν ολίγοις, μετατράπηκε σε διεθνοποιημένο σύμβολο.

Αναφορικά με τα παραπάνω μπορούμε να παρατηρήσουμε μια ακόμη σημαντική σύνδεση μεταξύ offline και online δράσης. Η δολοφονία της Heyer είχε σημαντικό αντίκτυπο στη μιντιακή οικολογία της άκρας δεξιάς. Πολλά μέσα κοινωνικής δικτύωσης έκλεισαν λογαριασμούς ακροδεξιών, ενώ οι offline δράσεις παρήκμασαν από αντιδιαδηλώσεις (Neuman, 2017 αναφέρεται στο Donovan, Lewis and Friedberg, 2019, σελ. 55). Αυτό οδήγησε σε μια μετατόπιση από την alt-right στην alt-tech, στη δημιουργία νέων πλατφορμών και εφαρ-

59. <https://knowyourmeme.com/photos/1244233-battle-for-berkeley>, https://magapedia.wikia.org/wiki/Fourth_Battle_of_Berkeley, https://the-republic-of-kekistan.fandom.com/wiki/The_Battle_of_Berkeley

μογών που ανήκουν στην άκρα δεξιά (Gab, Bitchute) και στην εντατικοποίηση χρήσης τεχνολογιών (TOR and VPN) που παρείχαν σπίτι σε όσους υποστήριζαν ότι διώκονται και ότι καταστέλλεται η ελευθερία του λόγου τους (Donovan, Lewis and Friedberg, ό.π., σελ. 54-56). Μπορούμε, πράγματι, να εντοπίσουμε διαγραφές βίντεο στο YouTube που προέρχονταν από ακροδεξιούς θύλακες, όπως για παράδειγμα βίντεο που διέδιδαν τις θεωρίες συνωμοσίας περί crisis actors σύμφωνα με τις οποίες οι δολοφονίες σε σχολεία των ΗΠΑ δεν είχαν λάβει χώρα ποτέ αλλά ήταν false flag, με σκοπό να πιέσουν την κοινή γνώμη να εγκαταλείψει το δικαίωμα στην οπλοκατοχή.

Αυτή την περίοδο (2020), οι παραπάνω διαδικασίες έχουν εντατικοποιηθεί. Το BLM και η κρίση που αναδύθηκε λόγω της πανδημίας της Covid-19 ανάγκασαν πολλά ΜΚΔ (YouTube, FB, Twitter, 4chan) να κλείσουν λογαριασμούς ακροδεξιών στη βάση της διασποράς ψευδών ειδήσεων, κηρυγμάτων μίσους και θεωριών συνωμοσίας. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκρότηση νέων πλατφορμών από την άκρα δεξιά. Κάτι τέτοιο συνιστά έναν εξαιρετικά σημαντικό μετασχηματισμό της μιντιακής οικολογίας της άκρας δεξιάς και θέτει σημαντικές προκλήσεις για το μέλλον. Δεν πρόκειται πλέον μόνο για τον εναγκαλισμό ήδη υπάρχοντων μέσων αλλά για τη δημιουργία δικών τους. Προφανώς, η δημοφιλία του YouTube και του Facebook παραμένουν κατά πολύ μεγαλύτερες, ωστόσο, βιντεοπλατφόρμες όπως το Bitchute φαίνεται να συγκεντρώνουν σημαντικό αριθμό χρηστών. Οι πλατφόρμες αυτές παίζουν και πάλι το χαρτί της ελευθερίας του λόγου και λανσάρονται ως ψηφιακά καταφύγια για όσους διώκονται και φιμώνονται από τα mainstream μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σε αυτές τις πλατφόρμες κυριαρχούν οι θεωρίες συνωμοσίας (covid, εμβόλια, μασονία, η δολοφονία του Floyd ως hoax κ.λπ.), η άρθρωση ρατσιστικών ρητορικών και η σαφής υποστήριξη στον Τραμπ. Αν αυτές οι πλατφόρμες πετύχουν, τόσο η online όσο και η offline ακτιβιστική δραστηριότητα μπορεί να πάρει πρωτοφανείς μορφές, που θα θέσουν νέες προκλήσεις σε πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσον

- Αγγελόπουλος, Γ. (2013). Πολυπολιτισμικότητα «Αλά Γκρέκα»: Από το 1980 στο 2009. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 30, σελ. 75-103. Αθήνα: Gutenberg.
- Adorno, W.T and Horkheimer, M. (1996). *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Αθήνα: Νήσος.
- Αφουξενίδης, Α. και Γεωργουλέα, Ι. (2018). Διερεύνηση των ακροδεξιών ιδιοτήτων: λόγος και αισθητική. Στο Μ. Σπυριδάκης, Η. Κουτσούκου και Α. Μαρινοπούλου (επιμ.), *Κοινωνία του κυβερνοχώρου* (σελ. 91-127). Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.
- Benjamin, W. (1978). Το έργο τέχνης στην εποχή της τεχνικής αναπαραγωγιμότητάς του. Στο *Δοκίμια για την Τέχνη* (σελ. 9-46). Αθήνα: Κάλβος.
- Γεωργιάδου, Β. (2019). *Η άκρα δεξιά στην Ελλάδα (1965-2018)*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Θεοφιλόπουλος, Θ. (2011). Η άκρα δεξιά στην Ελλάδα: 1974-2009. Εισήγηση στο 3ο Τακτικό Συνέδριο Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας, *Ελληνική κοινωνία 1975 – 2010: Μετασχηματισμοί, ανακατατάξεις, προκλήσεις*. Αθήνα - Πάντειο Πανεπιστήμιο 3-5/11/2011.
- Dawkins, R. (2017). *Το εγωιστικό γονίδιο*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Κάτρης, Γ. (1974). *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα (1960 - 1974)*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Πέτρου, Μ. (2013). Στο μυαλό του οπαδού της Χρυσής Αυγής. *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* – Ένθετο «Ε» (29-09-2013).
- Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.) (2014). *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά*. Αθήνα: Νήσος.
- XYZcontazion-wordpresscom (2014). 9+1 Σκηνές από την ιστορία ακροδεξιάς που ρίχνουν φως στην άγνωστη ΧΑ.

Ξενόγλωσσον

- Arnstberg, K. and Hallen, J. (2000). Smaka Kanga: Intervjuer med avhoppa-de nynazister. Stockholm: Fryhusset.
- Atton, C. (2006). Far-right media on the internet: culture, discourse and power. *New Media and Society*, 8 (4), pp. 573-587.

- Betz, H.G. (1994). *Radical right-wing populism in Western Europe*. New York: St. Martin's Press.
- Blee, K. M. (1998). Managing emotion in the study of right-wing extremism. *Qualitative Sociology*, 21 (4), pp. 381-399.
- Blee, K. M. (2002). *Inside organized racism: Women in the hate movement*. Berkeley: University of California Press.
- Blee, K. M. (2003). Studying the enemy. In Barry Glassner and Rosanna Hertz (Eds.), *Our studies, ourselves* (pp. 13-23). New York: Oxford University Press.
- Blee, K. M. (2005). Racial violence in the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 28 (4), pp. 599-619. <https://doi.org/10.1080/01419870500092423>
- Blee, K. M. (2007). Ethnographies of the far right. *Journal of Contemporary Ethnography*, 36 (2), pp. 119-128. <https://doi.org/10.1177/0891241606298815>
- Bogerts, L. and Fielitz, M. (2019). "Do you want meme war?" Understanding the visual memes of the German Far Right. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 137-153). Bielefeld: transcript Verlag.
- Bojarska, K. (2018). *The dynamics of hate speech and counter speech in the social-media*. Center for Internet and Human Rights. <https://cihr.eu/summary-of-scientific-research-the-dynamics-of-hate-speech-and-counter-speech-in-the-social-media/>
- Caiani, M. (2013). *A transnational extreme right? New right-wing tactics and the use of the internet*. SISP Conference 2013, Florence, Panel: Leader populisti e nuovi media nelle democrazie contemporanee. Chairs: Giorgia Bulli e Flavio Chiapponi.
- Carter, E. (2005). *The extreme right in Western Europe: Success or failure?*. Manchester: Manchester University Press.
- Darmstadt, A, Prinz, M. and Saal, O. (2019). The Murder of Keira. Misinformation and hate speech as far-right online strategies. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 155-168). Bielefeld: transcript Verlag.
- Donovan, J., Lewis, B. and Friedberg, B. (2019). Parallel Ports: Sociotechnical change from the alt-right to alt-tech. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 49-65). Bielefeld: transcript Verlag.
- Ebner, J. (2019). Counter-creativity: innovative ways to counter far-right communication tactics. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital*

- cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 169-182). Bielefeld: transcript Verlag.
- Ellinas, A. (2013). The rise of Golden Dawn: The new face of the far right in Greece. *South European Society and Politics*, 18 (4), pp. 543-565. <https://doi.org/10.1080/13608746.2013.782838>
- Engström, R. (2014). The online visual group formation of the far right: A cognitive historical case study of the British National Party. *Public Journal of Semiotics*, 6 (1). <https://doi.org/10.37693/pjos.2014.6.10025>
- Fielitz, M. (2013). *The changing faces of neo-nazism militant far-right activism in Greece*. <https://www.researchgate.net/publication/309850537>
- Georgiadou, V. (2013). Right-wing populism and extremism: The rapid rise of “Golden Dawn” in crisis-ridden Greece. In R. Melzer and S. Serafin (Eds.), *Right-wing extremism in Europe: Country analyses, counter-strategies and labor-market oriented exit strategies* (pp. 75-101). Berlin: Friedrich Ebert Foundation.
- Griffin, R. (Ed.) (1995). *Fascism*. Oxford: Oxford University Press.
- Guibernau, M. (2010). *Migration and the rise of the radical right*. <https://www.opendemocracy.net/en/5050/migration-rise-of-radical-right/>
- Hainsworth, P. (2000). *The politics of the extreme right: from the margins to the mainstream*. London: Pinter,
- Karl, P. (2019). Creating a new normal: the mainstreaming of far-right ideas through online and offline action in Hungary. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 67-78). Bielefeld: transcript Verlag.
- Katsourides, Y. (2013). Determinants of extreme right reappearance in Cyprus: The National Popular Front (ELAM), Golden Dawn’s Sister Party. *South European Society and Politics*, 18 (4), pp. 567-589.
- Kimmel, M. (2007). Racism as adolescent male rite of passage ex-nazis in Scandinavia. *Journal of Contemporary Ethnography*, 36 (2), pp. 202-218. <https://doi.org/10.1177/0891241606298825>
- Koopmans, R. and Olzak, S. (2004). Discursive opportunities and the evolution of rightwing violence in Germany. *American Journal of Sociology*, 110 (1), pp. 198-230.
- Koronaïou, A. and Sakellariou, A. (2013). Reflections on “Golden Dawn”, community organizing and nationalist solidarity: helping (only) Greeks. *Community Development Journal*, 48 (2), pp. 332-338.
- Laclau, E. and Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics* (2nd ed.). London, New York: Verso.

- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. London: Verso.
- Lawtoo N., (2019). *(New) Fascism: Contagion, community, myth*. Michigan State University Press.
- Linden, A. and Klandermans, B. (2007). Revolutionaries, wanderers, converts, and compliants. Life histories of extreme right activists. *Journal of Contemporary Ethnography*, 36 (2), pp. 184-201.
- Macgilchrist, F. and Böhmig, I. (2012). Blogs, genes and immigration: Online media and minimal politics. *Media, Culture & Society*, 34 (1), pp. 83-100.
- Marcus, G. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, pp. 95-117.
- Marcus, G. (1998). *Ethnography through thick & thin*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press.
- Miller-Idriss, C. (2019). What makes a symbol far right? Co-opted and missed meanings in far-right iconography. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 123-135). Transcript.
- Mood, T. (2005). *Multicultural politics: Racism, ethnicity, and muslims in Britain*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Mouffe, C. (1995). The end of politics and the rise of the radical right. *Dissent*, Fall, pp. 498-502.
- Mudde, C. (2000). *The populist radical right in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2010). The populist radical right: A pathological normalcy. *West European Politics*, 33 (6), pp. 1167-1186.
- Nagle, A. (2017). *Kill all normies: The online culture wars from Tumblr and 4chan to the alt-right and Trump*. Zero Books.
- Norris, P. (2005). *Radical right: Voters and parties in the electoral market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Passerini, L. (1987). *Fascism in popular memory: The cultural experience of the Turin working class*. Cambridge University Press.
- Peters, R. A. (2015). Become immortal: Mediatization and mediation processes of extreme right protest. *Conjunctions, Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*. <https://www.sciendo.com/article/10.7146/tjcp.v2i1.22274>
- Petrou, M. and Kandyli, G. (2016). Violence and extreme-right activism: The Neo-Nazi Golden Dawn in a Greek rural community. *Journal of Inter-cultural Studies*, 37 (6), pp. 589-604. <https://doi.org/10.1080/07256868.2016.1235022>
- Rakopoulos, T. (2018). Show me the money: Conspiracy theories and distant wealth. *History and Anthropology*, 29 (3), pp. 376-391.

- Richardson, J. and Wodak, R. (2009). The impact of visual racism: Visual arguments in political leaflets of Austrian and British far-right parties. *Controversia*, 6 (2).
- Sakellariou, A. (2015). Golden Dawn and its appeal to Greek youth. <https://www.demopaideia.gr/wp-content/uploads/2016/08/sakellariou.pdf>
- Sakki, I. and Pettersson, K. (2016). Discursive constructions of otherness in populist radical right political blogs. *European Journal of Social Psychology*, 46, pp. 156-170.
- Sanos, S. (2013). *The aesthetic of hate: far-right intellectuals, antisemitism, and gender in 1930s France*. Stanford University Press.
- Shifman, L. (2014). The cultural logic of photo-based meme genres. *Journal of Visual Culture*, 13 (3). <https://doi.org/10.1177/1470412914546577>
- Siapera, E. and Veikou, M. (2016). The digital Golden Dawn: Emergence of a nationalist-racist digital mainstream. In A. Karatzogianni, D. Nguyen and E. Serafinelli (Eds.), *The digital transformation of the public sphere: conflict, migration, crisis and culture in digital networks*. London: Palgrave Macmillan.
- Soysal, L. (2009). Introduction: Triumph of culture, troubles of anthropology. *Focaal*, 55, pp. 3-11.
- Stewart, K. (1999). Conspiracy theories' worlds. In E.G Marcus, *Paranoia within reason: a casebook on conspiracy as explanation* (pp. 13-20). The University of Chicago Press.
- Taguieff, P. (1994). *Sur la nouvelle droite: jalons d'une analyse critique*. Paris: Descartes & Cia.
- Tuters, M. (2019). LARPing & Liberal Tears: Irony, Belief and Idiocy in the Deep Vernacular Web. In M. Fielitz and N. Thurston N. (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 37-48). Transcript.
- Wren, K. (2001). Cultural racism: Something rotten in the state of Denmark?. *Social and Cultural Geography*, 2 (2), pp. 141-162.
- Yılmaz, F. (2006). *Ethnicized ontologies: From foreign worker to Muslim immigrant*. Unpublished dissertation. University of California, San Diego.
- Yılmaz, F. (2012). Right-wing hegemony and immigration: How the populist far-right achieved hegemony through the immigration debate in Europe. *Current Sociology*, 60 (3), pp. 368-381. <https://doi.org/10.1177/0011392111426192>
- Zigmund, S. (2001). Approaching the radical other: The discursive culture of cyberhate. In D. Bell and M.B. Kennedy (Eds.), *The cybercultures reader* (pp. 489-503). London: Routledge.

Το βιβλίο αυτό μελετά τις κοινωνικο-πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις του ακροδεξιού λόγου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Δεν γράφτηκε ως η τελευταία λέξη για τη θεωρία, τη μέθοδο και την ερευνητική πρακτική του ζητήματος αυτού. Επιχειρούμε, όμως, και επιθυμούμε να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω συνεργασία και ανταλλαγή επιχειρημάτων γι' αυτό το πολυσύνθετο φαινόμενο.

Η διερεύνηση της ακροδεξιάς δεν αποτελεί καινούρια υπόθεση καθώς υπάρχουν πολλαπλές εξαιρετικές προσεγγίσεις, θεωρητικές επεξεργασίες και εμπειρικές έρευνες του φαινομένου. Όμως, ο ακροδεξιός λόγος και ο ακτιβισμός στο διαδίκτυο είναι σχετικά νέα, ανεξερεύνητα πεδία. Η διερεύνησή τους συμβάλλει στην κατανόηση της ακροδεξιάς πολιτικής και στρατηγικής, την online εφαρμογή, τις ψηφιακές μορφές δράσης και επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται και, τέλος, τη συσπείρωση του ακροδεξιού χώρου σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο.

Ελπίζουμε ότι το βιβλίο αυτό θα εμβαθύνει την κουλτούρα συλλογικότητας και συνεργασίας, καθώς θεωρούμε ότι η συνεργασία μεταξύ, όχι μόνο ερευνητών αλλά και ευρύτερων φορέων και αντιφασιστικών κινημάτων, είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση του νεοφασιστικού ακτιβισμού.

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH

